

LR

JAKOB
PÄRN

OMA TUBA,
OMA LUBA
MUST KUUB

«LOOMINGU» RAAMATUKOGU
1979 11—13 (1111—1113)

JAKOB PÄRN
OMA TUBA, OMA LUBA
MUST KUUB

«Loomingu» Raamatukogu 1979 11—13
Kirjastus «Perioodika»
Tallinn

Toimetaja J. O j a m a a

Toimetuse aadress: 200 001 Tallinn, Harju tn. 1.
tel. 449-254; 440-782.

Trükkida antud 11. III 1979.

Trükiarv 23 000.

Kaama Tselluloosi- ja Paberikombinaadi ofsetpaber nr. 2.
60×84, 1/16.

Trükipoognaid 8,0.

Formaadile 60×90 kohaldatud trükipoognaid 7,44.

Arvestuspoognaid 9,33.

Tellimus nr. 577.

MB-01493.

EKP Keskkomitee Kirjastuse trükikoda,
Tallinn, Pärnu mnt. 67-a.

Hind 30 kop.

На эстонском языке
Библиотека «Лoomинг» № 11—13 (1111—1113) 1979
Издательство «Периодика»

Якоб Пярн

СВОЙ ДОМ, СВОЯ ВОЛЯ. ЧЕРНОЕ ПАЛЬТО
Повести

OMA TUBA, OMA LUBA

1.

Mis on minu elu? Tühi töö ja vaimu närimine, muud mitte midagi! — Ela ja talla, liigu ja lase ennast vaevata hommikust õhtuni, ja kelm ja koer, laisk ja päevavaras oled sa veel pealekauba. Head kõhutäit süüagi ei saa sina kõige oma vaeva eest, ja riided — need on enam närukaupmehe kotitäide kui minu ihukate. Maja on minul ka kui hea sealaut ja seegi võib homme juba teise pärandus olla. Hea meelega muudaksin ma tema inimese elumajaks ümber, lupjaksin seinad, teeksin suitsutoru peale, laudpõrandad alla, suured aknad ette, head ukseid seinte sisse, tubli ahju soojenduseks; aga siis oleksin mina viimast aastat tema peremees. Igaüks teda siis himustaks, igaüks oma poole kisuks ja suurema rendiga ära neelaks.

Seeneta ja suitse aga vanaviisi edasi, siis ei tule sind ükski nuusutama!

Mu isa oli tubli puusepp; anna, taevataat, tema kehale rahulikku hingamist kalmukünkas ja ülenda tema surematut hinge! Tema oleks võinud ühe aastaga maja teiseks muuta, aga kui mina temale seda nõu andsin, ütles tema: «Poeg, ole kaval kui madu ja tasane kui tuikene ja jäta kirves ennemini roostetama, kui et sina teda maja juures liigutaksid; sellest ei sünni meile muud kui häda!» Ja temale jääb õigus. Meie maja ei ole mitte meie omandus, vaid võõra, ja võõral on küll ehk hea meel, et meie teda ilusaks ja nägusaks ehitame, aga siis ka seda suurem õigus enampakkujale ära anda. Linnu kombel lendajad oleme meie, vaesed eesti rendiperemehed: see aasta siin, kes teab, kus tuleval aastal.

See maa ei ole enam meie maa, need majad ei ole mitte enam meie majad, nemad on nüüd võõra, meie peale tungiva rahva majad ja maad, ja seda õigusega: nemad on meid sõjas ära võitnud, meid orjaks teinud, ja nüüd peame seda kandma, mis nemad peale panevad. Urise ja nurise, süda, kui palju sa tahad, aga kel võit, sel võimus. See on terve tõsi, ja iga külalaps tunneb seda olekut maast-madalast. Neis raudahelais ohkas meie rahvas sajad aastad, aga viimaks ometi katkes raudahel ja päike viskas kiired armulikult pimedusse. Eestlane lunastas rahaga oma maa

lapikese viisi vangist ja ehitas pesakese peale, mida ta oma toaks, oma maaks võis nimetada.

Iga aastaga paraneb meie põlv, aga väga pikkamisi. Veel lähuvad aastasadajad ajasängi puhkama, kuni eesti lapsed võivad ütelda: «Nüüd künname jälle oma väljade peal ja elame oma majades!» Need põllud ümber selle maja on kõiki meie rahva häid ja kurje päevi näinud. Kui sinul, emalik maapind, suu oleks, küll sina võiksid seletada ja kõnelda, millal vesi sind veel kattis ja omaks nimetas, millal hirmsad konnad ja sisalikud su peal roomasid, millal ehk mammut su küüru tallas, ja millal esimene eestlane su selga lõhestas ja su haavadesse esimese peotäie vilja raputas, millal Kalevi kangem poeg sõjavankrit vägevate tegudega veeretis ja Vanemuine temast laululõnga kuldseks kangaks kudus ja eesti piigid ja noormehed õhtuti tema suust lugusid õppisid ja Taara auks kõõrutasid. Sa, maapind, võiksid ka kuulutada, kui palju verd sa vastu tahtmist pidid enese sisse imema, mis orjapiits rahvast välja pigistas, aga sa magad rahuga. Maga aga rahuga ja toida meid veel, kuni sa jälle rõõmsaid päevi näha saad, sest «tulevased päevad sull' toovad rõõmusust!».

Siis tantsib Vanemuine lustil su turjal ja luuletab nagu vanasti kenamaid lugusid. Lämmeküene kargab laanes ja Vibuane pidutseb metsas ja võsas, Vanaisa aga külvab valguseriigist vanikuid õnnistades maha. Siis seisad sa, maapind, pruudiehtes ja kosutad inimeselapsi kange mõduga, kes vahtu vastu taevast Vanaisa auks viskavad.

Siis kargavad veel mu kondid kalmukünkas ja kiidavad õndsaks eesti põlve; Koit kaisutab Hämarikku ja mõlemad hüüavad: «Õndsad on need, kes puhtad südamest on, sest nende päralt on riik pilvede all ja nende peal.» Aga nüüd tööle, luuletusel on oma aeg ja töö on oma aeg, ja aegamööda asjad käivad.

Lahvardi Kristjan sügas kuklatagust, sülitas korda kolm ja tõttas oma koplisse, kus ta kirve kätte tõmbas ja haokubusid köitma hakkas. Kevadine päike viskas soojasti kiiri tema selja peale, tuuleõhk oli vaikne; varsti jooksis higi mööda Kristjani palgeid; ta pühkis otsa eest märga ja ütles: «Oma palgehigi sees pead sa leiba sööma, ja töö on kõigi kurjade mõtete ots.»

Ta viskas kuue kampsuni pealt maha ja kubu sündis koo kõrvale. Arvata sada vihku oli valmis, seal astus kärmete sammudega metsavaht Kristjani poole, ilma teretamata; kui mõni mõisnik või uhke kirikisand käratses ta juba eemalt:

«Kristjan, mis sina nüüd hullad; sa tead, et mõisa poolt puuraiumine talupoegade radades ära on keelatud.»

«Tere ka, metsaisand, jätke käratsemine maha, minu kontrahis seisab, et mina oma põllu ja heinamaa hagudest pean puhastama, ja seda mina ka ausasti täidan.»

«See ei ole tõsi; anna kirves siia, ja reedel tuled kohtusse.»

«Jäta tülitsemine maha, metsaisand, kirvest mina ka ära ei anna, vaid pruugin teda veel võsade kaotamiseks.»

Kristjan haaras pajupuhma peast kinni, ja mõne löögiga oli selle eluramm kaotatud.

«Kui aulikul metsaisandal metsas aeg igavaks läheb ja saapaid muidu tahab kulutada, siis söitke kahel ratsul mõisa ja kaevake minu peale,» lisas ta naerul juurde.

«Anna kirves siia, talupojalurjus!» kisendas metsavaht. «Või muidu võtan selle vägisi.»

«Mina näen, et tõsi taga on, siis ütlen mina ka suutäie tõtt: tee, et sina minu koplast välja saad, või muidu viskan sinu kui takukoonla üle aia; mõisahärra söitis veel kahe päeva eest ratsa siit läbi ja andis mulle loa, õieti käskis mind oma koplil hagudest puhtaks laastata ja harvad suuremad puud kasvama jätta. Kas kuuled nüüd?»

«Ära ole nii ninakas, noormees! Tead, et tuleval kevadel kontrahiaeg täis on ja siis uue mõisast pead vastu võtma või oma teed minema. Mina olen vana metsavaht, olen sinu isaga mõnda noota vedanud, küll sinuga ka varsti valmis saan.»

«Ütle parem: olen sinu isa kaks korda mõisas veriseks peksta lasknud, aga need ilmsüüta hoobid äratavad sind igal ööl unest, ja kui sina kord hauda kukud, kisendavad nad sulle surmalaulu veel järele.»

Metsavaht pööras ümber ja sammus minema; tee peal põrutas ta rusi²kaga mööda püssipära ja ütles: «Oh sa viimane närukael! Näe, kui uhke ja ninakas; küll mina su nina otsast tüki maha oskan raiuda. Justkui oma isa suust kukkunud, kes mind ilmaaegseks leivaraiskajaks ja jumala päevavargaks pidas. Oot-oot, Kristjan, ühe aasta sees oled sa härra meelest esimene kelm ja metsavaras, ja siis jäta Lahvardi talu jumalaga ja kerja, kui tahad. Tema, nolk, julgeb oma isa veel minule ette heita, kellele ma kaks korda tugevasti kupusarved pehme koha peale tõmmata aitasin. Noh, ta oli need täiesti ära teeninud, ja minu süda ei valuta sugugi selle üle, ehk küll terve vald seda ülekohtuks arvas. Tema pojale tahaksin mina aga aadriarstiks olla, temal näib liiga must veri sarve all pakitavat.»

Metsavaht Tõmm sammus heinamaal edasi, Kristjan aga istus künka otsas, käed ristis, ja ohkas: «Vana isanülgija olen täna väga ära pahan danud, temal on libe keel ja ussi meel; kes teab, mis õnnetust ta minu peale saadab. Tulgu mis tuleb ja saagu mis saab, mina olen poissmees ja võin kohta ja tööd igal pool leida, aga tema tütrest Leenust on minul väga kahju. See on tuline tööinimene ja vaatab teistsuguste silmadega eesti rahva peale kui tema verejanuline isa, kes täiesti ennast mõtleb kes teab mis untsaka olevat. Küll tema nüüd mõisas oma vorstivormi laiutab ja sõnad hanerasvaga libistab. Tõsi jääb tõeks: eestlane, sa oled igäuhele torkida ja söimata; väga kahju, et suur jumal veel meid maa-

pinna peal roomata laseb. Minu isal oli õigus, kes ütles: «Kuri hunt ja saksa ori on mõlemad ühesugused kiskjad loomad!» Aga mina pean hundile võru nina peale panema, siis ei saa ta hambad mind purustada.»

Kristjan viskas riided õla peale ja sammus kodu poole. Kodus tõmbas ta sugu paremad hilbud selga, tõttas otse mõisa ja palus härra jutule.

Toapoiss oli Kristjani lapsepõlvesõber ja teadis härrale Kristjani palumist nõnda ette panna, et ta kohe vastu võeti.

Mõisahärra, pikk priske mees keskmistes eluaastates, astus ettetuppa ja küsis käekäigu järele.

Kristjan vaatas lahke näoga ta otsa ja ütles: «Aulik härra, mina olen teie käsku oma kopli pärast täna täitnud ja seda hagudest puhastanud, aga metsavahiisand Tõmm tuli sinna vahele, tahtis minu kirvest ära võtta, ja kui mina seda ei andnud, lubas ta mind talust välja ajada ja kes teab mis veel teha. Tulin kohe teie palvele mind selle kurja libeda keele eest kaitsta.»

«Soo-soo, hea küll, oli parem, et ise tulid; küll ma temale ütlen, et sind sinu kopli juures rahule jätab; mine aga nüüd rahuga koju ja puhasta seda edasi!»

«Täna aulikku härrat!»

Ta kummardas alandlikult ja pööras sammud kodu poole.

Härra vaatas tagant järele ja urises: «Sellest mehest saab tugev talupoeg; karske kui hobune, kartmatu kui lõvi, aga tasane kui lammas! Soo-soo, ja-jaa, Kristjani silmist paistab päris eestlane välja.»

Selsamal ajal jõudis ka metsavaht Tõmm oma majasse, viskas mütsi vastu põrandat, püssi nurka, kiskus karvu, tampis jalgadega ja pomises:

«Homme, homme lähen ma mõisa, ja siis, Lahvardi Kristjan, hoia püksinööbid, et neid öövaht vägisi lahti ei kisu. Leenu, Leenu! Kus sina logeled, Leenu!»

«Mis sul vaja on, armas isa?» küsis Leenu loomatalitusest laudast joostes.

«Pane söök lauale, minu kõht on tühi. Kus Edu on?»

«Oota sugu, söök on kohe laual; ema läks Üleaia Madiselt linaharja tooma, meie tahame homme veel natuke linu sugeda.»

«Sugege aga peale, mina tahan homme ka üht luist täidetud kubu sugema hakata; siledaks ja libedaks peab tema saama ja pehmeks, et teda ümber sõrme mässida võib. Nüüd on talupojad ju hullud, ja veel iseäranis noored peremehed tahavad ninasse karata. Varastavad kui kaarnad, hauguvad kui koerad ja arvavad endal kes teab mis õiguse olevat.»

«Armas isa, sind on täna mõni inimene ära pahandanud, tule siis ja heida magama, ehk homme tulevad teised mõtted, ja eesti rahvas oleme meie ometi kõik,» ütles tütar Leenu.

«Kasi koera saba alla oma eesti rahvaga! Mis kasu on minul eesti rah-

vast? Tema mind ei toida ega kata ega minule palka ei maksa, muidu pahandab aga veel oma uhkusega.»

«Kes on sind täna siis nõnda pahandanud, armas isa?»

«Pea suu! Seal on Lahvardi Kristjan kui päris koer, ise alles aasta peremees, raiub puid, kust tahab, ja kui mina teda selle eest karistada tahan, lubab tema, nolk, mind üle aia kui koeraraibet metsa visata. Mis arvab ta enda olevat? Mis, mis — tulise päralt!»

Siin pörutas Tõmm rusikaga mööda lauda, et piimakauss ja võitaldrik kõlisesid: «Tema julgeb minule vastu panna!»

«Armas isa, hakka sööma, sul võib täiesti õigus olla, aga Kristjaniga on vist õel noota vedada, ta on tark ja kihelkonnakoolis õpetatud mees.»

«Mis, mis — sina hakkad veel tema eest seisma? Mis, mis! Sina, minu, ühe ausa metsavahi tütar? Mitte sinu sülg ei ole ta väärt ja sina pead teda targaks? Küll reedel tema punased püksid tarkust kuulutavad. Hommepäev lähen mõisahärra juurde ja räägin tänase juhtumise ära, küll siis saame näha, kes targem on, mina või tema!»

«Armas isa, oleks vist parem, kui sina homme mitte mõisa ei läheks,» ütles Leenu poolpaludes.

«Kasi välja!» käratas Tõmm ja viha välkus tema silmist.

Leenu jooksis välja, jäi õues aia äärde seisma, pisarad tilkusid tal silmist ja ta ohkas: «Oh jumal, isa tahab Kristjani kohtu kätte anda; peaks see karikas temast veel mööda minema; mina nutaksin oma silmad peast, kui ta koguni mõisas peksa saaks.»

Tõmm aga istus toas laua ääres, saatis vihaga leiba luusse ja pomises: «See on minu süü, et nüüd oma tütar närukaelte ja varaste eest seisma hakkab. Kihelkonnakooli õpetaja on neid kõiki ühevormilise õpetusega täitnud ja minu tütar on ka uut õpetust temalt saanud. Parem oleks võinud mina oma raha maha visata, kui nüüd õpetatud tütre käest niisugust hullu juttu eesti rahvast ja kes teab kellest kuulma pean. Aga mina olen veel Tõmm ja mõisa metsavaht, pargin enne tütre ja lasen siis ninakate eestlaste naha parksepa viisi parkida.»

Selsamal ajal tuli metsavahi naine Edu koju. Tütar Leenu läks temale vastu ja ütles: «Armas ema, isa on toas hoopis pahane; Lahvardi Kristjan on teda täna metsas pahandanud, homme lubab ta tema peale mõisas kaevata, ja ega siis head lugu ei tule. Pai ema, katsu isa natuke vaigistada! Minul oleks väga kahju, kui seda noormeest ilmaaegu peksu läbi teotataks. Ta on koolis mind mitu korda aidanud, aita teda, armas ema, kimbatusest!»

«Mis meil, armas laps, meeste riiuasjaga tegemist on? Aga siiski tahan asja järele kuulata, aga sa tead, kui vähe isa minu nõuandmisest hoolib.»

Leenu jooksis karjalauta, nuttis kibedasti ja ohkas: «Oh jõuaksin mina, ma päästaksin Kristjani sest kimbatusest!»

Edu astus tuppa, nägi meest kortsus kulmul ja küsis asja järele.

Tõmm luges terve epistli Kristjani uhkusest, ninatarkusest ja ähvardas jälle peksuga.

«Jäta, vanamees, mõni nahatäis mõnele ka võlgu,» ütles Edu tasaselt.

«Mis võlgu, mis, mis? Kas sina ka tema eest seisma hakkad? Mis?»

«Ära pahanda ilmaaegu, armas mees; mõtlesin, tema on noor inimene ja saaks peksu läbi väga teotatud.»

«Nõndap need naiste mõtted on. Just noortele on karistust tarvis, siis ei lähe nemad ninakaks. Talupoeg ei saa peksu läbi sugugi teotatud, küll aga mõistlikumaks tahatud.»

«Seda mina just ei usu,» vastas Edu, «vaid arvan, et talupoeg peksu läbi veel pahemaks läheb ja pealegi poolhulluks, kui ta enesel arvab õiguse olevat, ja Kristjanil näib sugu õigust olevat, sest härra on vist temale luba andnud oma koplit puhastada.»

«Mis aru teil tütreaga täna peas on?» kisendas Tõmm. «Teie tahate minu üle valitsema hakata ja mind sundida metsavarastega ühte nõusse heitma. Vist on teil mõni kosjanõu veel selle taga varjul?»

«Ära nüüd jälle vihasta, mina olen oma mõtteid ainult natuke avaldanud; kas tütar sedasama mõtleb, ei tea mina.»

«Siis olge mõlemad üsna vait, tehke oma tööd ja ärge segage endid minu asjadesse.»

«Tee siis, kuidas tunned õige olevat, aga ära pärast kahetse, kuidas sa seda mineval suvel kord tegid.»

«Siin ei kahetse mina sugugi, noore härja teravad sarved peavad nüriks lõigatama, ja nüüd heidan puhkama.»

Edu pööras toast õue, nägi Leenut mures oma talitust talitavat ja ütles: «Ei minu sõnad mõju isa juures ühti, ta läheb homme mõisa ja kaebab Kristjani peale, aga mina arvan: härra ei tee Kristjanile midagi, sest tema ise on Kristjanil käskinud oma hobustekoplit puhastada.»

«Soo-soo, siis ei ole Kristjan ju mõisa metsast hagu ega puid raiunud?» ütles Leenu.

«Ei ole, aga isal on käsk käes ka talupoegade piiris metsa kaitsta; on nüüd Kristjanil käsk härra poolt, siis ei saa tema ühtki viga.»

Leenu nägu läks lahkeks ja südames ütles tema: «Tänu jumalale, seda mina Kristjanist kohe mõtlesin. Isa on ehk täiesti kõvera tee peal ja toob homme pika nina mõisast koju, aga see teeks teda veel õelamaks Kristjani vastu. Saagu mis saab ja tulgu mis tuleb, aga minu süda ei anna minule rahu, kui Kristjani käsi pahasti käiks.»

Teisel päeval tõttas metsavaht Tõmm mõisa, juhtus härraga kokku ja kaebas oma häda: Kristjan olevat tema vastu väga ninakas olnud, lubanud teda üle aia visata, sõimanud teda verekoeraks jne. ja ei olevat oma kirvest ära andnud. Pealegi olevat Kristjan juba ennemalt mõisa metsast ilma loata mõndagi käpanud, aga metsavaht ei ole teda kohe kätte saanud.

«Olgu nüüd, kuidas on,» ütles härra, «aga seekord olen temale loa

andnud, ja noored peremehed on ikka sugu ninakad, aga küll töö nad taltsaks teeb.»

«Härra on väga armuline Kristjani vastu, ja kui ta kuulda saab, et minu kaebus suurt ei ole maksnud, naerab ta mind kõige rahva ees.»

«Kuule, metsavaht,» ütles härra, «Kristjan käis juba eile enne õhtut minu juures ja andis oma loo ise üles, ja sellest võid arvata, et tema üsna ilmsüüta on, ja ilmsüüta inimesi ei tohi meie ju mitte peksta ega vaevata, kui nad ka meie orjad on.»

«See on küll tõsi, aulik härra, aga noormeeste nina peaks sugu tõmbim olema, kui ta Kristjanil on.»

«Jumalaga, metsavaht! Kui sa Kristjani varguse pealt tabad, siis saab tema varga palga, ja veel kibedamini kui mõni vana ja päris õppimata talupoeg; sinu sõimamise eest saab tema minu käest noomida ja peab reedel kohtu ette tulema.»

Tõmm kummardas alandlikult ja läks kodu poole. Tee peal aga kirus ta: «Kas nüüd pole hull aeg, talupojad jooksevad ise enne juba kaebama, kui nende peale kaevatakse, ja härra seisab nende eest! Kes viie aasta eest seda nägi! Kelle peale mina siis kaebasin, sai oma kolmkümmend, et tagumine ots aga sinas, ja siis oskasid talupojad mind ka austada; aga mõisa peab ta ometigi tammuma, ja kes teab, mis tujul siis härra on; ehk antakse temale ometigi viisteistkümmend hoop, ja seda oleks temale hädasti tarvis.»

Nõnda oli endine elu oma vigadega.

2.

Kevadine päike soojendas maapinda ja vaatas oma lahke näoga kurja ja hea, õnneliku ja õnetu otsa. Tema ei küsinud selle järele, mis inimeselapsed temast rääkisid, kas kiitsid või laitsid.

Lilled õitsesid niidul ja noor rohi kattis maapinda kui rohelise tekiga. Linnud laulsid ja rõõm oli kõiges looduses. Täna oli pühapäev. T. kihelkonna rahvas tõttas rongis igast küljest kiriku poole; ehk küll töö mõnd laupäeval oli väsitanud, tõmbasid kirik ja tema jutlusetegija neid ometigi sinna. Ka Lahvardi Kristjan oli kirikuteel. Kaks versta kodunt ühinesid Lahvardi ja Metsavahi kirikuteed. Tee ühenduse kohal istus Kristjan künka otsa ja pani piibu põlema. Korraga nägi ta Metsavahi Leenu tulemas. Ta tõusis püsti ja teretas lahkesti. Leenu võttis tervituse vastu ja mõlemad astusid kiriku poole.

«Kas isa ja ema ka täna kirikusse lähevad?» küsis Kristjan.

«Ei lähe,» ütles Leenu, «isa läks püssiga metsa ja ema jäi kodu hoidma.»

«Kuidas muidu käsi käib?» küsis Kristjan.

«Ikka tasahiljukesi, päevast päeva,» vastas Leenu.

«Kas isa ka minust kodus midagi rääkis?» küsis Kristjan.

«Jah, mineval nädalal oli tema sinu peale hoopis pahane. Mina ja ema palusime küll sinu peale mõisas mitte kaevata, aga tema lubas mind läbi sugeda, kui veel sõna sinu pärast räägiksin. Ta kaebas ometigi mõisas sinu peale ja see teeb minule suurt südamevalu,» ütles Leenu haleda häälega.

«Ära sellepärast, koolisõsar, muretse, küll mina selle väikese asja seletan.»

«Sa seletad küll, aga kui sinu seletus midagi ei maksa, mis siis? Isa oleks tuhat korda paremini teinud, kui ta seda tühja asja mitte härra kõrvu ei oleks lobisenud. Pealegi palun mina sind, Kristjan, väga, et sa ette vaataksid. Minu isa on sinu peale kord vihane ja sellepärast otsib tema igast küljest süüd sind auku lükata. Mina tahtsin sinule sellest kirjutada, aga see on nüüd väga hea, et sinuga kokku juhtusin. Meie olime koolis head sõbrad ja sa aitasid ikka mind hea meelega; väga kahju, et mina sind nüüd aidata ei või. Valva aga väga enda üle ja ära ärrita minu isa enam; sellest ei tõuse sinule ühtki kasu; sina elad metsa sees ja mõne teise inimese kuritööd võidakse sinu süüks ajada; seepärast vaata ette.»

Kristjan tõmbas Leenu käe oma pihku, surus seda armsasti ja ütles: «Tänan südamest nende sõnade eest; püüan neid täita, kus võin.»

Mõlemad noored inimesed olid seisma jäänud, vaatasid teineteisele otsa, armastustulukene põles mõlemate silmis ja käsi seisis alles käes.

«Võta heaks,» ütles Leenu, «mis just oma isast sinule olen teada andnud, ja ära avalda seda teadet kellelegi, muidu saab isa teada, ja siis käib minu käsi sandisti.»

«Ole mureta, armas koolisõsar; millal Kristjan enne midagi lobises; veel üks kord tänan sind.»

Kristjani hää l värises, ja ilma et ta Leenule sõna armastusest oleks ütelnud, mõistis see küllalt, mida Kristjani süda tundis ja mõtles.

Leenu tõmbas häbelikult käe ära ja mõlemad kõndisid kiriku poole.

«Kuidas nüüd kodus elate ja mis ema teeb?»

«Kuidas meie elame? Ikka ka tasakesi; ema on vähe haige ja jäi täna koju. Talutöö on kibe,» vastas Kristjan.

«Kas sulaseid ja tüdrukuid olete ka saanud?»

«Jah, ikka, kaks sulast ja kaks tüdrukut saime tänava kevadel; arvame nendega läbi saavat. Mina ise ka, heina ja lõikuse ajal tahame päevilisi võtta,» vastas Kristjan.

«Eks ta ole, minul on ka kibe töö; isa ei võta enam tüdrukut ja sulane läks ära, kes teab, kas uut saame või mitte; isa lubab ka kibeda töö ajal päevilisi palgata.»

«Teie maad ei ole suured ja mõisaorjust ei ole teil kaelas, küllap saate

läbi,» ütles Kristjan, «mina ei muretseks oma tööga sugugi, aga mõisa heina- ja lõikustükid, need on eluvõtjad. Küll pakkusin raha nende eest, aga härra ei võtnud seda kuuldagi.»

«Mis härra sinust nüüd kuulab? Mida enam ta talust välja pigistab, seda temale parem; koolmeistri sõna on väga tõsi, kes ütles: «Talupojad on täis sidrunid, kellest igaüks oma tahtmise järgi sahviti välja pigistab!» — Aga Kristjan, osta talu ära, vaat siis ei pigista sind keegi enam.»

«Väga hea nõu, armas Leenu, aga kust künkast pean raha võtma? Isa jättis veel võlgasid minule maksta; laena mulle kolm tuhat rubla ja Lahvardi talu on tuleval kevadel minu.»

«Oleks minul olema, kohe teeksin seda, aga usu, Kristjan, minul ei ole kolmekümmend kopikatki,» vastas Leenu naerdes, «aga mina annan head nõu: hakka talvel kauplema — harjukesed pidavat talvega kolmsada rubla teenima.»

«See ei lähe korda, põllumehel on talvel ka tööd küllalt, ja ma tahan ometigi katsuda põllust midagi välja kiskuda, ehk küll suur rent ja sulaste ning tüdrukute palgad pea kõik ära neelavad.»

«Kristjan, vaata, sealt tuleb inimesi meie poole! Jää jumalaga, muidu tõuseb rahva lori, seda mina ei salli, ma tõttan ette.»

«Jumal kaasa, armas Leenu, ehk juhtume jälle teinekord kogemata kokku.»

Leenu läks kärmesti edasi ja vaatas kord kaugelt veel tagasi; Kristjan aga ütles oma südames: «Leenust peab Lahvardi perenaine saama, kui jumal aitab.»

Mis Leenu mõtles, ei tea meie jutustada; kirikus aga nähti teda kaua põlvili jumalat paluvat, ja kui ta püsti tõusis, olid ta silmad nutust punased. Kes teab, mis ta südant täna surus. Ka Kristjan kuulas vagusalt jutlust, läks pärast kirikut koju, aga tee peal ei näinud ta Leenut enam, ehk ta küll ümberringi vahtis.

Neljapäeval tuli mõisakasak Lahvardile ja andis Kristjanile käsu homme mõisa kohtusse tulla. Kui külm vesi jooksis see käsk üle Kristjani ihu, ja sajad mõtted jooksid tal läbi pealuu.

Teisel päeval läks ta mõisa. Härra pidas ise kohut, nagu seda enne talurahva kogukonnakohtu seadust igas mõisas peeti. Mitmed mehed said täna tühjade asjade pärast peksta; viimaks kutsuti Lahvardi Kristjan ette.

Härra ütles: «Sina oled minu metsavahi vastu väga ropp olnud ja teda lubanud üle aia visata — kas see on tõsi?»

«Olen seda naljapärest temale ütelnud,» vastas Kristjan vagusalt.

«Niisugust nalja ei tohi sina enam üle oma huulte lubada, kas moista? Teiselt oled teda vereimejaks sõimanud ja kirvest mitte ära andnud?»

«Mitte minu vereimejaks ei ole mina teda nimetanud, vaid minu kadunud isa vereimejaks, ja kirvest ei võinud mina oma hobusekoplis temale mitte ära anda, mille peremees mina ju kontrahi järgi olen.»

Viha välkus natuke härra silmist ja valju häälega ütles ta: «Suu pidama, talupoeg! Minu maa, minu mets, minu kõik! Minu ori ei tohi tore olla, kasima kodu ja õppima alandlikku meelt, ja teinekord targem metsavahi vastu olema; täna ilma peksuta jääma, aga kui veel ükskord sellepärast kaebus tulema, siis saama naha peale. Kas moistma? Minema!»

«Jumalaga, aulik härra, tänan kõige hea eest!»

Lahvardi Kristjan pööras kodu poole, aga ta süda kees sees. Koera alandust taheti tema käest täna, aga mitte inimese alandust; parem oleks ta vitsahoope kannatanud kui nüüd igapäevast kartust metsavahi ees. Ta mõtles sinna ja tänna, kuidas kõige paremini asja talitada ja metsavahiga veel sõbraks saada.

«Kavalus võidab rumaluse, tarkust ei ole sinna juurde vaja. Mina tahan kavalusega metsavahi võita, ja sellega alustan varsti.»

Kristjanile tuli mõisa opman vastu. Kristjan teretas alandlikult. Opman küsis: «Kust nüüd, Kristjanike, tuled?» — «Nagu näete, mõistast,» ütles Kristjan. — «Kuidas kohtuasjad läksid ka? Härrake oli vist üsna pahane? Ja-jaa, ta ütles minule, sinu kontrahikese pean valmis tegema ja sinule jakobipäeval ütles, et tuleval kevadel uue saad. Muidu jääb kõik vanaviisi, kuid mõned sõnnikuveopäevakesed tahab härra juurde lisada. Kui jakobipäeval oleme kontrahi läbi vaadanud, siis tead ja pead ka ütles, kas tahad talu veel edasi pidada või ära anda. Jumalaga!»

See oli uus Hiibi sõnum. Vana kontrakt oli kibe küll, aga uus sidus vist kõri kinni.

«Eesti rahvas, sa oled linnu kombel lendaja ja rändaja, su põhi on sinu jalge alt kadunud!» õhkas Kristjan.

Kristjan jõudis sinna, kus tee Metsavahile pööras. «Kas pean täna sinna minema või mitte? Ei, täna ei kõlba, aga ma ootan aega ja siis tahan mina oma vaenlase ta pesast üles otsida, aga enne tõmban nooda ta ümber; nõnda jah, nõnda läheb ta võrku, ja mina teen temaga, mis tahan. Kihla tahaksin vedada, et ta oma tütre keelamata minule annab ja ilmaki enam minu peale kaebama ei jookse. Aga nüüd koju ja raha teenima. Rahaga on midagi meie päevil teha. Rahaga olen mina elus, aga rahata seisaks surm suu ääres. Üksinda raha abiga võin ma ennast kõigist vaenlastest lunastada ja oma jalad oma toas ja oma maa peale toetada. Kõrts, jää sina minul tundmata, viin minul maitsmata, aga anna jumal kätele jõudu, peale tarkust, siis läheb kõik hästi korda! Raha vedeleb igal pool ümber, mõistlik korjab selle üles, aga mõistmatu lükab ja tallab tema otsas, kisendab pealegi: «Ma olen vaene!» ja ei oska seda üles võtta. Mu süda ei pea ta külge sugugi kinni kasvama ja minu jumalaks ei tohi mammon saada, aga minu päästjaks võib ta saada. Leenul jääb õigus, kui ta ütles: osta koht ära! Minul ei ole veel rublatki selle jaoks, aga kes südamest püüab, küll see ka saab, ja jumal tuleb võitlejale abiks. Sõimaku mind, kes tahab, ahneks või ihnsaks, aga täna-

sest päevast on minu ülem mure rahakorjamine. Aga misläbi võin mina raha korjata? Üksinda töö ja vähese kauplemise läbi.»

Kristjan tõttas koju. Esimene töö oli kõik oma maja olek läbi vaadata, kas ehk kuskilt raha ei võiks teenida. Ja vaata, ta leidis mõnd. Kartuleid oli temal enam, kui talu tarvituseks vaja läks. Ta müüs ülearuse osa ära ja sai kakskümmend viis rubla. Vilja, iseäranis otri, oli ka enam; ta müüs jälle ära ja sai kakskümmend rubla; ühe lehmamullika ka viieteistkümmend rubla eest; kuuskümmend rubla oligi taskus. Kevadine rent oli makstud, seepärast pani ta viiskümmend rubla intressi kandma. «Kes kopikat ei korja, see rublat ei saa,» ütleb vanasõna, ja seda hoidis Kristjan silmade ees. Jaanipäeva eel oli vähe tööde vahet. Kristjan vedas oma hobustega kaupmees Petersonile raudkive neli sülda, sai iga sülla veo eest kolm rubla; puhastas oma põldu ja teenis jälle kaksteistkümmend rubla. Suvetöö oli raske, ta võttis päevilisi, tegi oma heina ruttu ära, nuumas mõisas viiekümne sao alla heinamaad ja tegi ära, kust ta kakskümmend viis saadu heinu enesele sai, mis jälle oma kolmkümmend rubla sisse tõi. Sügisel tuli kõige suurem saamine. Lina-põld oli õnnistanud, linad heas hinnas. Kristjan müüs kolm kaalu linu ära ja sai kakssada rubla. Sada viiskümmend rubla läks rendiks ja viiskümmend rubla võis jälle intressi peale panna. Talv tuli kätte. Leenu sõna, kauplemine annab raha, mõlkus ta meeles. Ta ostis seepi. kausse, mõned värvid ja läks räbalaid korjama, ning vaata, kahe kuuga oli tema jälle sada rubla teeninud. Ühe aastaga oli tema kakssada rubla intressi peale pannud, mis oma kümme rubla kandsid. Aga selle rahaga ei võinud veel kohta osta.

Jüripäev tuli kätte ja mõisas ootas Kristjanit uus kontrakt, see iga eesti põllumehe kõige suurem rist ja rahva kammitsaspidaja. Kirju oli ta küllalt. Raha ja päevi nõuti. Küll pakkus Kristjan raha, aga seda ei võetud kuuldagi, vaid ta pidi oma nime alla kirjutama ja kontrahi tahtmata vastu võtma, sest kuhu pidi ta hulkuma minema? Pärast kontrahi allakirjutamist palus ta härraga veel paar sõna rääkida. Härra kuulis tema palvet. Kristjan küsis kohta osta ja tema hinda.

Mõisahärra oli imelahke ja ütles: «Sinu koht on viiskümmend taalrit suur. Kui sina sada rubla taalri pealt maksad, siis võid osta. Sada rubla pead käsiraha andma, ja kui kontrakt ülemas kohtus kinnitatud on, siis kohe tuhat rubla välja maksuma.»

«Seda ei jõua mina veel mitte,» ütles Kristjan, «aga kui jumal tervist annab, siis tahan, niipea kui jõudu on, koha ära osta.»

Kristjan läks koju. Kontrakt oli küll kibe, aga ta tahtis jumala peale lootes ometigi õnne temaga katsuda.

Lahvardi talust kuus versta lõuna poole seisis Kõrdi talu. Kõrdi Andres oli vanast ajast kuulus rikas peremees ja metsavaht Tõmmu kõige suurem sõber. Kõrdi Andresel oli üksainuke poeg, kes isa surma järel kõik tema varanduse pidi pärima. Saul — nõnda oli poja nimi — oli priske, lopsaka kasvuga mees, aga töö juures esimene võrkelõng. Oma suud mõistis ta küllalt külakõrtsis laiutada, aga käed ei teinud kärbsesepagi valmis.

Saul oli üle kahekümneaastaseks meheks kasvanud ja isa tahtis temale naist võtma hakata. Juba ammugi oli Andres Tõmmu tütre peale silma visanud ja teda oma pojale mitmelt poolt ette maalinud. Saulist ja Leenust pidi mees ja naine saama; see seisis nii kindlasti Andrese ja Tõmmu südames kui aamen jutluse otsas. Ja mis seisis põigiti nende ees? Mitte midagi. Andres oli oma naisega selles nõus, Tõmm omaga ka, ja noor Saul lipitses tihti Leenu ümber ja nimetas teda pruudiks. Kõrdi Andres oli kirikuvalla peremees, kus rent ei tõusnud ega peremeest majast välja ei aetud; mis siis viga? Kui Andresel ratta- või muid tarbepuid vaja oli, siis sõitis ta Tõmmule pudeli napsiga külaliseks ja pööras koormaga tagasi, see oli siis sõprade kaup; ja kui talvel metsaisandal õlepuudus juhtus olema, tegi Tõmm nõndasama, ja see oli naabrite asi.

Kolm aastat pärast Kristjani kontrahi allakirjutamist istusid ühel sügisel Andres ja Tõmm jälle viinapudeli juures ja rüüpasid aeg-ajalt märjukest. Kartuli kallid vesi päästis keelepaelad lahti ja jutt jooksis mis soras. Andres kiitis oma poega ja Tõmm oma tütart. Viimaks ütles Andres:

«Sel talvel saame rõõmsad pulmad. Minu poeg on kahekümne viie ja sinu tütar kahekümneaastane; nüüd laseme nad paari minna, eks ole tõsi?»

«Jah muidugi!»

Käed löödi kokku ja pandiks kallati klaas viina peale.

Anna, jumal, armastussidemele kõvadust, mis isad laste asemel pununud! Kus olid aga lapsed ise? Saul istus külakõrtsis ja luges vanapagana piiblit, ja Leenu talitas majatalitust.

«Kuule, Andres, sina võiksid oma poja minule koduväiks anda; poega minul ei ole, ja minu teinepool jääks üsna ilma toeta, kui mina tütre talvel ära minna laseksin,» ütles Tõmm.

«Seesama lugu on ka minul,» vastas Andres, «aga kõige parem oleks, kui meie lapsed pärast laulatust aasta minul ja teise sinul oleksid.»

Leenu astus tupp, kandis üht väga kenasti tehtud kasti kätte otsas ja ütles:

«Armas isa, näe, mis õnn minul täna on olnud. Üks tundmatu mees andis selle kasti minule ära, ja siin seisab kiri, milles üteldakse, et ta minule kingitakse. Väga ilus töö, vaat kui puhtasti poleeritud. Juba

ammugi olen niisugust rätikasti endale himustanud ja nüüd kogemata saanud.»

Andres vaatas tööd ja ütles tasakesi Tõmmule:

«Vist on minu poeg selle teha lasknud.»

«Võib-olla, aga üks kirjas seisa saatja nimi üleval. Leenu, näita kiri siia!»

Tõmm võttis kirja ja luges:

Kõige austusväärilisem metsavahi õis!

Ärge pange pahaks, kui oma väikese andega Teid vähe tahan rõõmutada. Pidage töö minu mälestuseks!

Teid austaja —»

«Veel taga õelam, ei nime ega elukohta, ei kuupäeva ega mitte midagi. Kes on see tundmatu austaja, Leenu?»

Leenu lõi silmad maha ja ütles: «Ei mina tea.»

«See on Sauli tegu,» ütles Andres.

«Vii temale palju tervisi! Aga töö on väga ilus.»

Andres tuikus kodu poole, ja Tõmm vaatas temale järele. Korraga nägi tema Lahvardi Kristjanit enda poole tulevat. Teda ei olnud ta enam kolmel aastal silmaga näinud ja nüüd tuleb otse majasse.

Kristjan astus tugevate sammudega tema poole, teretas aupaklikult, ajast ühest ja teisest asjast vähe juttu, tõmbas sigaripaki taskust välja ja pakkus Tõmmule. Tõmm võttis ühe, pani põlema ja ütles:

«Ah mis hea sort!»

«Käisin hiljaaegu linnas oma kontrahti kinnitamas ja raha maksmas ja ostsin siis paar pakki.»

«Mis kontrahti?»

«Oma talu kontrahti; vist olete juba kuulnud, et mina Lahvardi talu ostan.»

«Tule jumal appi, ei ole veel sugugi kuulnud; aga kust sa nii palju raha said?»

«Olen korjanud ja kokku hoidnud, tööd teinud ja vaeva näinud, kuni niikaugele sain. Tasa ei ole maja veel mitte, aga võib ehk mõne aasta pärast saada. Mõisahärra käskis mind teie juurde tulla, et tuleval reedel minu majasse tuleksite, kus härra ja metsahärra ka siis on, ja kus minule üks tükk metsa veel juurde antakse. Olge siis nõnda head tulema ja minu võõraks olema. Teie olete minu naabrimees ja arvan, et minuga hästi elate. Oma esimeseks sõpruse märgiks kingin teile siin ühe kasti sigareid.»

Tõmm oli maias sigarite peale nagu kits soola peale. «Tänan, tänan,» hüüdis ta ja kargas tuppa. «Leenu, Leenu, Lahvardi Kristjan on oma talukoha ära ostnud! Ta on praegu õues ja kinkis minule ühe kasti sigareid. Aitäh, nüüd saab jälle head suitsu!»

Leenu jooksis toast õue, arglikult astus ta eemale; aga juba oli Kristjan teda näinud, tõttas temale vastu ja teretas teda armsasti.

Leenu ütles: «Armas koolivend, nagu isa ütles, oled sina nüüd iseenda peremees. Jumal andku sinule head õnne oma toas oma loa järgi targasti elada. Tänan ka südamest väikese kasti eest!»

Pisarad tilkusid Leenu palgeid mööda alla ja ta süda tundis lõpmata rõõmu vaba mehe kätt oma käes hoides. Üks sõna Kristjani suust, ja Leenu oleks ta kaela kukkunud, aga Kristjan ei tahtnud seda veel teha; ta surus neitsi kätt ja ütles: «Võta heaks, küll varsti saame teineteist jälle näha.» Leenu jooksis aita, aga vaatas mitu korda tee pealt tagasi. Aidas palus ta silmaveega jumalat, et see Kristjani ja ei kellegi muu temale meheks annaks.

Tõmm tuli jälle välja ja ajas lõbusasti juttu. Viin oli kõik vaenu kaotanud ja sigarisuits endised asjad tulde keerutanud. Kristjan jättis jumalaga ja tõttas kodu poole.

Ohtul istus metsaisand Tõmm ahju ääres ja suitsetas kallist sigarit. «Oh kui hea ja magusa lõhnaga! Otsekui mee Leib! Noh, Kristjan teab, kus ta rauda taob. Ma tahan temale ilusa tüki metsa soovida, sigarikast peab mõisahärra kotist välja kukkuma. Aga kust on tema nõnda lühikesega ajaga raha saanud? Mina ei ole temast midagi peale väikese pahan-duse kuulnud. Oleks parem olnud, et tema peale sugugi ei oleks kaevanud, nüüd saab ta ometigi kõigest orjusest lahti ja on prii mees kui mina. — Saul on rikka mehe poeg ja saab sel talvel minu väimeheks; kui meie Andresega raha kokku lööme, siis ostame vist palju suurema koha, ja siis — hõissa pulmad! Kui lastele külaliseks läheme, siis seisame ka oma maa peal, ja kui Andresega vanaks jääme, eks nemad siis meile ulualust luba, ja raha saab meil niipalju ikka olema, et pudeli napsi võime kokku juua. Edu ja Leenu, mis arvate pulmadest tuleval talvel?»

«Kes hakkab pulmi tegema?» küsis Leenu kartlikult.

«Kes hakkab pulmi tegema? Kes? Mina, metsavaht Tõmm hakkab pulmi pidama. Sina, tütar, oled kakskümmend aastat vana ja pead tanu alla saama,» ütles Tõmm tõsiselt.

«Jäta sonimine teiseks korraks,» vastas Edu, «täna on sinul sugu raske pea ja ei tea, mis suust välja lobised.»

«Mina tean, mis mina lobisen: sel talvel saab pulmi ja veel minu majas. Leenu, katsu veimekast täis koguda!»

«Isa, jäta naljatamine teiseks korraks; minul ei ole veel ühtki peig-meest, kes laiska metsavahi tüdrikut liigutaks,» ütles Leenu naerdes.

«Veel taga õelam, sina pead laisk olema, kes on seda julgenud üle oma huulte sõnada? Kuule siis, sinul on peigmees kui osi, tugev kui tammetüvi, punane kui päike, rikas kui kuldonu ja armastab sind kui kärjemett; muidu ei oleks tema sinule täna pruudi ehtekasti kingituseks saatnud. Isaga on kaup küps, küllap poeg pea ise asja õiendama tuleb. Nüüd ehk saad juba aru, kes su tulevane pea on,» sonis Tõmm.

«Armas isa, jäta naljatamine maha ja heida puhkama; sinu pea on

täna sugu raske, seepärast on seal kõiksugused tuulest võetud pulmalood keerlemas,» ütles tütar paludes.

«Minu pea ei ole täna sugugi segane, ja sinust saab tuleval talvel Kõrdi perenaine; vana Kört on minu südamesõber, ja noor Kört saab sinu meheks!»

Siin lõi Tõmm rusikaga vastu lauda, et tuba värises, ja vahtis suuril silmil Leenu otsa.

Kahvatunult ja värisedes seisis Leenu oma isa ees, kelle sõnad tõtt kuulutasid, ja ütles tõsise häälega poolnaerul: «Armas isa, jäta täna õhtul kõrt kõrdiks ja puder pudruks; minust ei saa kõrdi ega pudru vormi — need mehed mõistavad üksinda viina vormiga ümber käia, aga mitte Metsavahi Leenuga.» Nende sõnadega tõttas ta kambrisse.

«Mis sa täna õhtul ometigi arvad?» ütles Edu pahaselt. «Nüüd oled meie nõu avaldanud ja sellega pange vett tulepaja alla kallanud. Leenul näib Saul hoopis vastumeelt olevat. Ühel päeval rääkisid sugu suudmööda Saulist ja ta ütles teda lakekoera olevat.»

«Mis, mis, mis lakekoer? Missugust lakekoera siis tema tahab? Mis, mis?»

«Jäta nüüd, vanamees, rahule ja mine magama, aga oma ainsa lapse une oled sina oma lobisemisega ära peletanud.»

«Läheme siis magama, aga Sauli naiseks peab Leenu saama ja meie ostame Andresega neile tubli koha.»

Tõmm tuikus sängi, aga Leenu nuttis kibedasti ja ütles: «Isa tahab mind joodikule, kaardimängijale, ööhulkujale kaubelda. Oh isa, sa ei tea, mis sina täna kõnelesid; andku jumal seda sinule andeks ja parandagu su mõtlemist; ma tahan selle vastu seista, surmani võidelda; Saul ei tohi minu ligi astuda, kui tema kümme korda veel ilusam ja rikkam oleks. Ma olen ta rumaluse üle tihti naernud ja nalja teinud ja minu isa arvas seda armastuseks. Tagane, Saul, ja otsi endale naine, kust tahad ja kellega sina juba mõnda ööd armastuses kaisutanud oled; mind aga jäta nägemata, minu käsi puutumata. Isa, sinu silmad on nüüd pimedad, aga ehk tuleb aeg, millal sa paremad mõtted saad. Kaitse sina mind, armas taevane isa, õnnetuse eest!»

Ema Edu tuli tütre juurde ja leidis teda nutmast. Leenu langes ema kaela ja palus: «Armas ema, kallid ema, sa oled ju minu lihane ema ja ükskord ka noor olnud ja armastanud, kaitse mind isa ja Sauli eest!»

«Ära nüüd, tütar, nõnda meeletu ole! Isa on täna sugu peast segane ja lobiseb välja, millega aega veel küllalt on, ja Saul on ju tõesti sinu vääriline mees, ja meie näeksime hea meelega, et teist mees ja naine saaks.»

«Oh ema, armas ema, ära nimeta enam Sauli nime, temale mina eladeski ei lähe, kui teie mind ka raudahelas laulatusele sunniksite.»

«Ja ometigi pead sina minema, see on isa tahtmine ja minu soovimine,

ja isa ning Andres ostavad teile päriskoha, siis võite elada kui linnukesed paradisis,» vastas ema tasaselt.

«Kui nemand minule terve taeva ostaksid, jään mina Sauli vastu tundetuks, või teie viite mind enne pulmi pulmaehtes kalmuaeda. Kannatage veel natuke ja minu jagu tuleb ka, ja siis andke oma õnnistus sinna juurde.»

«Mis siis Saulil viga on?»

«Saul on päris kelm ja päevavaras, öösel nahkhiire kombel lendaja, pühapäeval päris pühajüri kutsikas,» vastas Leenu. «Ema, mu süda tahab lõhkeda, kui mina Sauli peale mõtlen,» ütles Leenu nuttes.

«Aga kellele tahad siis sina minna?»

«Armas ema, kannatage veel natuke, ka minu jagu tuleb ilma kutsu-mata majasse, ja laske mind minna ja ärge keelake mitte, ma olen temaga siis õnnelik, aga teie Sauliga igavesti õnnetu.»

«Aga miks oled sa täna Sauli kasti nõnda hea meelega vastu võtnud? Sellega oled juba ühe sõrme temale kinkinud.»

«Sauli käest? Ei, ema! Saul ei oska niisugust kasti neitsile kinkida, tema ehk püherdab täna kõrtsimudas, mängib unes kaarte ja läheb siis mööda küla hulkuma, aga minu kastist ei tea tema mitte midagi. Küll kasti kinkija ka kord kasti järele tuleb ja selle kõige tema saajaga Metsavahilt ära viib. Mina ei tunne teda veel mitte, aga ta tuleb, usu seda, ema!»

«Imelik, tütar, sa ei taha oma õnne otsast kinni hakata; kui aga meie kasti kinkijaga sugugi rahul ei ole ja sina otse õnnetuse sisse jooksed, mis peame siis tegema?»

«Teie olete rahul, usu, ema; iseäranis sina hüppad rõõmu pärast, see-pärast aita mind Saulist lahti saada ja pööra isa meel teisele tuulele,» vastas tütar ja musutas ema käsi.

«Kes on sinu kasti kinkija?» küsis ema.

«Teda ei tunne mina veel mitte, aga ta saab minu ja teie meelega järgi olema.»

«Mine parem magama,» ütles ema, «sina näid natuke peast jumps olevat. Tuntud kullatüki lükkad enesest ära ja hoiad tundmata mullatükist kinni — viimati ei saa kulda ega mulda külje soojenduseks.»

«Kaitse mind, armas ema, Sauli eest, muud mina sinult ei palu.»

Ema läks ka magama, aga Leenu vaevast ennast veel kaua, kuni une-vaip temagi silmad kinni surus.

Kus oli aga peigmees Saul?

Tema soris külakõrtsis kaarte ja jõi pudeli rummi oma sõpradega sinna juurde ega mõtelnud ei Leenu ega Edu peale, ehk küll mõlemad ennast tema pärast vaevasid.

Keskööl tõusis ta üles, viskas kaardid laua peale, kratsis kuklatagust

ja ütles: «Täna õhtul olen viis rubla kaotanud, küll teinekord jälle tagasi võidan.»

Tema tuigerdas kodu poole. Tee peal aga nõrkesid jalad ära ja kraav kaisutas teda armsasti, kus ta hommikuni väsimust puhkas. Koju tulles sai ta isa käest küll hästi tõrelda, aga Saul ei lausunud sõnagi vastu ja tuigerdas tööle. Ema Epp palus isa, kuni see müramise maha jättis, ja lõuna ajal olid kõik jälle vanas headuses ja ühesuguses peavalus.

Veel selsamal õhtul kutsus Andres oma poja Sauli enese juurde ja ütles: «Sina pead tuleval talvel enesele naise võtma, sedaviisi ei lähe elu enam korda; sa hulgud ümber, jood ja sööd meie varanduse nahka ja ei hooli meie ega oma elust. Naisemehel tuleb oma hool ja mure, kes teda maailma laanest tagasi hoiab. Poissmees hulgub kui hunt mööda ilma ja ei hooli ühegi varast ega aust. Sinu tulevane naine on Metsavahi Leenu, kellele sa eile kena kasti kingituseks saatsid.»

«Mina ei ole ühtki kasti Metsavahile saatnud, aga tema tütar on kena inimene ja võib minugipärest minu naiseks saada,» sonis Saul.

«See on kena, meie oleme kaubad kindlaks teinud ja enne jõulupühi läheme viisipäraselt kosja; aga sina pead Leenu vastu nüüd hästi libe olema ja temale mõne väikese kingituse tegema,» ütles Andres.

«Küll olen, ja üks ma siis tee, aga mina ei tea, mis kinkima pean.»

«Paar ilusat rätikut ja põll on esiti küllalt.»

«Küll ma tahan teie tahtmist täita,» ütles Saul haigutades ja astus kambriist välja, iseeneses aga mõtles tema: «Nüüd panevad mind vägisi naist võtma, aga Leenu on rammus tükk ja muidu nopib teda mõni muu ära. Isa on jutud kokku ajanud, nüüd võin ilma kartmata ligi astuda. Aituma, kui hiir ilma vaevata kassi suhu jookseb. No üks ta rikaste juures ikka nõnda ole, ja minu isa on ju rikas mees.»

4.

Lahvardi Kristjan oli nüüd enese, enese tahtmise ja oma maja vangija sulasepõlvest raha abiga lunastanud. Nüüd võis ta tööle hakata; mis ta tegi, tegi ta enesele. Maarent ei tõusnud nüüd enam maa kasulikkusega, nüüd võis ta kirvest, hõövlit ja lubjalabidat haljastada ja maja tõesti inimese eluasemeks ümber muuta.

«Noh, kas meie majad siis inimese elumajad ei ole?» küsib mõni rendiperemees. Siis vastan otse julgesti: niipalju kui mina Tartu, Võru, Tallinna ja Pärnu ümberkaudsed maad olen läbi käinud ja kui mitme rendiperemehe juures öökorterit ja leiba võtnud, õiget inimese elumaja mina veel teie juures näinud ei ole, küll aga mõne pärisperemehe juures Viljandi ümber. Sügavama järelekuulamise peale on minule üht ja sedasama laulu lauldud: «Kellele me teeme? Kellele me ehitame? Meie käed on

lühikese aja kontrahtidega kinni seotud.» Ja see on tõesti tõsi, ja teil on väga õigus. Meie rahva majad on enamasti veel orjade onnid ja jäävad seks niikaua, kuni terve maa raha abiga orjapõlvest lunastatud ei ole.

Mida enam eesti rahvas talu- ja mõisakohti ära ostab, seda suuremaks kasvab tema võimused maapinna üle, ja mida enam ta oma poegi ja tütreid suuremais koolides koolitab, seda enam langevad rumaluseahelad meie vaimu ümber. Seepärast edasi, edasi tugevas sammus, maapinna ostmises ja koolitamises!

Lahvardi Kristjan oli kakskümmend viis aastat vana. Tugev kehajõud paistis igalt poolt välja, nagu punetas tervest verest. Temal oli õnn olnud lühikese ajaga oma maja lunastada ja nüüd võis ta tööle hakata.

Oma kambri otsa lõuna poole külge rajas ta paraja õunapuuaia, istutas veel sügisel kakskümmend õunapuud ritta sinna sisse ja palju marjapuid ning tegi varbadest aia ümber. Oma õue jagas ta nõnda, et loomad elumaja ette enam ei saanud, ja istutas mitmed vahtra- ja jalakapuud sinna ümber. Siis võttis ta kambri toa kõrval käsile. Ta tahus seinad seestpoolt vähe siledamaks, lõi nad puupuradega ära, tegi lubjaga siledaks ja viimaks valgeks. Kambrile lõi ta laudadest põranda alla ja tegi lauad nii siledaks, et neid märja lapiga kord kuus võis pesta. Kõige suuremaks vaenlaseks oli Kristjanil suits. Majal ei olnud korstnat, suits tungis igale poole ja oli silmadele ja kopsudele kahjulik. Ka selle vastu leidis ta abi. Ta kiskus vana ahju maha, ostis mõisahärra käest telliskive ja tegi oma targema nõu järgi pisema, aga ka kümme korda soojendavamana ahju sisse ja ahju kõrvale väikese koha, kuhu ta kaks pada sisse müüris, kust jälle lõõrid kambrisse käisid, mis seda väheste puudega täiesti soojendasid. Küll palus teda ema, mitte nii palju uuendada, aga Kristjan vastas: «Emake, nüüd on meil oma tuba ja oma luba ja võime ka kord paremat elu alustada.» Mardipäevaks oli töö valmis ning vana emake lõi iga päev käsi kokku ja ütles: «Ah mis lõbus, mis hea! Kui isa hauast täna tagasi tuleks, ei tunneks tema oma maja enam. Tema külmetas ennast tihti kasuka sees, ja nüüd oleme särgiväel ja soe veel üleliia; aga vist nüüd tood nooriku majasse. Mina olen vana ja ei jõua enam talutalituse eestvedaja olla; aga too, armas poeg, üks niisugune inimene, kes minuga hästi lepi, siis elame veel õnnelikku elu.»

«Saab näha, mis talv toob,» ütles Kristjan, «aga tööd on minul küllalt olnud ja on veelgi, sest vaata, ema, meil ei ole ühtki õiget lauda ega tooli, ei sāngi ega sāngikotti, need asjad tuleb muretseda, ja et mina sooja, valgete akendega kambri olen saanud, tahan veel enne jõulu ka seespärase oleku eest muretseda; sellepärast on mu isa mind puutööd tegema õpetanud, nii et mina nüüd seda oma kasuks võin tarvitada.»

«Tee, poeg, kuidas tunned, aga mõtle ka selle peale, et meil veel palju võlga on; tuhat rubla ei ole naljaasi.»

«Seda ma tean, armas emakene, aga kui jumal õnnistab, saab tema omal ajal makstud; sa tead, emakene, et mina nelja aasta eest vähesega

peale hakkasin ja nüüd mõne nädala eest tuhat rubla välja maksin ja kakssada meil veel tagavaraks on. Jumala õnnistus on minu ettevõtmise juures olnud ja kõige enam on see aidanud, et minu koolmeister mind mõtlejaks inimeseks kasvatas. Nii tõesti, ema, kui minu nimi Kristjan on, tahan seda temale tegudes veel tasuda, ja kui mind kuhugi vallaametisse peaks kutsutama, et minul sõna maksude juurde on ütelda, siis tahan ka tema palga eest muretseda. Üks inimene võib palju teha, kui ta aga tahab.»

«Poeg, ära aga nüüd uhkeks mine ja oma tarkuse peale toeta, muidu sigitad endale palju vaenlasi, kes sinule enam kurja kui head võivad teha.»

«Uhkus tuleb rumalusest, aga tarkuse peale pean mina toetama, muidu valitseks ju rumalus tarkuse üle, ja iga vaenlane ei ole mitte kurjategija, vaid tihti heategija. Vaenlastega on mõnikord lõbusam elada kui salalikkude sõpradega.»

«Vaata ette, mu poeg, muud mina ei soovi.»

«Muidugi, armas ema! Ettevaatamine on peaasi elus ja peapidamine tema kroon; neis asjus on minul siamaani asi korda läinud, aga saab näha, mis tulevik toob. Sina ütlesid, et pean naise võtma. Kui mina naise võtan, siis on vaja mõtterada kahe vahel jagada, ja mitu korda peab mees siis naise tahtmise järgi tantsima.»

«See on tõsi, aga kui sina hea naise saad, siis pole sul selle poolt suurt vaeva karta.»

«Väga tõsi, armas ema, aga häid perenaisi on väga harva leida; päris harimata naist ei tahaks mina sugugi võtta ja poolharitute hulgas on palju aganaid; täitsa haritud minusugune ei saa ega kannu minu koht üleval; sa näed, ema, et minul selle poolest kõige kitsam lugu kätte tuleb. Ühe peale olen tihti mõelnud, aga seal on vanemad tõesti vastu; ometigi õnne pean mina katsuma.»

«Keda sa arvad, poeg, kas võin ka teada?»

«Sinu ees, ema, ei ole minul ühtki saladust. Metsavahi Leenu olen arvanud.»

«Metsavahi Leenu? Poeg, see tüdruk on kuldaväärt, aga ta isa oli minu mehe täisvaenlane ja nülgis kaks korda tema nahka ilmsüüta kombel. Leenu on tuline tööinimene ja sinuvõrd haritud, aga ma arvan, vanemad panevad kõigest jõust teile vastu, ja kus nende õnnistus puudud, läheb abielu luhta. Metsavahi Leenu vastu ei ole minul ühtki ütlemist, võid kord õnne katsuda — aga kuhu jääb Kõrdi Saul? Kuulsin mineval pühal kirikus, et peab juba tema mõrjsja olema.»

«See ei ole õige,» ütles Kristjan püsti karates, «Sauli ja Leenu vahel seisab tugev müür ja see ei anna niipea maha kiskuda, ja see on Sauli viinahimu ja kaardimängimine ja tema rumalus.»

«Võib-olla, aga vanal Kõrdil on natuke raha, ja see on metsavahi kõige ülem armastus.»

Ema ja poeg lahkusid, aga Kristjanil oli tuli korraga takus.

Leenu Sauli mõrsja? See ajas une silmist ja köitis käed töö juures kammitsasse. «Kuidas saan mina Leenuga kokku? Kus võin temaga juttu puhuda? Kuidas tõmban vanemate südamed enda külge?» Need küsimused täitsid nüüd Kristjani südant. «Pean mina Leenule kirjutama? Mina katsun kirikuteel õnne. Kahju, et mina mineval suvel seda ei teinud, kus Leenuga kaks korda koos olin, aga õnne pean mina katsuma, muidu lendab lind pesast ja minule jääb vahtimine järele.»

Inimene mõtleb ja soovib, aga jumal saadab ta teed korda. Laupäeva keskhommiku ajal tuli Metsavahi Leenu ise Lahvardile ja otse üksipäini. Lapsena oli ta mitu korda siin käinud, aga nüüd juba kümme aastat — mitte kordagi. Temal oli kangasuga vaja. Seda oli ta mitmest kohast kuulanud, aga mitte saanud, viimaks oli ta oma loaga Lahvardi perenaise käest paluma tõtanud. Vana ema võttis teda väga ausasti vastu, rääkis kõigest majatalitusest, näitas oma maja olekut ja kiitis oma poega kõigis töodes. Kristjan ise oli metsas, aga ema mõistis Leenu t nõnda kaua kinni pidada, kuni ta koju tuli. Arglikult ja värisedes teretas Kristjan Leenu, ja see märkas kohe, kustpoolt tuul puhus. Aegamööda näitas Kristjan kõiki oma uuendusi ja küsis, kuidas need Leenule meeldivad.

«Sa elad, koolivend, kui poolmõisamajas; eladeski ei oleks ma võinud mõelda, et sa selle kambri nii osavasti ehitad.»

«Aga las veel mu toolid, lauad,apid, sängid valmis saavad, siis peaksid sa mu maja nägema,» ütles Kristjan.

«Kust mina seda enam näha saan! See on ehk esimene ja viimane kord minul siin majas käia.»

Ema puges tuppa, Kristjan oli Leenuga üks.

«Nüüd või ei eladeski,» mõtles Kristjan, hakkas Leenu käest kinni ja ütles: «Kallis Leenu,» — ta hääl värises ja käsi nõndasama — «kõike seda maja ja mis minul maa peal on, tahaksin üksinda sinuga jagada. Ma olen lapsepõlvest sind meeles kandnud; mis arvad sina sinna juurde?»

Leenu seisis vagusi, aga ta värises. «Kristjan, mõtle, mis sa räägid? Sina — pärisperemees, ja mina — palja metsavahi tütar!»

Kristjan tõmbas Leenu vastu rindu, surus magusa musu ta huultele, mida Leenu vähese vastutõrkumisega teha laskis, ja ütles: «Leenu, täna ütles jumala ees: kas tahad minule abikaasaks saada, minuga kõike jagada, mis elu ette toob? Anna vastust!»

«Jah, Kristjan,» ütles Leenu julgesti, «ma olen sind ikka südames kandnud, aga mu isa ja sinu ema seisavad selle vastu surmani.»

«Minu ema mitte, usu seda, Leenu!»

Vana ema astus kambrisse, Kristjan tõmbas Leenu, kes kui küps vähk seisis, ema poole ja ütles: «Emma, siin on minu tulevane abikaasa, mu nüüdne mõrsja, kelle pärast ma ööd ja päevad olen tööd teinud ja vaeva

näinud; minule on ta jumala silma all siin lubanud minu mõrsja olla, ta kardab aga, et sina selle vastu oled.»

Vana ema võttis Leenu ümbert kinni, andis temale suud ja ütles: «Tere tulemast, mu tütar; jumala õnnistus olgu teiega!»

Ka Leenu surus vana ema vastu rindu ja nuttis kui laps. Elades ei oleks ta mõtelnud, et ta täna mõrsjaks saab ja veel priile mehele. Ta süda tundis rõõmu ja oleks lõhki karanud, nõndasama ka Kristjanil. Kena, valge linaga kaetud laua peal seisis varsti söök ja kõik kolm istusid seal ümber ja jumala inglid laulsid vist: «Rahu olgu maa peal!»

«Suvistepühade ajal peame pulmad, kui jumal aga õnnetuse eest hoiab. Senikaua tahan mina oma maja täiesti korda seada, ja siis astu minu peakrooniks siia sisse!»

«Ja mina tahan kõik teha, et ta ilu veel enam õitseb,» ütles Leenu. «Aga kõige õelam on meil minu isa ära võita; tema tahab mind Kõrdi Saulile naiseks anda, keda ma silma otsas ei salli; aga katsume õnne. Tulevane talv toob palju kannatamist ja suurt võitlemist, aga ole julge, Kristjan! Sinuga Lahvardil õnnelik või sinuta kalmukunkas magades — see seisab kindlasti mu ees.»

Noorrahvas lubas asja pulmadeni salajas hoida, ja Leenu lähkus rõõmsas meeles.

Tee peal mõtles ta ikka: «Ma olen täna kosjas käinud ja olen mõrsjaks saanud, kes seda enne kuulnud; aga kuidas võidan ma isa?»

Koju tulles tuli isa vastu ja ütles: «Kus sina täna ometigi ümber ajad? Tahtsin sind juba otsima tulla. Kust sa kangasoa said?»

«Lahvardilt,» vastas Leenu.

«Ega sa hull ole,» kisendas isa, «sina käisid Lahvardil?»

«Kas see siis nii imeasi on?» küsis tütar. «Lahvardi ema on esimene lahke inimene ja esimene kangur.»

«Sina käisid Lahvardil ja olid kõige selle aja Lahvardil?»

«Seda, isa, küll mitte, ma käisin mitmes kohas, aga viimaks ei aidanud nõu kuhugi, pidin Lahvardilt õnne katsuma.»

«Ja sina said Lahvardilt soa?»

«Just Lahvardilt; nemad on nüüd õnnelikumad inimesed kui meie; nende kamber on sada korda soojem ja puhtam kui meil, ja kui kena ahju ja keetmiskoha Kristjan on ehitanud ja kui mõistlikult oma õunapuuaias sisse seadnud. Ma ütlen: koolitatud mees teeb koolitatud mehe töö, ja harimata jääb oma vanasse sõnnikuauku istuma; ma olen ka lõunat söönud Lahvardil ja väga head, puhta, kaetud laua pealt.»

«Ja Kristjan sõi sinuga ühes?»

«Jah muidugi, ta on ju minu koolivend, sest et kihelkonnakoolis mõnda korda ühest kausist sõime ja ühest ämbrist vett jõime; ega see siis ime olnud, kui nüüd kümne aasta pärast jälle kord katsusime; ma ütlen: Kristjan on mõistlik mees.»

«Võtku teid ja teie kihelkonnakooli, ikka viskad sa mulle seda nina

peale, aga ennem oleksin mina sulle kümme kangasuga ostnud, kui et sa täna seda Lahvardilt otsima läksid; ma soovin, et sa soa homme jälle ära saadaksid.»

«Seda, armas isa, ei ole vaja. Kui kangas valmis on, siis saadan ta tänuga ära. Lahvardi ema andis selle väga hea meelega; mõtle, kui head sigarid Kristjan sulle tõi, tal ei näi ühtki vihavaenu meie vastu olevat.»

«Ja sina käisid Lahvardil? Seda ei oleks mina ealeski soovinud, ja sinu jalad ei pea enam sinna minema.»

«Ära nüüd, armas isa, pahanda; oleksin mina seda arvata võinud, et sina nõnda selle käigu vastu oled, ei oleks mina sinna läinud.»

«See on mõistlik jutt, nüüd mine sauna, ema on juba seal — aga ära enam Lahvardile jookse.»

Leenu läks sauna. Ema esimene küsimine oli, kust Leenu kangasoa saanud.

«Lahvardilt,» oli tütre vastus.

«Sinna ei oleks sina mitte pidanud minema.»

«Kust pidin siis saama? Esmaspäeval tahame kangast käärida ja sukka ja niide panna.»

«Tõsi küll, aga Lahvardi rahvas on meie vaenlased.»

«Seda mina sugugi ei usu, nemad võtsid mind imelahkelt vastu, näitasid oma maja elukorda, söötsid mind ausasti ja ma ütlen õieti: ma ei ole kuskil veel nii lõbusaid tundisid elu sees inimeste hulgas elanud kui täna Lahvardil, ja nemad on nüüd prii eesti rahvas.»

«Tütar, sa jampsid, meie oleme ka niisama priid kui Lahvardi rahvas.»

«See ei ole tõsi! Meil ei ole kämblalaiust tükki maapinda, mida omaks nimetada võiksim; prii mees prii maa peal on minu silmis suure au sees.»

«Siis ehk tahaksid Lahvardile veel perenaiseks asuda, kui Kristjan järele tuleks.»

«Jah, tuhat korda ennemalt kui Kõrdile. Kõrdi Saulil ei ole muud kui suur suu, aga Lahvardi Kristjani elukorda peaksid sinagi nägema! Ma ütlen, mitte silmapilku ei mõtleks sina enam, vaid kui Kristjan mind sinu käest endale naiseks paluks, oleksid sa kohe valmis lubama.»

«Sa oled peast jamps, vist on Lahvardi ema sulle nõiakooki küpsetanud ja selle läbi sind oma poja külge köitnud.»

«Armas ema, nõiakookisid ei oska keegi küpsetada, vaid nõiakooigid küpsetatakse sõnades ja südames; kus armastuse vägi südameid ühendab, seal on ka ilma raha ja varata õnn. Armas ema, sa võid mind õnnelikuks teha, kui sa ühe nõiakooigi küpsetaksid, mis Kõrdi Sauli meie majast ära saadaks; seda inimest ei salli mina oma silma otsas.»

«Lähme toa juurde ja jätame lobisemise maha. Saul ei ole veel kosjas käinud ja Lahvardi Kristjanile meie sind ei anna, kui ta ka sada korda rikkam oleks kui Saul.»

«Kui teie mind vägisi mehele minema sunnite, siis ütlen kohe, et mina

täna viimast päeva teie majas olen. Kaubaasjaks ei tohi teie mind mitte tarvitada.»

«Kes sinu käest õieti luba küsib?» ütles ema pahaselt. «Meie oleme sinu vanemad ja meie sõna järgi pead sina sellele minema, kellele meie sind paneme. Nõnda laulsin mina ka kord, aga nüüd tänan jumalat, et metsavahiisanda emand olen. Meil on leib ja leivakõrvane kui ka rahakopik majas olnud ja saab veelgi olema, kui jumal kõige õnnetuse eest hoiab, ja nõnda on ka Kõrdil olnud; aga Lahvardil on ennevanasti tuline vaesus aset pidanud ja kes teab, missugusel kombel Kristjan raha on kokku ajanud, millega nüüd koha ostnud; õigusega ei näi see ometigi olevat.»

«Ära tee, armas ema, pattu niisuguste mõtetega. Kristjan ei ole oma raha mitte varastanud.»

«Seda ma just ei usu, aga kavalusega enda poole kiskumine on ka patt ja nüüd on ju maailm väga raisus, igauks kisendab üksinda raha järele ja mõne kümnekonna rubla eest annab mees ihu ja hinge kuradile, kui ta aga raha kord näha saab.»

Mõlemad naisterahvad läksid majasse ja kammisid juukseid, aga ema terav silm nägi kohe, et tütre südames midagi põksus, mis enne seal aset ei leidnud.

«Sa oled ilma rahuta, mu tütar?» küsis ema.

«Jah, ilma rahuta, sinu sõnade pärast, tõesti ilma rahuta. Mina ei ole Kristjanist veel kellegi käest paha sõna kuulnud, aga Saulist teab iga laps sada juttu lobiseda, ja suurem jagu neist on õiged. Saul on sada korda maanteekraavis viinaväsimust välja puhanud, mitmed kümned rublad kaardimängimisel kaotanud, mitmed ööd külatüdrukute juures jahti pidanud. Ta sõimab ja vannub iga sõna juures — ja sellele tahate teie mind ära müüa. Armas ema, sina oled mind vaevaga kasvatanud, sinu sõna olen ma kõigis asjus kuulanud, ja nüüd — ja nüüd — nüüd kauplete sina ja isa mind lehmamullika kombel ja tahate vist toop viina kauba peale.»

«Ema läks näost lumivalgeks ja tütar nuttis kibedasti, võttis aga armastusega ema kaelast kinni ja ütles: «Kallis ema, sa võid mind päästa ja isa südant teisele mõttele käänata. Sinu käes seisab mu õnn ja õnnetus, mitte isa käes. Isal on ükskõik, kes mind kosib, Saul või Kristjan, kui mina aga tanu alla saan; armastuse järele küsib tema vähe, ja ma olen — ma olen — ma — ma olen ju —»

«Mis, oled sina ju?» küsis ema värisedes.

«Ma olen — oh ema — ära mind enesest ära tõuka — ma olen —»

«Tule jumal appi! Kallis jumal: mis sul viga on?»

«Mina olen teie teadmata juba kihlatud mõrsja. Sinu käes, ema, seisab nüüd minu õnn ja õnnetus — ma olen lapsest saadik Lahvardi Kristjanit armastanud, ja täna olen tema mõrsjaks saanud; meie kõige suurem mure on nüüd teid ära võita.»

«Tule jumal appi, aita, jumal! Sa oled peast nõder!»

«Hoidku jumal mind ja iga inimeselast selle häda eest, aga mis mina siin jumala ja sinu ees tunnistan, on tõsi, ja ma ütlen veel üks kord: ema, sinu käes seisab mu õnn ja õnnetus, täna on mind Lahvardi Kristjan oma toas, jumala ja oma ema silma all endale abikaasaks ja aita-jaks palunud ja jumala nimel olen mina töötanud tema naiseks saada või muidu rahulikult kalmukünkas magada. See lubamine ei ole aga mitte tänasel päeval minu sees äkitselt tõusnud, vaid see on aastate kaupa minu sees idanenud; ma olen jumalalt Kristjani endale meheks palunud ja täna on tema kogemata juhtumise läbi mind naiseks palunud, ja ka see mõte ei ole tema sees täna tõusnud, vaid vist aastaid idanenud, muidu ei oleks tema minule nii ilusat kasti kinkinud, ja selle kasti on ta oma käega teinud. Sinu käes seisab mu õnn ja õnnetus, armas ema! Aita isa juures Kristjanit armsaks teha ja anna siis minu tänane juhtumine teada.»

«Armas tütar, sa jampsid, mine parem magama, homme ajad sina vist teist juttu.»

«Und ei ole mu silmis, ja tänasest päevast ei ole minul muud juttu, ema: tee oma tütar õnnelikuks!»

«Ema läks kambrist välja ja mõtles: «Nüüd on asjad koguni raisus, meie oleme tütre Saulile lubanud ja tütar on ennast Kristjaniga kihlanud; tee nüüd mis tahad! Kahju, väga kahju, et teda täna suga otsima saatsin, aga ta on Kristjani juba koolis vist endale är» valinud ja Kristjan tema, ja neid armastussidemeid lahti kiskuda on raske. Kahju oleks, kui mu armas tütar Lahvardi premehe naiseks saaks!»

5.

Lahvardi Kristjan tegi kibedasti tööd oma maja seespäidise ehitusega, aga Kõrdi talus seisis kõik vana, isaisade seaduse järgi. Rehetoa küljes seisis siin ka kamber, aga seda võis ennem sealaudaks kui inimese elumajaks nimetada. Muldpõrand all, seinad mustad ja nõnda, kuidas palgid metsast toodud, lagi must ja ämblikuvõrke täis. Aknad nelja pisukese ruuduga ja needki suitsust mustad, mis läbi valgust sugu sisse paistis. Rehetuba oli ruumikas. Suur ahi ühes nurgas, seinte ümber laudadest lavad, kus õlekood sees seisis, kus peal rahvas magas; tuba ise ilma aknata. Päevaajal seisis toauks lahti ja naised ketrasid toas, kasukad seljas ja kaks paari sukki jalas, kuidas seda igal pool veel tänapäev ette tuleb. Puhtus oli siin tundmata võõras, ja vana kui noor Kõrt pidasid neid inimesi saksaks, kes puhtamalt elasid kui nemad. Talupoeg, see on eesti talupoeg, ei võivat puhtalt elada, vaid ikka lojuse kombel, oli vana Kõrdi kõige õigem elumärk.

Õue peal oli niisamasugune roppus. Elajasõnnik vedeles mõnikord üle labajala toa ukse ees, ja tihti pidas emis oma poegadega perelaua all toas talurahvaga ühtlasi söömaega ja seda pidas Kõrdi perenaine suure au sees. Piimatalitusest ei taha meie siin palju rääkida, aga kui Kõrdi perenaine linna võid viis, oli see rattamäärdega ühesugune ja kərbse, prussaka ja lutika kehajaokesed kaalusid seal sees ka oma jao, ja perenaine vabandas, et prügi tee peal vankrist või saanist sisse olevat pudenud. Ja ometigi oli Kõrdi peremees tugev talupoeg ja nõukas mees. Kõrdi vanad isad olid aga nõnda elanud ja vanaks saanud, miks pidi siis nüüdne põlv targemat tegema, ja noor Kõrt astus igas sammus oma vanemate jälgedesse, naeris tihti Lahvardi Kristjanit ehituse pärast ja sõimas teda uhkeks ja hilpharakaks.

Enne jõulupühi peeti Kõrdi majas isa, ema ja poja vahel suurt nõu naisevõtmise pärast. Viimane otsus oli: Saul pidi viimasel pühal kosja minema ja pulmad nelja nädala pärast ära peetama. Saul pidi esiti Metsavahile jääma ja suveks Kõrdile noorikuga tööle tulema, aegamööda pidi siis Siimu Mihkli talukoht ära ostetama ja noorrahvas seal pesaaset võtma. Kõik väga kena, kui aga asjad siginevad.

Vana Kõrt käis enne pühi kord linnas ja ostis mõned sitsiriide hilbukesed mõrsjale ehteks, paari ummiskingi ja mõne pudeli odavat keelekarastust. Nende asjade külge pidi Metsavahi Leenu süda kinni jääma.

Viimase püha õhtul rakendas Saul hobuse saani ette, pani kirikuriided selga, punase vöö peale, rebasena hka kübara pähe, paar pudelit ka tasku, saiakompsu ja rätikimbu saani, võttis isa ninameheks kõrvale, ja sõit algas. Tee peal tuli vanatüdruk vastu. Kõrt sülitas viha pärast, vanus mõne suutäie kurja, keeras hobuse kolm korda ümber ja sõitis siis edasi. Vanatüdruk oli esimene õnnetusemärk.

Metsavahi õues jäi Saul välja hobuse juurde, isa astus tuppa, teretas majarahvast ja ütles endal täna õhtul virga lehamullika ära jooksnud olevat, keda ta siit taga otsivat. Metsavaht teadis, kust tuul puhus, ja andis luba otsida.

Kõrdi Andres käis maja läbi ja leidis Leenu tagakambri lugemast.

«Tere ka, neitsike, sind olen täna just otsinud.»

«Tere, Andres, mis siis minust tahate?»

«Sinu isa on sind minu pojale naiseks lubanud ja täna õhtul tulime kosjaasju selgeks tegema. Sinul on vist hea meel, et nõnda ruttu tulime; Saul on hobuse juures.»

Leenu vaatas Andrese otsa terava silmaga ja ütles siis kindla häälega: «Andres, teie olete täna peast sugu segane ja sellepärast kogemata meie majasse juhtunud. Teie ehk tahtsite oma pojaga Kalmule sõita, kus Tiiu teid ootab; mina ei ole teid mitte oodanud, ja minu isal ei ole minu üle selles asjas ühtki luba.»

«Neitsike, ära nüüd nõnda pahanda; Kalmul ei ole meil ühtki otsimist.»

«Siis otsib Kalmu Tiit teid pärast kohtu läbi; teie poeg on Tiiut endale naiseks palunud ja tema seks lubanud saada, ja sellega on kõik jutt meie vahel otsas: siin on kambri uks, nüüd võite minna.»

«Sest jutust ei saa mina aru,» ütles Andres, «sina oled minu poja kihlatud mõrjsja ja pead selleks saama, nii tõesti kui mina Kõrdi Andres olen.»

«Meie vahel ei ole ühtki kihlust veel olnud ja teie poja naiseks mina eladeski ei saa, kui isa mind ka sada korda kas või ahelas tema külge kõita tahaks.»

Tõmm astus emaga kambrisse ja ütles: «Nüüd, tütar, võta kosjad vastu, ja kolme nädala pärast tulevad rõõmsad pulmad.»

«Mina olen Andresele juba ütelnud, kus ta poja kihlatud noorik elab, ja ta teeb väga õigesti, kui ta veel täna õhtul sinna kosja sõidab. Minu silma alla aga Saul ärgu eladeski tulgu: mina tahan vaba mehe naiseks saada, aga mitte vaeste tütarlaste petja naiseks.»

«Keda on siis Saul petnud?» küsis Andres.

«Minge küsige seda Kalmu peremehe tütre käest, tema annab teile õige vastuse!»

Viha välkus Andrese silmis ja häbi pärast oleks ta maa alla pugunud, aga ta tegi vaga näo ja ütles: «See on tühi lori ja külanaiaste kaval jutt; sina oled minu poja ainukene mõrjsja.»

«Mina olen kord teile ta õige mõrjsja ütelnud ja nüüd arvan, et teil mõistus peas on ja et sinna kosja sõidate.»

«Andres, tule tuppa, too Saul õuest sisse ja joo me kosjaviinad ära,» ütles Tõmm, «ja tuleval laupäeval läheb noorrahvas kirikuõpetaja juurde lugema.»

«Kallis isa,» ütles Leenu, «sind armastan ja austan ma südamest, aga täna õhtul jäta kosjajutt katki; kui teie vanal viisil pudeli napsi tühjendada tahate, ei ole minul sinna juurde ühtki ütlemist, aga minu nimi jätke sealjuures nimetamata ja Saul jäägu parem oma hobuse juurde, sõitku külakõrtsi või Kalmule, minul ükspuha.»

«Kuidas võid sina nii jõledat juttu Sauli ja Kalmu Tiiu peale tõsta?» küsis metsavaht.

«Armas isa, mina ei tõsta ühtki tühja juttu. Eile tulin kirikust ja Kalmu Tiiu, see ilus noor tüdruk, tuli minuga ühes kodu poole; tee peal hakkas ta väga mind paluma Kõrdi Sauli eest ennast hoida, kes mineval suvel tihti neil käinud ja teda lubanud naiseks võtta, mida Tiiu ka kindlasti uskunud ja nõnda nüüd õnnetu inimene olevat.»

Kahvatunult ja värisedes seisid Andres ja Tõmm Leenu ees ega saanud sõna suust. Viimaks kisendas Andres: «See on vale, see on jõe teotamine!»

Andres tampis viha pärast jalgu vastu maad, lubas Tiiu surnuks lüüa ja terve Kalmu talu laiali pillutada. Tõmm aga seisis sügavas mõttes ja ema ohkas südamest. Viimaks ütles Tõmm pühalikult: «Kui see kuulutus

tõsi on, siis annan teile nõu täna õhtul Kalmule sõita ja seal kosjaasjad küpseks teha. Kalmu Tiiu on ilus ja priske tütarlaps ja minul oleks kahju, kui ta sinu poja läbi häbi ja naeru alla saaks.»

«Kui see tõsi on, siis pean ma seda teed käima,» ütles Andres vihaga, «aga Saul saab enne pulmi veel hea nahatäie.»

«Seda ei ole vaja,» ütles Leenu, «vaid kiireid pulmi, ja teie tänate mind eluaeg, et teile nii lahke ja osava hinge majasse soovisin.»

Andres tõttas õue, kus õnnelik Saul teda külmavärinal ootas.

Andres karjus ja vandus maad ja maailma kokku ja sõimas poega esimeseks kelmiks.

«Istu saani,» ütles ta viimaks, «ja pea oma suu kinni või muidu saad mööda kõrvu.»

Saul oli kui lammas vagusi.

Andres sõitis otseteed Kalmule, mis neli versta Metsavahilt kaugel seisis. Saul värises kui haavaleht.

Kalmul oli rahvas veel üleval ja Tiiu istus murelikult sängi peal; Kõrdi Andrest nähes tahtis ta toast välja joosta, aga see hakkas ta käest kinni ja ütles: «Minul on sinuga täna õhtul midagi seletamist; ära karda mind ühti, vaid anna vastus; see võib sinu ja minu kasuks sündida.» Ta tõmbas kahvatunud neitsi kambrisse ja siin, vanemate silma all, küsis Andres tema loo järele ja kas Saul teda naiseks võtta lubanud.

Tiiu värises kui haavaleht ja ütles kartusega: «Saul vandus minule jumala nimel, mind enne jõulu oma naiseks võtta, ja ma olin nõder naisterahvas ja kuulasin tema juttu, aga nüüd olen mina õnnetu.»

Andres jooksis õue, tõmbas poja karvupidi tuppa, andis mõne matsu mööda selga, viis siis ta kambrisse ja ütles: «Kas on tõsi, et sina sellele neitsile vandega oled tõotanud, teda oma naiseks võtta?»

«Jah, see on tõsi,» kogeles Saul.

«Ja sina oled tema au teotanud?» kisendas Andres.

«Küllap vist,» vastas Saul.

«Siis on tema sinu naine. Tuleval pühal saate esimest ja teist korda maha kuulutatud ja ületuleval pühal laulatatud.»

Tiiu langes Andresele kaela ja silmavesi voolas mööda palgeid. Tiiu vanemad aga seisid kui postid ja olid kahvatunud.

Tütarlapse nutt tegi Andrese südame pehmeks ja ta ütles: «Olgu nüüd kõik unustatud, inimesed oleme kõik, aga jõledasti eksinud olete mõlemad.»

Kosjaviinad joodi veel selsamal õhtul ja anded jagati mõrsjale kätte, kes südames taevaisa õnneliku juhtumise eest tänas, ja Saul nähti üsna rahul olevat.

Kahe nädala pärast peeti Kõrdil väga väikesed pulmad, ja iga inimene, kes asju selgemalt tundis, pidas Andrest väga ausaks meheks, ja Tiiu tahtis teda otse kätte peal kanda.

Metsavahiisand oli tütre vastu üsna okkiline. Kui ta aga lugu põhjani

tundma õppis, lõi ta käsi kokku ja ütles: «Tänu jumalale, kes mu tüdrikandis õnnetuse eest,» ja ema austas Leenu taevani.

Kõige rõõmsam oli Leenu. Ta oli ühe inimese õnnetusest päästnud ja see tegi ta südame kergemaks; ka Tiiu tänas silmaveega Leenu ja ütles: «Kui ma hingest teaksin, keda sina maa peal armastad, kohe tahaksin teda põlvili paluda, sind varsti oma majasse tõmmata.»

«Täna taevataati,» vastas Leenu, «minule ei ole ninameest tarvis, vaid ma tahan priile mehele ükskord kätte ja südame anda, aga mitte sunnitud teel. See oli väga õige, et sa oma saladuse minule avaldasid, selle läbi oli minul võimalik kõige hõlpsamalt sinu nüüdsest mehest lahti saada ja sind ennast päästa. Oleksin mina kosjad vastu võtnud, siis oleksime mõlemad eluajaks õnnetud olnud.»

Selsamal ajal, millal noorik ja metsavahi tüdruk kirikuõues teineteisega nõnda juttu puhusid, sündis Metsavahil lugu, mida meie jutustamata ei tohi jätta.

Lahvardi Kristjan läks kirikuriides Metsavahile ja leidis vanamehe üksi kodunt.

Kristjan andis vanamehele hea sigari suitsetada, rääkis väga lahkesti majapidamisest ja oma töödest, tõmbas viimaks pudeli head veini taskust ja palus metsaisandat klaasi tema õnne peale kokku lüüa ja kõik vanad asjad unustada.

Aegamööda nooldus metsaisand ja jutt jooksis veevoo kombel. Korraga küsis metsaisand:

«Miks oled siis minu juurde tulnud? Kas mõnd tarbepuud vaja või mis?»

«Ärge selle üle palju küsige; tulin just teid kui kõige ligemat naabrit teretama ja oma meelt lahutama. Et teie aga tarbepuust juttu tegite, siis ütlen otse julgesti, et minul üht õunapuud vaja on, keda mina oma maja aeda tahan istutada; kui teie seda lubada võiksite, siis oleks mu kõige suurem soov täidetud.»

«Aga nüüd on talv ja sel ajal ei või neid hästi välja kangutada,» vastas metsaisand, «minul on küll mitmed väga head puud.»

«Just talvel on kõige parem; mina tõstan puu kõige juurtega välja ja viin ta kas nelja hobusega koju.»

«Lähme siis aeda vaatama.»

Mehed sammusid õunapuuaeda, aga Kristjanile olid kõik puud vastu-meelt ja ta ei leidnud ühtki oma tahtmise järgi.

Metsavahi süda lõi pahaks ja ta tahtis hea meelega ninakast võõrast lahti saada, kellele ta head tahtis teha, aga kes nüüd heategu ei mõistnud vastu võtta, kuid Kristjan palus viimaks õunapuud ometigi ise valida ja, maksku siis mis maksab, ära osta.

«Võta, missugust tahad,» ütles metsaisand, «ühesugused head on nad kõik.»

«Läheme siis tagasi ja lööme klaasid noore õunapuu terviseks kokku.»

Jälle tormasid suitsusambad kambri lae poole ja kõlisesid klaasid.

Sel silmapilgul astus Leenu emaga kirikust tulles majasse. Mõlemad jäid kokkudes seisma. Kristjan aga kargas üles, võttis Leenu käest kinni, tõmbas tema isa ette ja ütles: «Armas ja austatud naaber, see on see õunapuu, keda mina teie aiast enda aeda istutada soovin; andke oma õnnistus sinna juurde ja ma vean tema varsti kõige juurtega kas kesk-talve ajal enda aeda.»

«Mis, mis — mis hullustus see on? Ja sina, Leenu, seisad vagusi tema kõrval! Välja minu majast!» kisendas metsavaht.

Leenu langes isa kaela, surus magusa musu isa suu peale ja palus: «Isa, anna mind vabale mehele ja ära keela mind mitte! Tee oma tütar õnnelikuks!»

Kui ussist nõelatud, lükkas isa tütre enesest eemale, kargas püsti, sam-mus mööda tuba ja kisendas viimaks: «Nüüd on hull aeg, tüdrukud jooksevad meeste järele ja kosivad neid; isast ja emast ei hooli enam keegi; vist olete juba kes teab kus kihlused ja pulmad ära pidanud. Nüüd tulete veel mind ärritama ja näitate, et teile võit peab jääma. Mina olen sinu isa ja minu käes on võimus sind sellele panna, kellele ma tahan; aga selle peigmehega kasi minu silmist!»

«Ära nüüd nõnda käratse,» ütles Leenu ema vahele, «ma arvan, sa teed kõige õigemini, kui sa oma tütre Lahvardi Kristjanile annad: ta saab pärisperenaiseks ja nad armastavad teineteist.»

«Ah, sina oled ka juba tütre nõus; väga ilus, siis tehke, mis tahate, aga mina annan oma tütre, kellele mina tahan!» kisendas Tõmm.

«Just teie käest palun mina teda endale, armas metsaisand! Minu elu-kord on niisugune, et teie tütart ausasti võin toita, ja teid ennast luban mina kui vanemaid kõigest südamest austada,» ütles Kristjan tõsiselt.

Metsavaht vaatas oma tütrele otsa, kes Kristjani kõrval seisis, ja ütles: «Ja sina, mu tütar, tahad kõigest hingest Kristjani naiseks saada?»

«Jah, armas isa, selle prii eesti mehe naiseks või ei kellelegi.»

«Tule jumal appi, sa oled peast nõder!» ähkis metsaisand.

«Hoidku jumal meid kõige selle õnnetuse eest,» vastas Leenu, «aga kelle naiseks tahad sina mind, armas isa, siis panna ja saata?»

«Kellele, kellele! oh — oh — aga mitte Lahvardi Kristjanile,» ohkas metsaisand.

«Mis siis temal viga on?» küsis tütar.

«Mis temal viga on! mis — mis!»

«Ära nüüd, armas isa, pahanda; anna oma luba sinna juurde ja meie oleme õnnelikud inimesed,» ütles Leenu nuttes.

«Ema hakkas vanamehe kaelast kinni ja palus: «Ära keela oma õnnis-tust: meie olime ka kord noored, ja oleks minu isa sinule mind ka kee-lanud, siis oleksid sina kes teab missugusega kokku juhtunud.»

«Olgu siis täna teie võit!» ütles Tõmm urisedes.

Kõik hakkasid temast kinni ja surusid vanameest armastuses.

«Ärge mind nüüd surnuks armastage! Aga nii järsku kihlust ei oleks mina uneski mõelnud! Ja sina, tütar, oled nüüd õnnelik?»

«Jah, isa, Lahvardi Kristjan on minu eesmärk igal pool olnud, teda olen ma iga päev oma südames kandnud, ta on mu helkjam koidutäht olnud, ma olen täiesti õnnelik.»

«Ja Kristjan, sina ka?»

«Selle järele ei ole enam tarvis küsida. Ühe sõnaga: ma ei oleks täna mitte pärisperemees, kui teie tütar mind selleks ei oleks teinud.»

«Oled sa, Leenu, Kristjanile ehk salaja raha laenanud?» küsis metsaisand kokkudes.

«Raha mitte,» vastas Kristjan, «aga veel enam kui raha, see on — tahtmist ja püüdmist oma toa ja oma loa järele, see on mu õnnetee olnud tänapäevani.» Ta tõmbas Leenu oma rinna vastu ja surus tugeva musu ta huultele.

«Olgu siis minu õnnistus teiega! — Aga minu kõht on tühi, naised, tooge leiba lauale ja mis veel kätte saate!»

Aga ütle, Kristjan, kuidas julgesid sina minu majasse selle tahtmisega tungida?»

«Armastus teeb kõik ukсед lahti; armastus andis minule julgust siit uksest sisse tungida, ja oleksid nad ka raudkangidega minu eest kinni surutud olnud, vist oleksin mina tee leidnud neid lahti kangutada.»

«Aga ütle minule, kust oled sina seda raha kokku ajanud, millega oma koha ära ostsid?»

«Seda olen mina oma põllust ja kauplemisest saanud ja kõige minu maja küljes ei ole ühtegi ülekohtukopikat; pealegi on kõik kohad raha täis ja meie võime teda enesest ära lükata või üles korjata, igaüks oma tarkuse järgi.»

«Ja sinu talu on päris võlgadest lahti?»

«Seda küll mitte, aga see võlg tema peal on väga väike ja saab vist jumala abiga peagi makstud.»

«Ja seda maksu loodad vist minu tütre läbi saavat?»

«Selle peale ei ole mina uneski mõelnud; mina ei tea, kas teil vara on või mitte; selle järele ei ole mina iialgi küsinud, vaid minu ülem mure oli üht mõistlikku perenaist saada, ja kui teie oma tütrele ka mitte midagi, ma ütlen tõega, mitte küünesuurust varandust ühes ei anna, siis olen mina sellega kõige enam rahul ja tütar ise ka. Varandus ei ole meid kokku vedanud, vaid armastus.»

«Armastage siis ja saage rikkaks, minu poolt ei saa tütar mitte nõõpnõela ühes,» naeris Tõmm.

«Seda parem,» naeris Kristjan vastu, «mis inimene ise teenib, on temale kõige armsam; ja mina palun teid, et ka pulmad minu kulu peal peetakse, see on, mina tulen siia, sõidan oma armsa Leenuga kirikusse laulatusele ja siis tulete kõik minu majasse, kus pulmad eht eesti viisi peetakse. Kõige eest tahan mina muretseda.»

«Aamen, olgu sedaviisi; minult ei saa sina muud kui naise.»

«Muud mina ei ole ka tahtnud, ja nüüd lõõme veel klaasid uue elu alustuseks kokku.»

«Leenu ja ema, tulge siia!» kisendas Tõmm, ja varsti kõlasid neli klaasi noorrahva terviseks.

«Aga millal tulevad pulmad?» küsis Tõmm.

«Suviste esimesel pühal,» vastas Leenu.

«Jah, suviste esimesel pühal,» kordas Kristjan.

«See on pikk mõrsjapõli,» kostis Tõmm, «aga olgu minugipärast, siis on mets noores lehes ja heinamaa haljas, rohus ja rohu peal hea püherdada.»

Nüüd söödi ja joodi ja noorrahvas ajas oma jutud, ja õhtul sõitis õnnelik peigmees koju. Tõmm lõi käsi kokku, kuidas naised ta täna ära võitnud. Teisel päeval tuli igapäevane talitus jälle majasse, kuid Leenu nähti imekiirusega veel pärast päevatööd endale asju õmblevat ja kuduivat, mida talle hädasti tarvis läks. Tõmm ei rääkinud enam pulmadest sugugi, temal oli asi kui unenägu. Kristjan aga tegi väsimata tööd oma maja seespäevase kraami kallal ja üks tiserisel aitas teda sealjuures. Pühapäeval aga tõttas ta Metsavahile ja ajas lõbusat juttu, ja siis lisas metsaisand mõne sõna pulmadest juurde.

6.

Astume kord veel Kõrdi Andrese majasse. Tiiu on siin noorik ja täitsa talu tüdruk. Hommikust õhtuni peab ta majatalituses ees ja taga olema. «Noorik, tule, ja noorik, mine,» kuulatakse perenaist käskivat, ja noorik teeb ka, mis jõuab; ükski ei aita teda sealjuures. Saul vaatab pealt ja haigutab parem sooja ahju taga, kui noorik elajatele vett toobriga veab ja ränki riistu tõstab; ta on ju noorik ja peab tuld ja vaeva nägema. Õhtul puruväsinud, peab ta kella üheteistkümmeni vokki tallama ja hommikul kukelauluga juba jälle platsis olema; küll on orjus kibe, aga ta kannatab kannatuses, mõteldes: noorikuaeg lõpeb ükskord otsa ja siis tuleb ehk parem elu.

Õelal pereidel aga ei ole halastust nooriku vastu, vaid iga päevaga läheb töö veel õelamaks, otsekui kustutaksid nad tuld. Sauli hapud sõnad, kui ta joobnult kõrtsist koju tuleb, on tema ainus troost.

Saulile kui toorele inimesele on ju noorik mänguasjaks majasse toodud, kelle juures ta oma jõledat nalja ja viha kord kustutada võib. Üksinda Andrest kuulatakse vahel armast sõna noorikule andvat, ja temagi saab siis oma naise käest hästi noomida. Oh vaene hing, parem oleksid võinud Kalmule jääda kui nüüd pärisori olla! Pärisorjad ei

tunne ju muud kui pärisorja elu ja see on neile aegamööda kõige armsamaks läinud.

Oh orjaaeg, kui palju muda oled sa eesti pinnale kandnud! Kui palju ebausku, vaimupimedust! Ja ometigi julgevad su kandjad kisendada, et sa valgust ja õnne meie maale oled toonud. Jah, valgust ja õnne su vedajatele, aga põrgut eesti lastele, kelle sees sa praegugi ahelas istud, ja kus sind ühe vaimu suust teise suhu visatakse, et sa oma mahlaga kõik rammusaks teeksid, aga ise sealjuures ikka lahjemaks jääd. Korja raha, rahvas, ja koolita oma noorsugu, siis pääseb su maapind vangist, su rumaluse ahelad langevad ja vaimukari taganeb valguse eest! Jäta kõrtsid kuivaks ja sõida parem kümme korda aastas eesti seltsidesse ja ime sealt uut jõudu võitlemiseks, sest viin on ju kõige suurem õnnetus ja su rumalus on kõige kangem ahel! Oma tuba, oma luba — olgu su ülem elumure ja talitus omas toas su kroon ja ehe!

Kalmu noorik kannatas palju kandmise ja tõstmise läbi; nende läbi oli ta endale viga teinud ja nii suurt, et peale jaanipäeva silmad igavesti kinni pani. Nüüd kisendas Saul ja kaagutas pereema, aga mis ilma hingeta, see ilma. Peremees Andres trööstis ennast sellega: oli surmaks antud. Meie aga peame juurde lisama: Tiiu oli ülliranga orjusega surma sunnitud.

Üleliigne töö on iseäranis naisterahvale väga kahjulik, aga ka üleliigne laisklemine; keskmine olek on ihule ja vaimule terve, hoiab meid haiguste eest ja pikendab meie elu.

Saul läks pärast oma naise surma õige tee pealt ikka enam kõrvale ja oli mõne aasta järel päris joodik ja hulgas, mis surma ta ka suri; sest ühel külmal talvisel päeval leiti ta aia äärest surnult. Sellega lõppes ka Kõrdi Andrese sugukond. Ja kui Andres oma naisega silmad kinni pani, jagasid ligemad sugulased käratsedes varandust.

Lahvardi Kristjan aga oli oma maja suvistepühadeks täitsa korda seadnud ja tõi oma armsa Leenu sinna sisse.

Vana Metsavahi Tõmm pidas sõna, see on: ta ei andnud noorrahvale ühtegi varandust ühes. Leenu oli teda selle poolest küll palunud, aga Tõmm ütles: «Sina oled poolteed vastu minu meelt Kristjanile läinud, sellepärast ei saa sa minu käest midagi.»

Pulmade ajal oli metsavaht esimest korda hulga aja pärast Lahvardi talus. Ta ajas silmad hoopis pärani, kui kõike maja elukorda tähele pani. Uued toolid, uued lauad, uued sängid, puhas põrand, suured aknad ja üks kamber just noorrahva oma päralt. Need ei olnud enam harimata eestlase elutoad, vaid haritud rahva omad. Nüüd läksid metsavahi silmad lahti, et Leenu kõige parema mehe kihelkonnast enesele abikaasaks oli saanud. Ta sammus sinna ja tänna ja ütles viimaks iseenele: «Nõnda peab see sündima!»

Pulmad olid lühikesed ja rõõmsad, ja pärast neid Leenu maja kroon.

Kristjan ei sundinud teda kuskil, ei andnud pahu sõnu, vaid lahke nõupidamine ja palve tegid kõik, ja nii tihti, kui isa Lahvardil käis, kinnitas Leenu, et ta nüüd õnnelik olevat.

Kristjan tegi tööd vanaviisi, ja jumala õnnistus oli nähtavalt nende töö juures. Aasta pärast võis Kristjan jälle kakssada rubla võlga linnas ära maksta, aga kui suur oli ta imetlemine, kui krediitkassa valitsus temale kirja kätte andis, mille järgi võlg juba makstud ja tema talul nüüd aga kroonu- ja vallamaksud üksi maksta olevat.

«Kes on võla maksja?» küsis ta ja sai vastuseks, et metsavaht Tõmm olevat seda teinud. Kristjan sõitis koju, viis kolm kasti häid sigareid äia-
taadile ja tänas teda südamest, et ta kivi nende pealt ära veeretanud. Tõmm pani sigari põlema, saatis suitsu vastu taevast ja ütles: «See oli minu pulmalingitus, ja kui kord vanamooriga silmad kinni paneme, pärite kõik meie varanduse; kuni aga elame, oleme ise selle valitsejad.»

«Elage veel sada aastat!» hüüdis Kristjan. «Ja kui teil abi kuidagi vaja on, siis teadke, et teil minu juures tuhat rubla intressi peal seisab.»

«Andku jumal, et meie seda eladeski ei tarvitaks!» ütles Tõmm pühalikult. «Andke selle kapitali kasuraha oma lastele kui tarkus maailma ühes; see on minu kõige suurem soovimine. Ja täna tunnistan, et mu Leenul sulaõigus oli, kui ta sind minult endale meheks palus. Oma tuba on püha koht ja oma luba jumalik olemine selle sees!»

MUST KUUB

Esimene peatükk

KOGEMATA KOKKUJUHTUMINE V. RANNAS

Marulained peksid juba mõni päev Läänemere pinda, tuul vingus oma-soodu edasi, laevameestele hirmuks, laevadele laastuseks, kaupmeestele kahjuks. Päikesekiired peitsid ennast pilverüingaste taha, reisijad ennast laevalagede vahele, üksinda madrused pidid tormile rinna vastu seadma ja tema kavalust ja rammu katsuma vaigistada.

«Peaks ta kord vähenema, peaks ta paremale ilmale seadma!» ohkas noor kui vana; aga otsekui viimse väe rammul puuris vana tuuletaat oma vägeva pea õhuruumi ja häda sellele, kes ta sülle puutus, — selle pigistas ta armastuses igavesse märga süngi.

«Peaks torm kord vähenema!» õhkas keegi noormees Läänemere kaldal ja vaatles vee hüppamist. Kord-korralt pühkis ta valge ninarätikuga märgi silmi, ja ehk küll tuul ta riided maha tahtis kiskuda ja teda ennast lainetesse matta, jäi ta kahvatunud näol kui kalju seisma. Ta huuled liikusid kord-korralt ja ta silmad vaatasid otsekui palves taeva poole, kust kõik abi tuleb.

Jah, kui taevataat oma jõudu väes näitab, siis väriseb nii mõnegi inimese süda: «Jumal elab üleval!»

Ja kes tahaks seda salata, et üks meist suurem looduses valitseb ja asjad oma tahtmise järgi seab, nurisegu ja urisegu ta alam, kuidas ta tahab, aga viimaks peab ta ometi ennast alandama ja selle tahtmist tegema, kes temale elu ja vaimu on loonud.

Juba kolmandat korda tuli noormees täna kaldale, aga pidi sammud jälle hoone poole seadma, veel kord keeras ta ümber ja vaatas vahutavatesse lainetesse; seal silmas ta musta kogu, mis kalda poole liikus.

«Mis see on?» Tugeval sammul astus ta merele ligemale. «See on õnnetu inimene!» karjatas ta korraga. Ta viskas riided ihu pealt tuule hooleks ja tormas veevoosse. Kivirüingaste vahelt kiskus ta surnud inimese nähtavale, võttis tema sülle ja kandis kaldale.

Keegi naine peenikeses riides, kuldkeed kaela ja käte ümber, näost ja kehast tugev, aga nüüd surmasüles.

«Ligimese kohus on inimest aidata, olgu missugusest soost või seisusest ta on!» õhkas noormees. Ta päästis kõik paelad naise ümbert valla, pööras tema kummuli ja litsus ja hõõrus teda esiti seljast, pööras tema

jälle ümber, pani käe südame kohta. Välgutuluke välkus ta silmist, õnnetu süda tuksus veel vähe!

«Siin on abi loota, oleks minul aga veel keegi abiks. Aga enne kui abi otsima lähen, on õnnetul viimane südametuksumine kadunud. Jumala nimel tahan siin kõik teha, mis võin.» Ruttu tõmbas ta endale riided selga, ja nüüd algas muljumine ja hõõrumine. Korraga turtsatas õnnetu, vesi voolas suust ja ninast välja, ta lõi silmad lahti, aga jälle vajusid nad kinni; hingetõmbamine tunnistas ometi, et elu surma küünte vahelt oli pääsenud.

Jälle tegi noormees tööd; naise sinised palged läksid valgeks, kahvatuks. «Oh oleks minul kuivi riideid!» õhkas mees; ta tõstis naise istukile, aga see kukkus jälle murupinnale maha.

Mis pidi ta siin tegema? Kust abi leidma? Lähem maja oli pool versta kaugel ja sealgi ainult üks vana naine kodus.

Abi pidi aga ruttu saama. Noormees seadis naise pea künka otsa, laotas oma kuue tema üle ja jooksis tuhatnelja tormist ja tuulest läbi majasse. Seal tõmbas ta ilma küsimata kuiva särgi ahju äärest, lina ja teki sängist ja pika musta kuue seina pealt sülle ning tõttas mere poole tagasi, ehk küll vanamoor mitu korda kisendas: «Varas, röövel!»

Õnnetu naine hingas lahedamini, tegi kord jälle silmad lahti, kuid nad vajusid jälle kinni.

Noormees päästis riided tasakesi lahti, kooris märja särgi piha pealt ja tõmbas kuiva tagantjärele, tõstis õnnetu istukile ja ajas temale kuiva musta kuue selga, laskis siis tema jälle maha, tõmbas saapad ja sukad õnnetul jalast ja kattis ta kuiva lina ja tekiga täiesti kinni ning jäi nüüd ootama, mis õnnetust saab.

Vanamoor tuli kähiseval rinnal lõõtsutades kaldale ja kisendas juba eemalt: «Kuhu sa, kelm, mu riided panid?»

«Ole rahul, emakene!» ütles noormees. «Sinu riided on kõik alles ja nende kulu maksan sulle ausasti. Näe, kus merehädaline maas nende sees!»

«Jumal, pojake, püha ristike, mis siin on?»

«Emakene, see naine oli surmasuus, lained tõid tema kaldale ja jumala armu läbi on ta ometi nüüd jälle elule tõusnud.»

«Jeesuke, hoia iga inimeselast veeõnnetuse eest! Minul on ka pojad mere peal, kes teab, kuidas nende käsi käib! Ma lähen koju ja toon sooja kasuka temale peale, näe, kuidas ta vaesekene väriseb!»

«Kõige parem oleks, emakene, kui meie ta majasse jõuaksime kanda,» vastas noormees.

«Ei mina, kulla härrä, jõua kedagi kanda, aga ma lähen koju ja toon väikese vankri siia.»

«See on hea nõu, too vanker siia, ehk jõuame siis tema majasse nihtada.»

Emakene tõttas koju, seadis õlekoti väikesesse vankrisse ja tõmbas ta

enda järel õnnetu juurde. Siis tõtsid nad tema sinna sisse, võtsid märjad riided ühes. Vanaema tõmbas eest ja noormees lükkas tagant, kuni majauks neid vastu võttis.

Siis seadsid nad õnnetu süngi, katsid kasukaga kinni ja noormees jäi süngi äärde valvama. Emakene pidi aga piima soojendama, et kui õnnetu ärkab, soe piim teda võiks kosutada.

Õnnetu magas rahulikult; aegamööda tõusis ilus jume ta näkku, huulte ümber nähti kord naeru, kord ahastust. Korraga tõusis ta istukile.

«Kus ma olen!» karjatas ta. «Kas taevas või põrgus? Jumal ei ole mu peale enam halastanud, ta on mind enesest ära lükanud, ehk ma küll teda oma jõudu mööda teenida püüdsin. Oh ma vaene, oh ma õnnetu inimene! Maa peal oli mu elu kuldne, päris paradiis, aga nüüd on kõik otsas!»

«Ärge kurvastage,» palus noormees, «teie ei ole taevas ega põrgus, teie olete veel maailmas ja ühe vaese kalamehe hurtsikus; jumal on teid merest ja uppumissurmast armulikult päästnud, olge rahul ja puhake oma väsimust, kuni jälle pea koju jõuate.»

«Noormees, kes teie olete? Kuidas olen mina siia saanud? Mis riided need minu ümber on! See jääme särk, see porine lina, see talupoja must kuub; kes on julgenud need minu ümber panna? Kus on mu siidriided? Kus on mu kuldkee? Mu kallid pärlid? Kus on mu ilus kübar? Mu rakkur?»

«Austatud preili või proua, kuidas ma teid pean nimetama,» ütles noormees, «teie asjad, niipalju kui vesi neid teile on jätnud, on kõik siin majas ja võite kohe endale ümber panna, kui nad kuivad on.»

«Minu asjad on märjad, nad on märjad!» Õnnetu viskas ennast jälle süngi. Ta huuled liikusid, sõnad jooksid üle huulte, aga aru ei võidud neist saada. Kord lõi ta käsi kokku, kord avas ta silmad; hirm ja kartus näisid vägevasti üdist läbi lõikavat ja verd keema ajavat.

Noormees vaatas kartmata seal juures, surus naise käed pehmelt padja peale, kuni õnnetu aegamööda rahulikumalt jäi hinge tõmbama. Viimaks näis rahu tagasi tulnud olevat. Noormees vaatas rõõmuga tema tasast olekut, ja mida enam ta õnnetu otsa vahtis, seda sügavamale tungis tema pilt ta südamesse.

«Ilus, jah, täiesti ilus on see inimeselaps, olgu ta mis soost ehk seisust tahes, aga looja on kunstitöö siin üles ehitanud ja oma auks maailma rändama saatnud. Aga kuidas on ta nii suurde õnnetusse sattunud?» Selle üle murdis noormees pead.

«On mõni laev hukka läinud, on ta paadiga üksinda mere peale julgenud minna või on ta kurjade inimeste läbi õnnetusse sattunud. Aeg peab siia selgust tooma, tänu aga taevataadile, et teda veel õigel ajal märkasid, ja üks tema tea meie teid seada.»

Mind on ta siia kinni sidunud, ma pean paremat ilma ootama, tema tahtmine on see vist olnud, et ma selle lillekimbukese veenärtsitusest

pidin päästma. Aga ehk võib ta ka ohakanupp olla, keda maa peale enam vaja ei oleks.

Ilusa maja sees peab ju ilus rahvas, kena ihu sees kena vaim elama; küll näeme, mis vaimulaps ta on, aga vaesus on temale tundmata, seda tunnistasid tema sõnad selgesti.

Kõige enam hirmutas teda must kuub. On see riidetükk temale tundmata või tuletab must kuub talle mõnda inimest meelde, keda elutee peal enam näha ei tahaks. Küll aeg asjale selgust toob — nüüd on veel hirm vaimu vangitsenud ja keelepaelu seganud.»

«Andke minule juua, andke minule süüa! Oh kui külm on minul!» hüüdis õnnetu.

Noormees tõttas emakese juurde, valas sooja piima savipotikesse, tõstis õnnetu pea üles ja palus rüübata.

Õnnetu lõi silmad lahti ja vaatas tänulikult noormehe otsa, tõsis istukile ja ütles:

«Ma olen tõesti veesurmast pääsenud! Tänu, tuhat tänu taevaisale, aga ka teile olen suurt tänu võlgu. Küll mu isa seda teile tasub, aga võtke see talupoja must kuub minu ümbert ära, ma ei salli seda riidetükki!»

Noormees päästis õnnetul kuue eest lahti ja ütles: «Ärge riide pärast kokkuge, ma ei saanud paremat ihukatet siit kätte, ma olen hoopis võõras siin majas.»

«Andke minule veel sooja piima!» palus õnnetu. «See teeb mu keha soojaks, ja siis tooge mu märg kleit, ma vaatan, kas mu raha veel alles on või jäi ta merepõhja.»

Noormees täitis palve.

Õnnetu tõmbas taskust rahakotikese välja, rõõmus pilk läikis ta silmis ja raha välja tõmmates ütles ta: «Tänu jumalale, et need paberilapikesed alles on, nüüd ei või häda kohe tuppä joosta, aga märjaks on nad saanud. Võtke, aus noormees, kõik need räbalad enda kätte, kuivatage need ära, ja kui ilm jälle ilusaks läheb, siis aidake mind nende abiga jälle mu isa ja ema juurde tagasi.

Oh, mul on jälle väga külm, paluge veel sooja piima ja tasuge kahevõrra selle vanaema vaev. Kui ma teid paluda võin, siis vaadake, kas mu riided varsti kuivaks saavad, et ma nad jälle võiksin selga tõmmata. See särk on väga kare ja must.»

«Ma tahan kõige eest hoolt kanda, aga kõige parem oleks, kui teie veel magaksite.»

«Täna teid vaeva eest, ma tahan katsuda veel magada, aga mu hirmus õnnetus tuleb jälle mulle meelde ja äratub mind unest üles. Aga õelge, aus härra, kus olen mina praegu?»

«Teie olete Läänemaa mererannas, ühes väikeses kalamehehurtsikus.»

«Aga kust olete mind siis veest kätte saanud ja kuidas juhtusite just mere peale?»

«Mina viibin juba kolmandat päeva siin ümberkaudu ja tahan lootsi-
kuga üle väina sõita, kuid maru hoiab mind tagasi. Täna läksin kord
jälle merd vaatama ja leidsin teid kivirüugaste vahelt lainete seest,
kandsin teid liiva peale, hõõrusin teid ja nõnda tõusite ellu. Vanamoori
abiga tõime teid vankris siia, panime süngi, kus teie praegu olete.»

«Aga kes on mu riided ära võtnud ja need minule ümber pannud?»

«Et teie riided väga märjad olid, siis julgesin mina nad teie ümbert
ära võtta ja teile kuivad talunaiseriiDED selga panna.»

«Ja teie olete mind alasti tõmmanud ja minu keha siis jälle katnud,
kas teil häbi ei olnud!»

«Andke andeks, aus preili, õnnetus ei tunne häbi ja teie olite ju
õnnetu. Mina pidin seda tegema, muidu oleksite teie ühest õnnetusest
teise kukkunud, see on surmast küll ellu, aga elust haigusesse ja sealt
ehk jälle surma sülle.

Pealegi, aus preili, olge otse rahul, et mina teid riidesse panin, ma olen
arst ja tunnen inimest läbi ja läbi. Teie peaksite otse rahul olema ja
ootama, kuni teie ihu higistama hakkab, siis läheb külm üle ja teie
võiksite jalutama minna. Mina tahan lähimast mõisast teile pesu muret-
seda ja siis teid ennast ka sinna talutada.»

«Tehke seda,» palus õnnetu punastaval näol, «ma tahan teile väga
tänuulik olla.»

«Puhake hästi,» ütles noormees ja tõttas uksest välja.

Õues sadas pisut vihma ja tuul ulus omal viisil, aga noormees ei hoo-
linud tuulest ega vihmast, vaid ruttas otseteed V. mõisa poole, mille
majakatused kaugemal paistsid.

Õnnetu aga viskas riided pealt, kargas süngist välja, käis mööda tuba
ja vaatas temale järele, kuni ta silmist metsa taha kadus.

Siis tõmbas ta kasuka ümber ja ütles: «Mu õnnetus on kõik mu oma
süü. Kas mu vanemad mind küllalt ei keelanud ja otse ei palunud mitte
laeva peale minna, kas laevakapten mind laevalaelt alla ruumi ei tõr-
junud, aga ma olin oma vanemate ning kapteni vastu sõnakuulmatu.
Tuulehoog viskas mu merre ja see tohtrihärra on minu surmast pääst-
nud, aga surnute kirjas olen ma juba laeva peal ja mu vanemad saavad
seda pea teada.

Oh kui suur nende ehmatatus siis on! Mu mamma, sa nutad silmad
peast; mu papa, sa lähed valu pärast vanaks, oh jõuaks ma pea jälle
koju, siis väheneks nende hirm ja kartus. Väga kole oleks nende elu,
kui lained mind oleksid alla neelanud. Tänu jumalale, kes mind päästis,
mu elu peab teiseks minema, mu vennad minust jälle rõõmu tundma.
Ma olen inimesi vihanud, ma tahan neid nüüd jälle armastada ja ikka
mõelda, et ma ka inimene olen, kes kõrgema käe all seisab.

See noormees on mind riidest lahti võtnud, mulle teised riided selga
tõmmanud, kuidas võin ma talle veel silma vaadata?

Ta ütles: «Õnnetus ei tunne häbi!»

Temal võib õigus olla, ta pidi seda tegema, muidu oleksin mina ehk veel õnnetumaks saanud. Aga mis soost ta peaks olema?»

Õnnetu punastas näost.

«Ta näib väga peenikeste kommetega olevat. Mis ta siin saunahurtsikus teeb, on jälle küsimus. Vist tahtis ta kalamehepaadiga üle väina sõita ja torm hoidis teda tagasi, ta pidi siis minu päästjaks saama; peaks ta suurest soost olema — oh, mis ma õnnetu juba mõtlen! Meri kaisutas mind mõne tunni eest hellasti, ta tahtis vägisi mu peigmeheks saada, mind oma külmas sängis igavesti kiigutada, aga üks ülem tahtmine kiskus mu ta kaisust ja sellele tahtmisele olen ma kõige suuremat tänu võlgu!»

Kahehobusevanker vuras majakese ette; noormees kargas uksest sisse, pani riidepaki õnnetu ette ja palus teda riidesse panna ja siis vankrisse astuda. V. mõisas oodatavat teda. Õnnetu tänas liigutatud häälel. Poole tunni pärast pidas vanker V. mõisa trepi ees kinni, vanaealine proua astus välja ja õnnetu naine ruttas ta rinnale.

«Ada, Ada!» kisendas proua. «Pean ma teid siin nõnda nägema! Õelge jumala pärast, kuidas olete teie merre sattunud?»

Proua surus noort tütarlast oma rinna vastu ja musutas teda mitu korda.

Väriseval häälel vastas Ada: «Ma tahtsin oma õde Riias vaatama minna, tuul oli mere peal väga kange, ma läksin ilma loata laevalaele, kust mind tormihog merre viskas. Mu riided hoidsid mind esiti vee peal, siis sain ühest lauaticist kinni, mis mind kalda poole tõi.

Mu jõud lõppes viimaks ära ja ma ärkasin alles kalamehemajakeses üles, kus ma hirmsate riiete sisse mässitult ühes nurgas puhkasin, mida ma esmalt põrguks arvasin. See härra on mind veest välja tõmmanud, mind ellu äratanud, temale olen ma oma päästmise eest peale jumala helde abi suurt tänu võlgu.»

«Olen seda härrat juba tundma õppinud, kui ta teile riideid ja hobuseid palus. Olge nõnda hea, tohtrihärra, ja astuge mu majasse!»

«Täna lahke kutsumise eest,» vastas tohter, «ma palun Ada-preilit oma rahakotti ja kuldkeesid minu käest vastu võtta. Ma tahan jälle oma korterisse tõtata. Teie riided on vankris, neid ehk kuivatab toatüdruk.»

«Aulik tohtrihärra,» palus Ada asju vastu võttes, «kas teie ei võiks mind mu vanemate lossi saatma tulla; mu vanemad saaksid teie vastu oma tänu tunnistama, olge nõnda hea!»

«Mu aeg ei anna ühtegi kõrvalist reisi ette võtta, torm on juba sedagi vaba aega väga lühendanud,» vastas noormees.

«Kuidas võin siis teie vastu tänulik olla?» ütles Ada paluvate silmadega.

«Minul ei ole ühtegi tänu vaja, ma olen kogemata juhtumise läbi sunnitud olnud tegema, mis iga ristiinimene ka oleks teinud ja ma olen seda hea meelega teinud. Jumalaga, austatud preili.»

Noormees kergitas kübarat ja tahtis minna, proua aga pööras ennast tema poole ja ütles: «Jääge seks õhtuks minu külaliseks, homme on ehk ilm parem ja võite üle väina sõita.»

«Jääge!» palus Ada.

«See on minul üsna võimatu,» ütles noormees, «minu asjad on ilma vahita, ja ärge pange pahaks, minu olek teie lossis oleks teile vastumeelt ning pahanduseks: kurjategija ei ole ma küll mitte, aga siiski inimene, keda teie väga vastumeelt võõrusel hoiaksite, jääge jumalaga, see on mu viimne palve!» Ta keeras ümber ja kadus taluonnikese poole.

«Väga isemeelne,» ütles mõisaproua, «minu lossi põlgab ta halvemaks kui talupojaonnikest. Väga imelik. Tal võib meie soo vastu midagi südames olla, ta on vist mõne eesti talupoja laps, kes oma isemeelt ka ülikoolis ei ole kaotanud. Jajah, eesti rahvas pöörab nüüd sõgedal kombel meile selga ja pahandab meid, kus võib. Meie oleme teda küll piibli vaimus kasvatada püüdnud, aga ta ajab oma okkad, kus võib, välja ja tahab ise peremees olla.»

Tänu jumalale, kes meie eesõigused nõnda on kinnitada lasknud, et nad meid ikka kummardama peavad, kui nad ka kes teab mis ninatar-kust on õppinud. — Tule, Ada, ja ära tühja tohtri järele kaua vahi. Täna jumalat, et merest pääsesid, ja austa oma esivanemaid, kes meie põhja kalju peale on rajanud, kust meid ükski tuul ega maru ei liiguta.»

«Jah, aus proua, teil võib igas tükis õigus olla, aga ta on mu päästja, kellele ma tänu võlgu olen. Peaksin ma ta nimegi teada saama.»

«Ta nimetab ennast dr. Visnapuuks, millest juba aru võib saada, et ta eesti rahva laps on.»

«Dr. Visnapuu ja eesti rahva laps,» mõtles Ada, «on minu päästjaks saanud, selle rahva laps, kes iga päev mu isa välju künnab ja keda isa «kuradi talupoja seaks» nimetab, jajah, selle rahva lapsele olen mina nüüd tänu võlgu, aga — meie oleme sellele rahvale veel enam tänu võlgu. Eks nad meie maad hari, meie vilja löika, meie reht peksta, meie piiritust linna vea, ülepea kõik meie tööd ära tee, meile pealegi veel raha majasse too.»

See rahvas on meie kullaallikas, ilma selle rahvata oleksime meie juba ammu otsas. Ja kui kannatlik ja alandlik on see rahvas! Oh — mu silmad lähevad lahti, meri on nad puhtaks pesnud. Minge peale, dr. Visnapuu, ehk näeme elus veel teineteist!»

Rõhutud südamega läks Ada proua järel tuppa, rõhutuks jäi ta süda tervel õhtul, ehk küll proua kõik oma vara ja au temale näitas.

Tuul oli vagusi jäänud, ja siis, kui Ada oma liikmeid sullepatjadesse painutas, lendas väike lootsik üle väina Muhu saarele. Dr. Visnapuu puhus sõudjaga magusat juttu vana eesti rahva tööst ja talitusest ega mõelnudki enam suuremat preili Ada peale.

VILJANDI LINNAS

Viljandi linna oli mõne aasta eest nõndanimetatud «Landesgymnasium» asutatud, kus enamasti mõisnikkude pojad koolis käisid. Kooliraha oli siin väga kallis ja sellele seda kallim veel, kes koolimajas ka ülalpidamist soovis. Väikese jõuga inimene ei tohtinud selle peale mõeldagi, et oma poja sinna kooli saatis, ka mitmed mõisnikud saatsid oma pojad alamatesse korteritesse ja maksid siis koolile üksinda kooliraha. Asutus oli Viljandi linnale ja ümberkaudsele maale tululik.

Viljandi linna lähedal on aga väga palju pärisperemehi, kellel talud juba ammu kõigist võlgadest tasa on, ja oma raha poolest kaaluvad nad nii mõnegi mõisniku üles. Ka nende pojad käisid seal koolis ja võitlesid vaimupõllul krahvide ja parunitega.

Võidelgu aga noored eestlased, meil on väga õpetatud mehi vaja; haridus tõstab meid iga seisusega ühe pulga peale ja kisub vanad vaheseinad maha, mis juba mõnisada aastat rahvast rõhunud. Soovida oleks aega, mil inimest enam tema raha ja nime järgi ei kaalutaks, vaid tema hariduse järgi, kui palju ta riigile ja rahvale kasu toob.

Parun H. poeg käis ka Viljandi gümnaasiumis koolis, aga tema korter ei olnud mitte koolimajas, vaid oma sugulase juures, mispärast noor parun igal hommikul teed kooli jala pidi käima. Noormees, nimega Oskar, käis oma teed iga päev rõõmuga, sest ta teadis, et see tema tervist kosutas. Iga päev tuli temale väga viisakas tütarlaps vastu, raamatukimbukene kaenla all.

Esiti ei pannud noor parun Oskar tütarlast suurt tähelegi, aga iga päevaga läks see nägu temale armsamaks ja viimaks pidi ta mütsi tõmbama ja noort õit teretama. Tervis võeti lahkelt vastu ja nõnda kasvas esiti silmade tutvus. Ühel väga vihmasel päeval nägi parun Oskar noort neiu ilma vihmavarjuta kooli tõttavat.

«Kas võin teile oma vihmavarju laenata,» palus Oskar, «minu tee on kohe otsas, aga teie tee veel pikk.»

«Täna väga,» oli vastus, «aga kuhu pean vihmavarju ära saatma?»

Oskar nimetas oma maja ja noored inimesed lahkusid.

Oskaril seisis sel päeval enam noor neiu kui oma õppetükid mõttes.

Õhtupoole tõi üks toatüdruk vihmavarju ära ja ütles: «Marie-preili laseb väga tänada.»

«Kes on see Marie-preili?» küsis Oskar.

Tüdruk vastas: «Marie-preili on siit ligidalt ühe pärisperemehe tütar, kes juba mõne aasta siinses kõrgemas tütarlastekoolis õpib ja nüüd suurt eksamit teeb.»

«Ühe pärisperemehe tütar, see ei ole õige, sa valetad!»

«Minu aulik noorhärä, ma ei mõista valetada.»

Oskar läks oma kambrisse, käis edasi-tagasi ja ikka ütles ta: Marie on ühe pärisperemehe tütar; oleks ta öelnud — ühe pärismõisniku tütar, see oleks mesi mu südamele olnud, aga pärisperemehe tütar, see on surmarohi. Aga ometi ei või ma seda nägu unustada, ta on lahke, nii ilma kavaluseta kui ühe inglil nägu. Oh oleksin mina ka pärisperemehe poeg, seda inglil ei jätaks ma enam maha!

Aga mis vahe on siis minu ja tema vahel? Eks minu isa ka põllutööst ela? Temal on küll ehk enam maad kui Marie isal, aga maaharijad on nad mõlemad. Ja mu süda tuksub väga selle õie järele, olgu missugusest seisusest ta on. Minule peab ta jääma, minu omaks saama, kui ka kaljud ennast pilvedeni sinna vahele sirutaksid! Aga nüüd jälle õppimise kallale!»

Oskar istus laua juurde, ladina ja kreeka keele sõnad liikusid mõni minut ta suus, aga süda kiskus teda jälle Marie juurde.

«Homme saan teda jälle näha!» õhkas noormees, «homme ehk sõna rääkida. Marie, mu süda põleb armus su järele, olgu sa kes oled; mis on armastusel seisusega tegemist? Pealegi, ma olen mõisnik, kellel tugev põhi jalgade all, ma võin ju oma tahtmise järgi kord valida. Aga nüüd õppimisele. Küll aeg asju arutab; aga Marie peab minu oma olema, minu omaks jääma, kui ka terve maailm vastu vaidleks!»

Kogu teise hommiku mõtles parun Oskar jälle Marie peale; mitu korda pidi ta aga endale vastu rindu lööma ja küsima: «Armastab ka tema mind? Eks minu armastus väga varajane ole!»

Ta tõttas kooli; tee peal juhtus ta jälle seda ilusat õit nägema ja tuluke tõusis südames veel suuremale leegile.

Koolihärrad märkasid varsti Oskari iseviisi olekut ja väikesed laitused puutusid esimest korda noormehe südant. See ajas temal vere keema. Pärast tunde võttis ta nõuks enam raamatutega ennast vaevata ja armastuse tuld vaigistada. Ja seda täitis ta osavasti. Laitust ei kuulnud ta kõrv enam, vaid aga kiitust, ja see oli mehine tegu.

Aegamööda kuulas ta aga Marie elu järele ja mis ta kuulis, oli kärjeme si südamele.

Marie olevat üheksandast aastast saadik heas korteris ja koolis olnud, tulise vaimustusega haridusteel edasi tunginud ja võivat nüüd iga suuremat sugu inimesega ühe pulga peal seista. Ta mängivat väga osavasti klaverit, tegevat palju ilusaid naiste näputöid, olevat alandlik ja lahke iga inimese vastu.

See kõik oli väga Oskari meele järgi. «Oleks ta mõisnikusoost olema!» See üksinda puhus mõnikord kui külm õhk armastusekatla peale ja keelas teda üle keemast.

«Ma olen üksik poeg,» ütles Oskar iseenele, «ja kõigi oma isa mõisate pärija, minule ei või ükski vahele tulla, kui ma tahan teda lossiprouaks tõsta. Aga enne, kui ta Viljandi linna jumalaga jätab, pean ma

temaga kokku saama, oma südant temale avaldama ja kuulma, mis tema süda sinna juurde ütleb.»

Oskari sugulasel oli mitu tütart kodus, mõned neist juba täisealised, sellest siis tuligi, et võõrad majasse juhtusid ja mõnel õhtul tantsuga aega viideti.

Ühel õhtupoolel palus Oskar oma sugulase prouat, et tema tütar oma koolisõbra Marie ka õhtuks sinna paluks.

Proua tegi suured silmad, ütles, see ei passivat, et rüütel oma orjaga läbi käivat, ja mõnda muud, aga kui Oskar ära seletas, et ta mõnegi nõndanimetatud orja pojaga ühes klassis istuvat ja nad tihti paremini oma õppetükke mõistvat kui rüütlite pojad, andis proua järele ja käskis Mariet õhtuks enda juurde paluda. Südames aga mõtles tema: küllap tänane õhtu sedamaid näitab, mis vahe meie ja nende vahel on.

Õhtu tuli kätte. Marie astus oma koolisõsaraga, kellele ta koolis palju head oli teinud, tundmata majasse. Ta ehmatas aga hoopis ära, kui siin palju noorhärراسid ja preiliseid juba eest leidis. Tagasi ei võinud ta enam minna, ta võttis kõik oma jõu kokku ja tahtis näidata, et ta nendega ühe pulga peal seisab.

Alandlikult ja tasaselt astus ta kindlal sammul seltskonnas üles ja kus teda noogata püüti, mõistis ta vaimurikkalt ennast kaitsta, ja mitugi noormeest vaatasid tuksuva südamega Marie otsa ning nõudsid ta elujärje ja seisuse järele, said aga vastuseks, et ta praegu eksami eel seisvat ja majalaste koolisõber olevat, keda otsekuu jumalagajätmiseks täna õhtul pidule kutsutud.

Oskar üksi teadis asja põhja ja püüdis noore neiuga nelja silma all kokku saada, aga see näis üsna võimatu olevat.

Ühe pikema tantsu järel tõmbas maja noor tütar Marie kättpidi enda järele ja ütles: «Tule, armas Marie, ma tahan sulle oma töötuba näidata. Ta on teisel pool maja otsas, pisikene ja kena.»

Marie astus ta järel mõnest toast läbi, viimaks seisis nad tõesti väikeses ja kenas kambri. Kambri põrand oli üle ja üle kalli tekiga kaetud, seinä ääres väikene sohva, akna ligidal ilus kirjutuslaud, veel kenam raamatukapp kenasti köidetud raamatutega. Väga mõnusate paberitega löödud seinte peal rippusid ilusad pildid.

«Sul on tore töötuba, Olga,» ütles Marie, «istume siin natuke ja ajame mõne sõna juttu. Õhtu on pea otsas ja sinuga ei saa ma vist nii ruttu enam kokku. Ülehomme on mu viimane eksamipäev ja siis jätan selle linna jumalaga. Ma olen juba ammu igatsenud rüütlilikku seltskonda näha ja nende olukorda tähele panna. Täna on see minul korda läinud, annaks jumal, et ka viimaseks jääks.»

«Mispärast soovid sa, et see viimne oleks?» küsis Olga.

«Mispärast, selle järele, koolisõsar, ära küsi! Igal linnul on oma laul; võõras lind võõras kodus jääb ikka võõraks.»

«Aga sina ei näi sugugi võõras meie hulgas olevat, pealegi keerlevad

mitmed noorhärрад imeosavusega sinu ümber, otsekui tahaksid nad sind käte peal kanda.»

«Võib olla,» vastas Marie, «aga mu süda põleb, armas laps, mu väikese kambri järele, mille ilu küll sinu kambri vääriline ei ole, aga minule aegamööda väga lõbusaks pesaks on saanud.»

Uks läks lahti ja parun Oskar astus kartlikul sammul noorte laste juurde ja ütles kummardades: «Olga, mamma otsib sind väga taga.»

Olga kargas üles, tõmbas Oskari käe pihku ja paludes ütles ta: «Armas Oskar, viida pisut Marie aega, ma tulen kohe tagasi,» ja tõttas uksest välja.

Oskar istus tooli peale laua äärde ja ütles: «Mul on ütlemata kahju, et teie siit linnast lahkute.»

«Mis kahju võib teil, parunihärра, sellest olla,» vastas Marie tõsiselt.

«Ärge pange pahaks, aus preili, aga teie olete minule väga südamesse kasvanud ja lahkumine teeb valu; peaks minul õnne olema teid elus veel näha.»

«Eluajad on imelikud,» vastas Marie, «aga kui teie elus veel ehk näete mind, siis pöörate minule vist selja, häbenete seda, kellega noorpõlves kord tantsisite ja mõne inimliku sõna vahetasite. Meie vahe on väga suur, parunihärра; kui ma teid julgen paluda, siis jätke mind üksi siia ootama, kuni Olga-preili tagasi tuleb. Leiab meid mõni muu siit kahekesi, siis ehk tõuseb jutt, mis teile ega minule armas ei ole.»

Oskar kargas püsti, puna tõusis ta palgele, väriseval käel tõmbas ta Marie käe oma pihku, surus selle oma suu vastu ja ütles:

«Nii tõesti kui ma parun Oskar olen, otsin ma teid üles, kui ma oma õppimisega valmis olen; jääge niikauaks neiuks, ja kui teie mind armastate, andke enesest minule teatust: ma tõstan teid oma pea krooniks.»

Jälle surus Oskar Marie kätt, vaatas kord tõsiselt ta otsa ja küsis: «Kas tohin teie peale loota?»

Marie värises. Väga järsku oli see küsimine tulnud; ta vastas tõsiselt: «Mõelge oma seisuse peale ja ärge tehke ühtegi inimest enneaegu õnnetuks, kõige vähem iseennast. Ma tunnen teid kui üht rüütlit ja austan teid ja teie seisust niikaua, kui ta oma rüütliausse jääb ja mitte teistele seisustele kurnajaks ei saa. Minu ja teie vahel seisab tugev müür, mille kallal kuussada aastat on ehitatud ja sadavõrd rohkem aega ei kisu seda müüri maha.»

Küllap teie mind elus ehk veel leiate ja näete, aga üks siis teie ehmata oma tänase jutu pärast, ja kes peab siis selle kindluse peale koda ehitama, kas teie või mina? Aga nüüd, aulik parunihärра, jätke mind üksi ja saatke Olga-preili tagasi, ehk ma pean tema üles otsima.»

«Truu teile, Marie, surmani,» ütles Oskar, surus vägisi Marie käe peale ühe musu ja tõttas tagatoast rõõmsa seltsi hulka.

Marie surus silmad rätikusse ja pisarad voolasid tal üle palede. Ta silma ees seisis ta isa vaene kamber ja tema sees ema armastav süda ja

tööst kõvad käed, kes teda oma südame vastu surusid. Lennates oleks ta sinna tõtanud, oma südant emale välja puistanud, aga ema oli kaugel.

«Mis tahab Oskar minust?» mõtles ta viimaks. «Mis muud kui mind auku lükata ja siis ehk selle kaldal kord veel naeratada, aga ta nagu oli pühalik ja tõsine, ega tema ometi mind ei ole armastama hakanud? Kui see nii oleks, mis pean ma vaene siis tegema?» Marie jäi mõttesse.

Isa tõsine nagu astus vaimus ta ette ja ähvardas sõrme tõstes: «Tütar, ära usu igat libedat keelt, kes sind meelitab! Vaata ette, et sa ei lange! Mäest alla on kerge veereda, aga raske jälle sinna otsa ronida. Au on kerge kaotada, aga teda tagasi võita on raske.»

«Isa, sul on õigus, kadugu pilkaja vaim mu silmist!» Ta tõusis püsti, pühkis oma silmad kuivaks, vaatas ilusaid pilte. Varsti tuli Olga tagasi, võttis ta ümbert kinni ja ütles: «Mamma palub õhtusöögile.»

Marie tõmbas Olga oma rinna vastu ja ütles: «Ma läheksin hea meelega koju, olen muidugi hiljaks jäänud.»

«Armas Marie, tule, tule sööma, täna on meil mitmed magusad road, sa istu minu kõrval ja ära häbene sugugi; kes teab, kas enam teineteist näeme. Sa olid koolis minu vastu väga lahke, ma ei unusta sind eladeski. Peaks meie ikka ühes elada võima!»

«Aga sa olid ka minu vastu lahke ja ilma kavaluseta, teised sinu seisuse läpsed vaatasid ikka üle õla minu otsa, ehk küll ma enam mõistsin kui nemad,» vastas Marie.

«Jäta tühi mõte maha, mis sind kurvastab. Need on üsna rumalad inimesed, kes oma uhkusega pilvedest läbi tahaksid lennata, kuid siiski pori sisse jalgupidi kinni jäävad. Tule õhtusöögile!»

Õhtusöögil tehti palju nalja, igaüks tahtis oma noore tarkuse tiibu lehvitada ja oma küünalt kesk lauda põlema panna; ainult parun Oskar nähti tõsine olevat ja ta vaatas mõnda korda haledail silmil Marie otsa, kes punastades silmad pidi maha lööma.

Pärast sööki jalutati veel toas ja igaüks tõttas oma poole.

Marie tänas majaprouat väga selle eest, et see tema peale ka oli mõelnud, jättis käele suud andes jumalaga ja voorimehe väikene vanker viis tema koju, kus ta veel kaua raamatute kallal istus ja ennast oma viimastele eksamitele valmistas.

Majaproua tõmbas aga Oskari oma kambrisse, keeras ukse lukku ja ütles tõsisel, ähvardaval näol: «Oskar, teie olete minule üsna häbi teinud, et nõnda avalikult ühe talupoja tütre ümber lipitsete. Teie seisus kui tulevane Eestimaa suurem rüütel ei luba niisugust olekut sugugi.»

«Aga eks preili Marie ka inimeselaps ole,» vastas Oskar.

«Jah muidugi, aga mõtle, mis seisuse liige! Tahaksite ehk teie meie ja nende seisust ühe pulga peale seada? Kui seda soovite, siis oleme täna viimast korda ühe katuse all. Pealegi tahan teie papale ja mammale sellest kohe homme kirjutada ja küsida, kas palju parem ei oleks, kui teie Tallinna toomkooli läheksite.»

«Tehke selles asjas, kuidas arvate, armuline tädi, mina olen valmis oma vanemate käsku täitma ja palun andeks, kui teid vastu oma tahtmist olen pahandanud.»

«Minge puhkama ja mõelge oma lapsepõlve nalja üle paremini järele, ma arvan, et teie veel õigel tunnil ümber keerate ja seda, mis tänasel õhtul teinud olete, südamest kahetsete.»

Oskar läks; mis ta süda sees ütles, näitab ehk tulevik. Proua vaatas talle järele ja mõtles kortsus kulmul: «Nüüd lähevad lood pööraseks, tulevad uued asjad. Parun lükkab parunitütre, krahv krahvitütre kõrvale ja talupoja kotsakesed tõmmatakse käe kõrvale; talupojatütre silmi vahitakse terve õhtu ja need on rumalad küllalt niisuguse vaatamise ja meelitamise võrku sattuma.

Marie oleks võinud parem oma isa sigu sööta ja lehmi joota, kui ta nüüd siin linnakoolides vedeleb, sest et temast pärast töötegijat inimest ei saa, vaid üks ärarikutud loomakene tuule tuustida ja tormile veeretada. Ma tahan paremini silmi Oskari üle lahti hoida ja idud sumbutada, enne kui nad puuks kasvavad, teotuseks ja naeruks meie ausas metsas saavad.

Teenijaks ja orjaks peab see rahvas jääma, kui tal ka lauliku Goethe mõtted peas keerleksid, Kröösuse raha kastis ehk kirstus kõliseks. Ma kahetsen väga, et ma oma tütre ja Oskari palyet täitsin ja seda mamslikest oma põrandal lubasin saba keerutada. — Temale kasvab kohe paabulinnu saba taha, kui aga kord meie lõhna saab.

Edaspidi ei taha ma nõnda rumal olla. Ka mu tütar ei tohi homsest päevast selle taimega enam ühtegi tegemist teha, ja peaks ta minule sõnakuulmata olema, siis loen temale nii kaua Moosest ja prohveteid ette, kuni mõistus pähe tuleb.

Nõnda peab see sündima ja mitte nii, kuidas noorus mõtleb ja tahab.»

Kolmas peatükk

H. MÕISAS

Läänemere rand oli vanasti eesti meeste omandus. Nende laevad kõikusid merepinnal, aga aeg tõi tormi, mis maapinna üles keerutas, majad rahvaga kaotas ja laevadehulgad vastu kaljurünkaid purustas. Maru järel tõusid küll uued majad ja uued laevad, aga need ei olnud mitte enam eesti rahva omandus, vaid ühe võõra...

Vangi- ja vahitornid kasvasid kui maa seest vanade külade asemele, eesti rahvas pugus koobastesse ja võsastikku, kust ta aga aeg-ajalt orjakütkes tagasi toodi ja tegema sunniti, mida ta enne unes ei olnud näi-

nud. Mõis tekkis mõisa, loss lossi kõrvale ja iga lapikene maad jaotati nende pidajate vahel.

Eesti rahvas oli kindla põhja oma jalgade alt kaotanud ja ühes maaga ka oma julge südame ja meele. Üks orjade hulk oli veel järele jäänud, kes iga pilli järgi tantsis ja iga käsku alanduses pidi täitma. Ta ilu ja au kukkus hauda ja magab seal veel tänagi rahuga.

Rahvajutu järgi peab aga kord jälle aeg tulema, kus eesti mees jälle oma pinna jalge alla saab, kus ta vaimuelu lõkke kombel põlema hakkab, lõkkest tulukene taevani tõuseb ja uus au ja võimus vanast üle käib.

Ennevanasti seisis ühe väikese jõe veeres vastu merd suur eesti küla. Sõjavanker veeres siit üle, tegi majad tuhaks ja rahva luuhunnikuks. Küla asemele ehitas võitja oma lossi ja nimetas maad ümberkaudu oma maaks. Sugukonnad sugukondade järel pärisid vanemate õigusi, kuni parun H. nüüd jälle tema üle valitses ja maad ja rahvast omaks nimetas.

Jumal oli tema abielu ühe tütre ja ühe pojaga õnnistanud, aga mõlemad olid majast tükiks ajaks välja lennanud. Üksinda kõndis parun H. oma lossis, vahtis kord lainetava mere, kord roheline metsa ja maa peale. Ta süda näis väga rahutu olevat; murepilved katsid ta nägu ja sundisid teda edasi-tagasi käima.

Kord jäi ta seisma, vaatas aknast välja, kus torm praegu üht haava-puud juurtega maa seest välja kangutas, ja mõtles: «Mu armas poeg on täna maru eest kaitstud, aga elumarud raputavad kord ka teda, ja kui ta kindlalt oma jalgade peal ei seisa, viskavad ta ümber nagu selle haava. Aga ma usun, et ta jääb seisma, nagu mina tänini seisnud ja võidelnud olen.

Aga mu armas tütar, see läks vastu minu ja ema tahtmist merereisile. Sõbranna kirjad on tema minu majast välja petnud. Ilm oli siis vaga, aga vaata, kuidas ta nüüd möllab, küllap ehk seisab laev täna Haapsalu linnas, ehk jäävad nad juba Baltiski paigale, aga jumal hoidku, kui nad mere peal peaksid olema. Ma nutaksin oma silmad peast, kui temale peaks õnnetus juhtuma, ja sama saaks vürst N. tegema.

See on mees, kes mulle meele järgi, rikas kui Kröösus, mõistlik kui Saalomon ja ilus kui Absalom. Pealegi on ta väga vanast rüütlite soost ja tal on aus suguvõsa. Õunapuud peab heade jätkudega uuendama, siis kannab ta magusat vilja, ja mu armas abikaasa on just samas mõttes. Anna, jumal, lastele head tervist, rahast, aust ja kõigist maapealseist asjust ei saa neil puuduma.

Aga mu tütar Ada on pisut kangekaelne, armastab vist mõnda teist, temal ei olnud vürst N-le silmi ega kõrvu, vist on ta väga lapselik, aga küll aeg tulukest südames süütab, ja vürstil on veel aega. Ta ütles ju minule ühel õhtul, et ta veel aasta kolme või nelja pärast endale teist-poolt otsida loodab, ja soovis, et minu tütar siis veel vaba oleks. Noh, seda rääkis ta küll naljapärast veiniklaasi juures, aga naljaga algavad tihti kõige suuremad tõsisused.

Näe, seal tuleb mu aus opman, üks tõsine mees, keda ma Ungarimaal tundma õppisin. Ta mõistab minu tahtmise järgi selle ülilaisa rahvaga ümber käia. Maakeele õppis ta lühikese ajaga ära ja nüüd on ta minule teiseks käeks. Rahvas pidavat teda väga kartma, aga seda parem — mõne siitmaa inimesega mängiksid nad pea pimesikku, ja põllupidamises on ta tuline mees. Kahju aga, et väga palju palka nõuab, kuid mu mõisad teevad nüüd palju enam sisse.»

Opman Prits astus härra tuppa ja teretas aupaklikult.

Härra astus temale vastu, koputas ta õla pihta ja küsis:

«Noh, kuidas käsi käib, armas Prits?»

«Kuidas ta käib, aulik härra, aina pahasti. Torm on välja peal väga palju kurja teinud ja viljakuhilad laiali pildunud. Talupojad on nad vist hooletult kokku pannud. Ma tulin teie juurde otse kuulama, kas pean kupja läbi käsu andma, et nad oma halba tööd tulevad parandama?»

«Meie peame küll kuhjad oma meestega ära parandama, sest nad on vilja kokku pannud ja teie olete sellega rahul olnud, mis võib rahvas selles parata, et nüüd torm neid laiali pillub. Eks ole nõnda, armas Prits?»

«Teil võib õigus olla, aga meie juures pidi iga talupoeg oma viljakuhilad parandama, ja ma arvan, siin ei nõua ka keegi vaevatasumist, kui nad aga käsu saavad.»

«Väga ilus, Prits, aga nemad panevad meie vilja ilma hinnata kokku; mineval aastal pidime seda kalli raha eest tegema. Rent on neile vanas suuruses jäänud ja tükipäevad pealekauba peale pandud.»

«See ei ole midagi,» vastas Prits, «teie oleksite pidanud veel palju enam kruvima, nad on rikkad küllalt ja ninakad, teoorjus teeb nad hästi taltsaks.»

«Teil võib õigus olla, aga kui nad oma kohad maha jätavad ja lendu lähevad, mis siis?»

«Ah-ah-ah,» naeris opman, «need rumalad sead ei lähe kuhugi, nad teevad tänades poole enam; andke aga mulle luba, küll näete, et mõis veel kaks korda nii palju sisse teeb. Rent ja pool tegu on tuhat korda meile parem kui puhas tegu ehk puhas rent. Teie võite seda ilma kartmata katsuda...»

«Räägime teine kord sellest, sugu renti ja tegu võiks ikka veel juurde lisada, aegamööda, see ei teeks suurt kära. Mis muidu veel head kuulda?»

«Muidu on kõik hästi, vili annab palju välja, kartulisaak vist suur, talveoras korras, aga ma pean veel sel nädalal laadale sõitma numhärgi kokku ostma ja palun selleks luba ja raha.»

«Meie sõidame ühes, mina tulen ka see aasta laadale ja aitan osta.»

«Kanade päralt,» mõtles opman, «mineval aastal võitsin iga härja pealt viis rubla, see tegi viiekümne härja pealt kakssada viiskümmend rubla. Sel aastal läheb see kõrvaline teenistus võssa. Ma olen ju Vene-

maale tulnud endale raha korjama, aga nüüd katsun jälle mõne teise moe peal.» Ta tegi lahke näo ja ütles:

«Seda parem, kui peremees ise juures, siis on kergem kaupa saada. Kas pean siis homme oma sulased viljakuhje parandama saatma vrr' annan vallarahvale käsu?»

«Tehke kuidas arvate,» vastas härra.

Opman kummardas ja tõttas oma teed. Juba õue peal kisendas ta: «Kuradi laiskkoer, kubjas, pane hobune sadulasse; sõida vald läbi, nad peavad oma viljakuhjad ära parandama! Hommepäev kõik mõisa, kas mõistad?»

Teisel päeval tõttas vallarahvas väljale.

«Mõisa käsku peab täitma,» kõlas igast nurgast, «aga niikaua kui see «Saksamaa lambavaras» (nõnda nimetab rahvas iga sakslast, kes üle piiri Eestimaale tuleb) meie mõisa valitseb, läheb elu veel kirjumaks. Ta vaatab härrale ööd ja päevad ette ja topib oma taskud täis, ja kui ta meid ja härrat niinepuu näoliseks on koorinud, siis lippab oma maale tagasi ja sõimab meid ja meie härrat veel pealegi. Ja meie mõisnikud usuvad iga ümberhulkujat, kui ta aga väljamaalane on. Meie oma maal on hulk inimesi, kes palju paremini kõiki majapidamise asju tunnevad, aga neid lükatakse kõrvale, nad on ju oma rahvas.»

Härra vaatas opmanile tagant järele, lõi nipsu ja ütles:

«See on mees, see teeb mind tõesti rikkaks ja mu vallarahva kultuur-rahvaks. Anna, jumal, temale tervist!»

Õues koputati ukse peale. Parun astus välja: üks postipoiss andis väikese kirja ära. Parun H. tõmbas kirja lahti ja luges. Kui lumi läks ta valgeks, ta värises ja sammus oma kirjutuskambri.

«Mu tütar, mu kallid Ada! Sa hingad mere põhjas! Ma vaene mees, ma vaene!» õhkas parun H. «Kuidas pean seda juhtumist oma abikaasale teatama! Väga hea, et ta praegu võõrusel on, aga löök on hirmus valus.» Pisarad jooksid mööda kalgi mehe silmi, tütre kaotus oli väga hirmus.

Tüki aja pärast ütles ta: «Mis jumal teeb, on hästi tehtud. Ta oleks sama hästi ka siin võinud surma saada. Ma pean aga homme ehk veel täna V. randa sõitma, ehk leiab tema surnukeha üles. Oh, mis annaksin selle eest, kui ma teda veel leiaksin!»

Sügavas mõttes käis ta mööda tuba. Ta abikaasa tuli koju, leidis oma mehe kural näol, päris väga asja põhja järele, aga ilmaaegu. Kogu õo magasid nad ilma rahuta. Teisel hommikul tõi aga postipoiss jälle kirja ja selles seisis lühidalt:

«Armsad vanemad! Ma olen merehädast jumala armu läbi pääsenud ja tulen varsti koju, olen terve ja priske.»

Ada.»

Kõik kurbus oli kadunud. Parun H. musutas oma teistpoolt ja rääkis mõlematest kirjadest, mis ta saanud.

«See oli väga hea, et sa eile õhtul minule Ada õnnetust ei õelnud, ma

oleksin vist surnuks ehmatanud. Nüüd on kartus möödas. Oh peaks ta varsti koju jõudma!»

Kahe päeva pärast tõi postvanker armsa tütre jälle tagasi. Ada langes oma vanematele kaela, nuttis kibedasti rõõmu pärast ja jutustas oma hirmsast õnnetusest.

«Tänu ja tuhat korda tänu täevaisale!» kõlas igast küljest. Asi lagunes pea laiali ja õhtuks kogunes hulk aadliperekondi Adale õnne soovima. Ka dr. Visnapuu nime nimetati tihti ja paruniproua lõi käsi kokku, et üsna eesti mees ka dr. olevat.

Ada aga oli kõik aeg vaikne ja kui rahvas õhtul koju pöördus ja ta oma kambris üksi oli, mõtles ta oma eluloo õieti läbi. Kõik noore elu rõõmud ja kurvastused läksid ta silma eest mööda ja kadusid, aga dr. Visnapuu nägu tuli jälle vaimusilma ette:

«Kus ta on? Kus ta isakodu on? Kus on ta isamaa? Kuhu ta sõitis? Mispärast lahkus ta nii külmalt, ja ometi nii haledalt vaatavate silmadega? Ma tahaksin oma heategijat veel kord näha, kord tema elulugu kuulda, kord ta tõsist ja otsekui püha nägu näha. V. proua ütles teda küll eestlase olevat, olgu mis ta on, aga dr. on ta, ja see aunimi tähendab, et ta kõrgema hariduse on saanud ja nüüd iseenda ja oma kaasiniemete kasuks teadust edasi uurib. Tarkusemeri on põhjata nagu ruum otsata. Mind ei ole siis mitte pühitsemeta käed muljunud ega kandnud, ja kui need ka seda oleksid, päästjad käed on nad ometigi.»

Ada langes põlvili — mis ta täna vist esimest korda omaenese tahtmise järgi tegi — ja südamlik tänupalve tõusis taeva poole, aga ka eestpalve oma päästja eest, et jumal teda kõige õnnetuse eest võtaks hoida ja kord veel elus temaga kokku juhatada. Ka oma vanemate ja armsa venna eest palus Ada ja leidis palves suurt kergendust ja rahu oma südamele.

Õösel aga hirmutas merehäda teda veel korda kaks. Dr. Visnapuu ilmus talle unes päästjana, aga päikesekiired peletasid hommikul öised kujud ja tõi rahulise vere jälle soontesse, kuid dr. Visnapuu pilt jäi kustutamata värvidega mõisapreili südamepeeglisse.

Parun H. sai täna kirja, milles ta sõsar Viljandi linnas teda palus oma poega sealt koolist ära võtta ja Tallinna viia. Ta seletas ääri-veeri, kui kahjulik see olevat, kui vana rüütliveri ja eluvaated poja armastusühenduse pärast võiksid kaduma minna. Parun H. naeris kirja lugedes mõne korra, aga otsustas siiski: parem enne karta kui pärast kahetseda.

Parun H. kirjutas oma sõsarale Viljandi linna ja palus teda väga oma ainsa poja üle valvata, et ta mitte uuema aja liikumistega tuttavaks ei saaks ja ennast igast alamast soost õppijast oma rüütliaru pärast eemale hoiaks. Ta lubas ise jõulupühiks Viljandisse sõita asja paremini järele kuulama ja koolihärradega nõu pidama, kuhu nad tema poega soovitasid.

«Hoia oma silmad ja kõrvad lahti,» lõpetas ta kirja, «et minule otsata

kahju ei sünniks ja poeg mu juukseid murega hauda ei saadaks. Noor puu on kärmas kõveraks kasvama, kui temal häid tugesid kõrval hoidjaks ei ole. Meie aeg on hukatusaeg, alamad seisused tungivad vägisi ülemale ja tahavad meid sealt enda hulka maha tõmmata. Meie peame ühendatud jõuga selle vastu seisma, või muidu langeme halliks hulgaks kokku, kelle seast meid keegi enam ära ei tunne.»

Ka oma tütre õnnetusest kirjutas ta lühidalt ja palus järele kuulata, kas keegi Viljandis üht noort dr. Visnapuud ei tunne, kellest Ada tihti vaimustusega räägib.

Neljas peatükk

VILJANDI ÜMBRUSES

Viljandi linnast lõuna poole seisavad mitmed suured vallad, mille taluperemehed oma kohad välja on maksnud. Juba eemalt võib öelda, et vaesus ja puudus siin tundmata võõrad on. Rõõmus rahvas astub rändajale vastu, lauldes tehakse tööd, rõõmsalt peetakse pidusid, lahkelt talitatakse valla ja kihelkonna nõupidamisi. Enamasti iga peremees on ka tõesti oma maa ja maja pärisomanik.

Teda ei liiguta ega kihuta oma koha pealt ükski vägi. Ta teeb oma perega aasta otsa endale tööd ja rõõmustab oma vara üle. Kroonumaksud on üksinda maksta ja neid maksab iga eestlane hea meelega. Rahvas on lahke ja võõraste vastu helde, ei nõua üksinda omakasu, vaid kannab ka terve riigi ja maa kasu armastavas südames. Iga õige eesti mees tunneb ennast kodus olevat ja soovib oma vendadele tervel Läänemeremaal samasugust elu ja seisust. Oma koolide eest kannavad nad suurt hoolt, sellepärast on neil kõige paremad valla- ja kihelkonnakoolid ja nende õpetajatel on hea elujärg.

Viljandi ümbruskond on rahva majandusliku ja vaimse edenemise poolest teistest nurkadest tervel Eestimaal ette jõudnud nimelt sellepärast, et taluperemehed siin varakult oma talud priiks ostsid. Ma tunnen mõnda nurka eesti rahvast, kus maapind niisama rammus ja viljakas, kus heinamaa ehk veel enam rohtu kasvatab, kuid rahvas seisab seal väga madalal järjel ja kaebab tihti vaesuse üle. Siin on liiga suur rent ja teorjus rahva kammitsas pidanud ja saab teda nii kaua piinama, kui kord ehk aeg ilmub, mil lühikese aja rendikontrahid ära kaotatakse ja teorjus lõpetatakse.

Seda ootab eesti rahvas oma kõrge valitseja vägevast käest tulevat. Siis ei pea eesti rahvas ennast mitte selle või teise mõisniku rahakoti toppeks, vaid oma suure isamaa vabaks kodanikuks ja alamaks, nagu seda Viljandimaal juba igal pool kuulda ja tunda on.

Viljandi linnast lõuna pool seisab üksikus kohas ühe pärisperemehe Tiit Visnapuu talukoht. Tiit loeb ennast esimeste maaostjate kilda. Ta maksis oma koha eest kõik raha korruga välja ja oli sellepärast kõigist järeilmaksudest lahti. Ta oli selle läbi tõesti priiiks saanud. Küll oleks ta nüüd võinud suurstada ja ennast kes teab kui ninakaks pidada ja kaasvendi üle õla vahtida, aga seda ei tulnud Tiidule meeldegi. Tiidu kõige esimene mure oli oma maja ja maid korraldada ja auku, mis rahakotti tekinud, jälle paigata.

Ta haris põldu mehiselt, rammutas teda tugeva sõnnikuga, puhastas teda kividest, kaevas kraave, kus vaja, külvas seda vilja, mis kõige enam kasu tõi, tasandas heinamaid küngastest, laskis neile vett peale, ja kui sõnnikut jätkus, rammutas neid ka, ja vaata, rohi kasvas seal võõni, kus vikat enne kõlises. Tiit püüdis oma karjast kasu saada, kasvatas vasikaid ja söötis lehma. Jumal õnnistas ta tööd ja vaeva, nii et ta mõni aasta pärast koha ostmist veel kaks niisugust talukohta oleks võinud osta. Aga Tiit mõtles oma kolme lapse peale, kellele ta üksi raha ja talukohti ei tahtnud järele jätta, vaid üht ülemat vara, mis inimese õieti inimeseks teeb.

Oma mõlemad pojad saatis ta kaheksandal eluaastal külakooli, kust nad aasta pärast kihelkonnakooli astusid. Nooremal pojalt ei olnud tahtmist enam kõrgemale lennata, vaid ta pöördus kuueaastase kooliskäimise järel isamajasse tagasi ja ütles: «Põllumees põline rikas,» ning on praegu tuline põllumees.

Vanem poeg aga astus haridusele edasi ja ei jäänud enne seisatama, kui doktorikübar ta pead kattis. Pärast oma kooliaega võttis ta reisikepi pihku ja käis jala risti ja põigiti oma väikese kodumaa läbi, õppis tema häid ja halbu külgi oma silmaga tundma.

Tütrel Marie saatis Tiit üheksa-aastaselt Viljandi tütarlastekooli. Isa muretses hea korteri eest ja käskis kõike õppida, mis koolis ette tuleb. Kui Marie aga pühade ajal kodus oli, pidi ta ema käsku täitma ja talutalituse juures igal pool abiks olema, mida ta ilma nurisemata täitis. Sellepärast kosus ta igapidi ja oli ihu kui vaimu poolest terve inimene. Mariest peeti ümberkaudu palju lugu ja see tuli sellest, et ta omavanuste tütarlastega igal pool mõistlikult kõneles ja ennast uhkeks ei pidanud. Nõnda ei teinud mitte palju haritud tütarlapsi, vaid enamasti unustas eesti neiu oma sugurahva sedamaid, kui ta linnast toodud seeliku oli selga pannud.

Tiidu tahtmise järgi pidi Marie suure tütarlastekooli viimase eksami ära tegema ja siis koju emale abiks tulema ja kord ehk eesti pärisperenaiseks saama. Õpetatud eesti perenaisi on hädasti tarvis, kuid neid peaks seks seatud perenaistekoolides maal õpetama ja nõnda, et nad peale vaimutöö ka iga talutööga täiesti tuttavaks saavad.

Linna suurest tütarlastekoolist võib küll tulevasi suurpõllumehe ja linnakodaniku prouasid saada, kuid taluperenaiseks on nad liiaks pee-

nikesed. Kes oma lapsi maalt linna suurtesse koolidesse saadavad, peavad neid siis niikaugele koolitama, et nende haridus neid pärast toidab. Eestlaseks jäävad nad ikka, kui neile armastust oma rahva vastu on südamesse istutatud, kuid vanast seisusest astuvad nad peaaegu kõik välja.

Hulk eestlasi on juba oma vanemate seisusest lahkunud ja lahkuvad veel, aga oma rahva liikmeteks peaksid nad jääma, kui nad ka kõik kõige kõrgema õpetuse ja parema elujärje oleksid kätte saanud. See tõstaks eesti rahva varsti haritud rahvastega ühe pulga peale. Kuid tuhanded koolitatud eestlased häbenevad oma sugukäнду ja salgavad oma rahvuse koguni ära — need on kõige õelamad meie rahva au maha-kiskujad. Aga tänu jumalale, meie eesti rahvas ei ole üksinda mitte talurahvas, vaid eestlasi on juba igas seisuses ja iga aastaga tuleb haritud eestlasi juurde, ja see on tõesti rahva au.

Täna õhtul istus Tiit Visnapuu oma ilusas, rahulikus kambris, luges piibliraamatut ja küsis kord-korralt vaheajal: «Kas mu tütar juba kodus on?»

Lähkel näol vastas ta naine: «Ei veel, küllap läheb aega asjade pakkimisega ja sõpradega jumalagajätmisega.»

Kella kaheksa ajal kargas kambriuks lahti ja tütar Marie tõmbas oma vanemad tuksuva rinna vastu.

«Kas nüüd oled kooliga läbi?» küsis isa.

«Jah,» kõlas südame põhjast vastus. «Mu viimne eksam on tehtud, tänu jumalale ja teile. — Armas ema, nüüd võin jälle sind aidata ja su vaeva kergendada.»

«Ei tea, ehk oled nüüd liiga peenikeseks läinud ja ei taha enam meie majaga rahul olla?» küsis ema poolpilgates.

Marie punastas ja ütles kindla häälega: «Isamaja on kuld, kui ta ka mullaonnike on, ja minu isamaja on ju täisperemehe maja. Vaba maa peal valitseb ju vabadus, truudus ja armastus, eks see ole enam kui kõik maailma vara. Oh ema, sind igatsesin ma väga taga ja kõige enam nüüd kooli lõpetusel. Ma otsisin sind iga silmapilk mõtetega taga, nüüd olen jälle su juures. Oleksin ma veel laps, kui magusasti hingaksin ma su rinna najal. Paradiis võis see aeg olla ja eluraskus tuleb oma koormaga ka mind katsuma.»

«Ega sa ennast külmetanud ei ole, et sa nõnda värised?» küsis isa tõsiselt.

«Ei, armas isa, ma istusin ju kasuka sees, aga kui ma oma viimaste elujuhtumiste peale mõtlen, siis tuleb värin mu peale. Kui külmad on inimeste südamed! Ega mäed ei ole ühtigi selle vastu. Igaüks vaatab oma kasu, oma seisuse peale, aga inimese väärtuse peale ei vaata keegi.»

«Ma ei mõista su sõnu, oled nüüd korraka nii targaks läinud,» ütles isa rahulikult.

«Need viimased koolinädalad on mind, armas isa, tõesti elus koolitanud,

mind kui magusast unenäost üles äratanud. Mu ees seisis kord mu tulevane elu ja ma küsisin: «Mis saab minust? Kuidas pean ma oma ligimestega elama? Kuidas oma pead toitma?»

«Kõik tühjad mõtted,» ütles isa. «Lauluraamat ütleb: «Kas on linnukesel muret, jne.» ja Kristus ütleb: «Ärge muretsege homse eest, igal päeval saab küllalt oma murest.» Aeg saab ka sinu eest muretsema, eks ole tõsi, tütar?»

«Väga tõsi, sedaviisi võib ükski see rääkida, kes oma elulaevukest tunneb kõige tormi eest varjul seisvat, aga kes alles elumerel purjetama hakkab, sel seisavad teised mõtted peas. See elu, mis mina tänini olen elanud, oli kanapoja elu ema tiiva all, ükski kull ei tulnud mind hirmutama, aga kord peab ka kanapoeg ema tiiva maha jätma ja oma käe peal elama hakkama.»

«Jäta need jutud,» lisas ema sekka, «tule, joo parem teevett ja söö sooja kooki; olen just sinu pärast täna küpsetanud.»

«Tänan, armas ema, aga kas arvad, et mina siis tühja räägin?»

«Olgu sinul õigus või mitte, mina pean aga niipalju juurde lisama: «Meie elu teerada on jumala käes, palu teda ja ta saadab tema korda ja veab sind igast kibuvitsapöösast nõnda mööda, et sa oma riideid ei rebi ega käsi ei küünista.»

«Arvad, armas ema, et ma oma jumala ehk unustanud olen? Ei, ma olen teda ikka ja ikka oma südames kandnud, teda iga päev lapselikult palunud ja loodan kaljukindlusega tema armu ja abi peale. Peaks ta seda meelt mu sees surmani hoidma. Aga ilmaelu astub ühe isesuguse tahtmisega sinna vahele ja näitab, kui ei oleks valitsus mitte enam taevataadi käes. Iseäranis peetakse meie eesti tütarlapsi mängukannideks maailmaruumis, kelle külge igaüks puutuda võib ja mängida, kuidas ise tahab, ja nad peavad puutüki kombel vagusad olema.»

«Ma ei mõista sind, tütar, on keegi sind oma tegudega ehk sõnadega kurvastanud?»

«Mõlematega olen ma kurvastatud ja täna õhtupoole veel. Mõttele, armas ema, ma kraamin oma asju kokku, seal tungib üks noormees, keda ma tee peal mõni kord enne ja ühes seltskonnas nägin ja mõne sõna vahetasin, täna minu kambrisse, teretab mind, annab minu käele suud ja lubab mind oma prouaks võtta, ning kui ma temale ära seletan, et see võimatu asi on, hakkab ta mu ümbert kinni ja tahab mulle suud anda. Mu kisa kartes tormab ta uksest välja oma teed ja hüüab mulle järele: «Marie, teid ma ei unusta!» Kas paremat kurvastust veel vaja on?»

«Ja kes see noormees oli?» küsis ema.

«Üks noor parun, või ühe sõnaga öelda koolipoiss, kellel parem oma raamatute kallal oleks istuda, kui niisuguseid tegusid teha.»

«Jää, tütar, rahule! Sina ei lähe enam Viljandi linna ja ei puutu tema küüsi; anna temale andeks! Kes teab, ehk mõtles mõne omasuguse

neitsikese olevat ja juhtus sinu kambri. Mine nüüd seda tühja asja õiendama ja maailma naeru oma kaela tõmbama. Küll see noormees seda jälle kahetseb ja ehk kirja läbi andeks palub, ja see on palju parem kui kättemaksmine. Ei tee ta seda, siis unusta paha nali,» ütles ema tõsiselt.

Tütar mõtles pisut, hakkas oma ema kaela ja ütles:

«Olgu sinu soov täidetud ja temale andeks antud. Aga peaks ta mind veel kord elus kurvastama, siis mõtlen kättemaksmise peale. — Kas homme ka kirikusse sõidate? Ma tahaksin meie õpetajaprouaga kokku saada ja temale teatada, et ma nüüd kooli olen lõpetanud. Tema oli minu lapsepõlves väga lahke minu vastu ja kui ma pühade ajal koolist kodus olin, võttis ta mind armsasti vastu.»

«Sa tead, et meie iga pühapäev kirikus käime ja et homme meil küllalt asja on jumalat tänada, et sa nüüd linnast lahti said. Meie vaev sinu pärast on nüüd niihästi kui otsas ja isa rõõmustas kogu päeva selle üle, et nüüd viimane laps koolile selja pöörab.»

«Ka mina tahan jumalat tänada, et mu töö koolipõllul on korda läinud; teie olete minule enam vara andnud, kui ma seda ära olen teeninud. Ei jõua ma teile seda eladeski tasuda.»

«Tasumise peale, tütar, ära mõtle, vaid tee meile oma eluga rõõmu, nõnda kuidas sa seda koolis tegid, ja meie vaev on siis juba tasutud.»

Isa, ema, tütar ja vend istusid lauda, maitsesid õhturooga ja jutt keerles sõprade, sugulaste ja üleaedsete, viimaks ka Eesti maa ja rahva olukorra ümber, kus mõndagi teisiti sooviti ja paremale korrale seada loodeti.

Enne magamaminemist kogus peremees oma pere veel kokku, laulis salmi-kaks, luges tüki pühakirjast, pidas väikese palve, milles ta tütre eest jumalat tänas — igaüks läks oma magamisasemele ja uni lõpetas päeva mure ja rõõmu.

Marie aga mõtles oma tulevase elu peale: «Mis nüüd teha, kas vaneimate majasse jääda või võõra teenistusse astuda?» Viimane otsus oli: «Kes kaugel käinud, see palju näinud. Isamaja tunnen ma lapsepõlvest, mu vend on temale selja pööranud, seda tahan ka mina teha: pool aastat jään tervise kosutamiseks emale abiks, siis kuulan koha, lähen teenima ja maailma tundma õppima.»

Teisel päeval sõitis Marie isa ja emaga kirikusse. Juba jumalateenistuse ajal nägi õpetajaproua Mariet, tõmbas tema pärast jumalateenistust enda järel kirikumõisa ja käis temaga kui haritud inimesega ümber. Ühtegi vaheseina ei seisnud nende vahel, vaid lahke olek, südamlük, ilma kavaluseta kõne jooksis südamest südamesse ja samasuguse leidis Marie ka hingekarjase olevat. Ka Tiit ja tema naine tulid õpetaja juurde ja ühesugune lahke olek rõõmustas kõikide südameid.

Tiit palus õpetajat pisut kõrvale astuda, võttis rahakoti taskust, andis kümme rubla õpetaja kätte, palus seda hädalistele selle mälestuseks ära

jagada, et tema tütar nüüd kooliõppimise lõpetanud. Lahke and võeti vaeste nimel tänuga vastu.

Mariet paluti ka argipäevil kirikumõisa tulla. Tiit tegi sama omalt poolt, mida ka hea meelega lubati ja mõnikord täideti.

Selle koguduse auks peame siin tunnistama, et õpetaja koguduseliikmetega igas asjas käsikäes käis ja pidas ennast koguduse teenriks, aga mitte tema härraks ega valitsejaks. See oli jumala ja inimeste ees väga armas.

Eesti rahva hulgas on aga veel mõnes kohas asi nii, et mõlemad üks-teisele võõrad on ja võõraks jäävad, ehk küll veerandsada aastat kirikus üksteist näevad ja seal ei või meie muud, kui kinnitada, et rahva ja hingekarjase vahel vahesein on. Mis tükis, jäägu igäühe enda arvata. Kes aga rahvast armastab, see ärgu nii kaua oodaku, kui rahva poolt armastus enne välja paistab, vaid armastagu rahvast enne, austagu tema ausaid ettevõtteid ja aidaku teda tema heades püüetes, siis ei jää ka teiselt poolt armastus tulemata.

Viies peatükk

DR. VISNAPUU REISIJUHTUMISED MUHU- JA SAAREMAAL

Maru jättis möllamise järele, vaikne, vagane sügisene ilm astus asemele. Väike venekene lendas kergelt paari inimesega lainete ladvul eesmärgile ligemale. Kuu valgustas teerada, vihmavankrid veeresid vagusalt, piksepoisid puhkasid suurest väsimusest ja Kalevite lapselapsed sügistöö raskusest.

«Nüüd oleme jaamamaja juures,» ütles sõudja, «vist tahate hobuseid palgata ja edasi sõita?»

Dr. Visnapuu tasus ülevedamise vaeva, tõstis oma reisipauna õlale ja astus mööda teed edasi.

Vagusalt hingas väike Muhumaa. Mõnelt poolt paistsid tuled akendest. «Kas pean siia korteri võtma või edasi sammuma?» Üks mees tuli temale vastu.

«Kui kaugel on esimene küla või pere siit?» küsis Visnapuu.

«Versta või pooleteise taga on esimesed majad,» oli vastus.

«Kas seal võiks öömaja leida?»

«Miks ei või, aga parem oleks isandal siin ööd puhata ja hommikul jala või hobusega edasi tõtata.»

«Parem pool muna kui tühi koor,» mõtles Visnapuu ning astus jaamataupa.

Teda võeti ausasti vastu ja pea pööras jutt eilse õnnetuse peale.

«Jumala õnn,» ütles jaamapidaja, «et noor preili veel päästetud sai, kuid ta päästjat ei tea keegi enam. Oli ka noore neitsi poolt kergemeelus, mis teda tormiga laevalaele ajas ja just veel trepi peale, üks ole see temale eluks ajaks õpetuseks. Aga ärgu keegi enam oma eluga mängima hakaku, siis kaotab ta ikka. Aga, mu härra, kuidas teie nimi on? Ma pean ju teid võrasteraamatusse kirjutama.»

«Mina arvan, et teie üksinda nende nimed raamatusse kirjutate, kes teilt edasisõitmiseks hobuseid palkavad, mina aga tahan homme pisut teie saart ja rahva elukorda tundma õppida.»

«Ärge pange pahaks, aga meie, muhulased, oleme ju väga uudishimulikud, tahame igauht, kes meie saarele jala pistab, tundma õppida, kui ka mitte rohkem, siis ometi nime poolest.»

«Minu nimi on dr. Visnapuu!»

«Dr. Visnapuu? Siis olete ju see, kes V. rannas preili uppumissurmast päästis?»

«Just mina, aga jumal on enam tema päästja kui mina. Mina tegin, mis iga ligimene oma ligimesele oleks ka teinud.»

«See preili on suurest soost,» ütles jaamapidaja, «tema läbi võib teie tulevane eluõnn õitsema hakata. Teie oleksite pidanud teda tema isamajasse saatma minema.»

«See ei läinud, siis oleks see välja näinud, nagu oleksin ma oma teo eest palka läinud otsima, ja seda ei kandnud minu süda, seepärast tegin, et pea lahkusime; aga ilus on see inimene, see on tõsi. Peaks ta vaimurikas olema!»

«Meie ei ole ühtegi kirjatööd neist kuulnud, veel vähem noorest preilist; rahvas kaebab igal pool oma häda ja see on ikka seal, kus üks rahvas teise üle valitseb ja pealegi veel, kus valitsev rahvas sootuks teisest kannust on kasvanud ja vägisi valitsuse enda kätte kiskunud.»

«Olgu sellega, kuidas on,» vastas dr. Visnapuu, «ajaratas on seda nõnda keerutanud ja võib seda jälle muuta.»

«Ärge pange pahaks, aus dr. Visnapuu, mul on teile kui arstile suur palve.»

«Mis siis?» küsis dr. Visnapuu.

«Minu tüdruk astus täna puupulga otsa, pool sai välja kistud, aga teine pool jäi sisse ja see teeb temale valu.»

Dr. Visnapuu kraamis oma lõikamisriistad välja ja ütles: «Lähme kohe haiget vaatama, ehk võime aidata.»

Tüdruk aeles valu. Dr. Visnapuu vaatas haava läbi, lõikas paistetatud liha pisut eest lahti ja tõmbas pulgatüki tangidega välja.

Tüdruk pani jala maha, toetas ta peale ja ütles: «Täna, isand, valu on möödas ja vaev unustatud.»

Dr. Visnapuu lisas juurde: «Tubli rahvas, kes oma vaeva ja valu nii ruttu unustab.» Pärast seda räägiti veel mõnest päevajuhtumisest ja mindi puhkama.

Teisel hommikul astus dr. Visnapuu edasi ja jõudis pea eesti talude juurde. Need olid sellel saarel veel isaisade viisil ehitatud: iga elumaja seisab rehega koos, ehk parem öelda, rehetuba on ka elutuba; väikest kambrit tema kõrval tarvitatakse enam kraamikambriks kui elumajaks. Valgust paistab vähe majasse, ja nii pimedad kui nende majad olid ka inimesed nende sees. Ebausk ja sellega ühendatud sortsimised olid vana- del ja noortel tuttavad ja tarvitati igal juhtumisel.

Vanematest inimestest oskasid vähesed lugeda ja kirjutada ja ka noo- rematel oli see kunst vähe tuttav. Raamatuid oli Muhu saarel vähe ja ajalehti peeti pisut, nõnda seisis vaimupõld kesas. Ülepea oli rahvas väga piiritusearmastaja, mida nad kui salakaupa enamasti Rootsimaalt endale muretsesid, ja kes mitte seda mõistusesegajat ei jõudnud muretseda, keetis endale koduõlut, mida sookailudega kihvititati, et ta seda rutem pähe hakkaks.

Riiete poolest on muhulane alalhoidlik: valge puhas särk ja valged sukad, valge, mitmevärviliselt väljaõmmeldud madal tanu on naisterahva ülemad ehted. Talveajal kantakse tervel saarel lühikest kasukat ja musta kuube. Oma seltsielus on muhulane väga jutukas, naljakas, lahkemeel- eline ja hädas ligimeseitaja.

Põlluharimine, karjapidamine, kalapüüdmine ja kaladega kauplemine on peatöö, mille raskust naine mehega ühetasa jagab ja mõnikord veel rohkemgi kannab. Talumaa on kroonu ja mõisnikkude päralt, sellepärast ka rent mitmesugune, kroonuvaldades kerge, pärisvaldades raskem.

Lõunaajal juhtus Visnapuu ühte talusse, kust perenaine nutuse näoga vastu tuli.

«Mis teil viga?» küsis tohter.

«Mu mees on suremisel,» vastas naine, «suur paise on temal kurgu all ja matab ta hinge kinni. Isand, tule vaata ise! Olen küll ussipulbrit ja mardikasõnnikut peale pannud, aga midagi ei aita.»

Dr. Visnapuu tõttas haige juurde, kes veel vähe hinge suutis tõmmata. Nägu oli temal sinine ja surm suu ääres. Ta katsus haige kohe läbi, käs- kis külma vett tuua, ja kui naine selle toonud, tõmbas tohter õhukese noa paunast ja lõikas paise lahti, millest hulk verist mäda välja jooksis.

Mees võis jälle hingata ja oigas: «Maret, Maret, paise on puhkenud, elu tuleb jälle tagasi.»

Maret jooksis sinna ja kisendas: «Oh jumal, veri jookseb, ta sureb, ta sureb, lapsed, tulge siia!»

«Ära kisenda!» ütles dr. Visnapuu, «su mees on elus ja võib vanaks elada, too aga vesi siia!»

Tohter pesi haava, sidus selle puhta rätikuga kinni ja õpetas, kuidas seda edaspidi tuleb hoida. Kurvastus muutus rõõmuks, kuid Maret kin- nitas mitu korda, et neil pole jõudu tohtriisanda vaeva tasuda.

«Maksu mina ei taha,» ütles tohter, «aga tänage jumalat, kes mu siia saatis. Veel paar tundi, ja surm oleks mehe endale ohvriks nõudnud.»

«Kui teie nii tark tohter olete, siis tõtake kirikumõisa, seal on kirikisanda tütar juba mõnda nädalat haige, ei tea isa ega ema, mis temast saab. Mineval pühapäeval tegi õpetaja väga südamliku palve minu mehe ja oma tütre eest. Tõtake sinna ja tehke tema terveks! Ma arvan, et isand seda mõistab. Ma panen hobuse ette ja saadan teid oma pojaga sinna.»

«Palju maad on siis teilt kirikumõisa?» küsis tohter.

«Mõni verst,» vastas naine.

Hobune rakendati ette ja mõne minuti pärast vuras vanker kiriku poole.

Dr. Visnapuu mõtles: «Kes teab, ehk on juba mõni teine oma tarkusega neitsi elurammu aitamas ja minu vaheletulek väga tülikas. Ma tahan ennast parem varjul hoida ja häda kõrvalt kuulata.»

Seda tema ka tegi. Aga poisikene oli kutsarinaisele juba rääkinud, et see härra üks väga tark tohter olevat, kes tema isa surmasuust päästnud, ja enne kui dr. Visnapuu õpetajaga pikemalt juttu peale sai, palus see teda oma haiget tüdrikat vaatama, teatas tõve hakatust ja mis nad tema juures juba kõik teinud.

Tohter vaatas ja katsus haige läbi ja leidis, et ka siin vastuoksa tööd oli tehtud. Ta segas õpetaja rohutagavarast tilku kokku ja andis neid haigele, ja juba mõne tunni pärast ilmus nende jõud, haige ütles ennast paremini tundvat ja uinus magama.

«Jumalale tänu!» õhkas õpetaja. «Jumal on vist oma isalikust heldusest minu palvet kuulnud ja selle noormehe siia saatnud, meie laps saab jälle terveks ja meie rõõm on seda suurem.»

«See on tõsi,» vastas õpetaja abikaasa, «aga parem oleks, kui meie mõneks päevaks selle tohtri võõrusele paluksime jääda, sina saaksid jälle mõne aja tagant õpetatud mehega juttu puhuda, millest sinul tõesti puudus on.»

«See oleks ka minu soov, aga kes teab, kui palju temal aega on ja kuhupoole tema tõttab.»

Dr. Visnapuu jalutas aias, kui õpetaja oma prouaga nõnda rääkis, ja silmist võis lugeda, et ta neitsi haiguse üle järele mõtles: «Ma pean päevaks-kaheks siia jääma, tahtku seda mu süda või mitte, aga siin on elu surmaga võitlemas ja üks väike viga võib suureks kurjaks saada. Mõne päeva pärast on hädaoht möödas ja ma võin rahuga oma teed minna ning südames rõõmu kanda, et jälle ühe inimese elupäevi olen pikendanud.»

Aga mis on elu, kust on ta tõusnud ja kuhu ta läheb? Jah, kui ma seda teaksin, mis mateerist ta kokku on segatud, siis võiksin ma uut elujõudu vana juurde segada ja mõne nõrga veel nooreks lapseks moondada, kes oma elu jälle alustab. Nüüd oleme aga alles veel käsikaudu kobajad, võime mõnda väikest viga parandada, aga surma ees peame mütsi maha võtma ja ka ennast tema valitsuse alla andma.»

«Mis teie nõnda suures mures seisate?» küsis tasane hääl dr. Visnapuu selja taga ja pehme käsi puutus ta õlga. Dr. Visnapuu vaatas ümber — üks lahke nägu paistis temale vastu.

«Mis ma muretsen, aus õpetaja, — mõtlen järele, kuidas meie elu võiksime oma tahtmise järgi pikendada; lühendamisjõud on meie valitsuse all.»

«See kunst jääb vist üksinda taevasa saladuskambri, kelle ukse taga vist iga tohtrihärra ilmaaegu koputab.»

«See on tõsi, õpetajahärra, aga püüdma peame ka seda kätte saada, kui mitte enam, siis ometigi seda, et iga enneaegset surma suretada võime. Nüüd on aga veel mõned haigused, mille vastu meil ühtegi abi ei ole, vaid loomus aitab ise või suretab elu, ja meie arstimine sealjuures on otse kahjulik.»

«Teie arvate siis, et loomus kõik korda saadab ilma jumala tegemata, tahtmata ja toimetamata?»

«Seda ma just ei arva, aga looja on looduse sisse väed seadnud, keda ta enam ei uuenda ega teisiti ei sea, ja need väed toimetavad oma töid ega hooli meie kisast, kärast, tahtmisest ja soovimisest ühtigi.»

«Ei, aus tohtrihärra, ilma jumala tahtmata ei lange üht juuksekarvagi meie pea pealt, veel vähem jääb mõni haigeks.»

«Teie arvamise järgi oleks siis iga arstimine ilmaaegu ja üksi palve peaks inimesi terveks tegema.»

«Seda mitte, vaid ma arvan, et jumal teab, mispärast ta inimest haigeks teeb ja mispärast see või teine rohi teda jälle terveks peab tegema. Inimesed peavad uurima, kui targasti tema looduse on loonud ja et iga ahastuse vastu ka abi leida on.»

«Just see on ka minu mõte, aga teie toetate oma uurimist usu põhja peale ja mina teaduse peale, ja see lahutab meid. Ärge pange pahaks, et lahkun, aga teie tütre pärast pean tema juurde tõttama — minu antud rohu võimuaeg on möödas ja ma tahan näha, kuidas ta on mõjunud.»

Visnapuu tõttas haige juurde, kes silmad lahti lõi ja naeratades tohtri otsa vaatas.

«Kuidas magamine maitstes?» küsis tohter.

«Väga hästi, andke mulle veel seda rohtu, ma saan siis vist homme terveks.»

«Kannatage, aus preili, selle rohu mõju tuleb alles hiljem ilmsiks.»

«Olgu teie tahtmine, aga jääge niikaua meie majasse, kuni mina terveks saan, minu mamma vajab mind väga.»

«Teie saate varsti terveks, kui teie nüüd aga vagusi magada võiksite ja oma keha söögi ja joogi läbi kinnitaksite.»

«Mis ma pidin paluma — olge nõnda hea ja saatke minule mammaga süüa; mu valu, mis mind mõnda päeva vaevas, on otsas ja praegu vaevab mind söögiisu.»

Dr. Visnapuu naeratas ja ütles: «Kõik teie tahtmine sünnib, aga ma tahan teie mammale öelda, mida süüa võite.»

Samal ajal käis õpetaja aias sinna ja tänna ja mõtles: «Maailm läheb ikka kurjemaks, valitsus kistakse Vanaisa käest ja austatakse loodust enam kui loojat. Looduse jõud ja nõu pidavad olema, mis kõik korda saatvat. Jumal ei tegevat maailmaga enam miskit tegemist. Küll aga tulevad ajad, mil viletsus, vaesus, nälg, katk, sõda jne. inimesi karistavad, siis jooksevad nad jumala juurde, siis kisendavad nad ta poole. Aga issand hüüab neile vastu: «Minge mu looduse juurde, see aitab teid!» Kuradil aga on hea meel, et jälle nii palju hingi tema osaks on saanud. Mida enam haritud rahvas jumalast ära taganeb, seda enam tõmbab ta alamaid endaga ühes, ja viimaks on Noa päevad käes, siis tuleb kõigele ots. — Aga sealt tuleb tohtrihärä; kes teab, mis ta kuulutab.»

Visnapuu astus õpetajale ligemale ja ütles: «Olge rõõmus, auväärt jumalateener, teie tütar kõnnib mõne päeva pärast jälle teie keskel, terve ja priske, aga söögiga peate esiti ettevaatlik olema ja mitte liiga rammusaid, rasvaseid toite temale andma.»

«Täna väga selle sõnumi eest, aga nüüd tulge ka oma keha kinnitama.»

Õpetaja abikaasa rõõmustas paranemissõnumi üle südamest, kiitis looja armu ja halastust ja tunnistas, et ta mõni tund enne dr. Visnapuu siiajõudmist väga südamlikult jumalat olevat palunud, et ta ühe ingli tema armsale tütrele abiks saadaks.

Dr. Visnapuu vabandas, et ta mitte ingel ei olevat, vaid patune inimene, ja jutt keeras pea rahva peale.

Kõik aga, mis dr. Visnapuu siin eesti rahvast pidi kuulma, täitis ta südant ahastusega. Saksa kaaskodanikke arvati inimesteks, aga saarerahvast poolmetsalisteks, kes ristiinimese nime kandvat, kuid ometi paganaks jäävat, kes iga päev seda aega lootvat ja ootavat, kus nad oma pead ja jalgu jälle võõra rahva pakust võiksid päästa ja siis omaenese tahtmise järgi elada.

Riigivalitsust austavat nad kõvasti, aga jumalast seatud mõisaülemaid kiruvat nad tihti avalikult, sellepärast olevat väga kitsas elada. Ka oma õpetajaid pidavat nemad mõisniku sulasteks ja usaldus nende vastu olevat väga väike. Sellepärast olevat üsna vaene elada, pealegi olevat siin palju kreekausulisi ja nende preestritest pidavat rahvas palju lugu.

Visnapuu vastas nende kaebuste peale, et enne peaks põhjused paremini läbi uuritama, kui üht rahvast laita tahetakse, kuid mõttes mõlkus tal vanasõna, mis ütleb: «Kuidas sa metsa hüüad, nõnda ta sulle vastu kõlab.»

Visnapuu jäi veel paariks päevaks õpetaja majasse, aga ta rõõm nähti kadunud olevat. Küll pärisid õpetaja ja tema proua mure põhjuse järele, aga vastus oli niisugune, et sellest aru ei saadud.

Kirikumõisa rahva rõõm oli väga suur, kui tütar süngist üles tõusis

ja toas juba käia võis, kuid dr. Visnapuu mõtles juba edasireisimise peale. Õpetaja läkitas tema oma kulu peal üle väina, kuna tütre ja ema tänu talle saatjaks oli.

Saaremaal käis dr. Visnapuu ka linnavaremeid vaatamas, kus eestlaste veri vanal ajal maad oli katnud. Kõik Saaremaa oli kord eesti rahva omandus, kuid võõras rahvas kiskus valitsuse enese kätte, tõi küll saarerahvale ristiisu, kuid hävitas aegamööda ta pühadused ja tegi ta orjaks ja pealegi pärisorjaks, kelle kütkeid see vaene rahvas sadu aastaid verise südamega kandis ja kelle haavad veel tänagi paranenud ei ole.

Rikkast rahvast on vaene saanud, südist väriseja orjahulk, raskelt litsus võõras ike eesti kaela ja rõhub veel, päästmist loodab aga eesti rahvas Vene valitsuselt, kes juba suured ahelalülid on purustanud ja aegamööda ka haavad parandab. Seda ei looda mitte üksi saarerahvas, vaid terve eesti rahvas.

Meie omalt poolt peaksime aga enam kokku hoidma, üksmeelt pidama ja ühendatud jõuga sinnapoole tõttama, kus meie tulevane tugevus seisab, ja see ei tule mitte Preisimaalt, vaid Venemaalt.

Dr. Visnapuu marssis Saaremaa mitmest küljest läbi, uuris rahva arstimisviise, aitas, kus aidata võis, ja andis nõu, kus seda vastu võeti; ta õppis sellel teel rahvast tundma ja leidis, et ta sugugi see ei olnud, kelleks teda mõnes majas peeti, vaid üks töötegija, õigust, tõsidust ja ligimest armastav rahvas, kellel aga ahelad liikuva rendi ja abiteo läbi jalas kõlisevad, ja igaüks võib arvata, mis ilmsüüta vangis süda mõtleb ja mis sõnu ta räägib ja missuguse usaldusega ta oma vaevajate otsa vaatab.

Ühel päeval kõndis dr. Visnapuu jälle mereranda mööda. Sügisene päike paistis ilusasti, meri oli vaikne ja mereselg kui peegel. Aurulaevade suits laotas ennast teki kombel mõnes kohas üle veepinna ja purjelaevad seisis täites purjedes ja ootasid tuuleõhku. Meri, mis mõni päev tagasi oma lainetamisega üleliiga muret laevameestele tegi, magas täna vagusasti ja karastas liikmeid uuele jõule.

Dr. Visnapuu silma ees kõikusid minevikujuhtumised, isakoda, koolipingid, suurkoolielu, nii lage seisis kõik ta elu ta ees: «Ma olen valmis arst, kust pean aga koha leidma? Paremad kohad isamaal on praegu täis ja parem rahvas saab enamalt siin kohti, neil on eestseisjaid igal pool, mis on aga minul?»

Vähe olen ma oma jalgade peal veel kõndinud, isa on igal pool veel abiks seisnud, tema rahakott maksab sedagi väikest reisi, aga asi peab teiseks saama. Ma olen töötamiseks juba vana küllalt, ja kui mu väike isamaa mind ei tarvita, siis on suurel isamaapõllul veel tööd küllalt.

Vanasõna ütleb: prohvet on autu oma kodus. See võib ka minu juures tõeks saada. Korporant ma ei ole, madal on mu suguvõsa, sellepärast kaugele kodumaalt. Tööd tahan ma oma eriväljal teha ja vaeva näha, ega siis jumala õnnistus tulemata ei jää.

Ma olen nüüd oma väikest isamaad servast servani näinud, teda

tundma õppinud, tema head ja vead kuulnud, nüüd tagasi veel kord isa katuse alla, sinna musta eesti onni, kust kõik headus minule on tõusnud.»

Dr. Visnapuu pööras sammud maa poole, tee viis teda ühest ilusast männimetsast läbi. Kesk metsa sõitis temale ilus lahtine tõld vastu, mille sees kaks noort tütarlast ja üks vanapoolne härra istusid. Kui nad just dr. Visnapuu kohale jõudsid, murdus väikese kivi peal vankri tagumine telg pooleks.

Kutsar pidas kinni, vanamees vandus mõne suutäie kurja, kargas vankrist välja ja ütles:

«Nüüd võime jala oma teereisilt tagasi minna.»

Dr. Visnapuu teretas hädalisi ja kurtis nende õnnetust.

«Kes teie olete?» küsis vanahärra.

«Minu nimi on dr. Visnapuu.»

«Ah dr. Visnapuu, teist olen juba palju kuulnud, peate siin ühest nurgast teise reisima ja ühtlasi rahvale abi andma.»

«Ah papa, ta on meie sugulase surmasuust päästnud. Kas on tõsi, tohtrihärra?»

«Mis ma tegin, oleks iga ristiinimene ka teinud,» vastas Visnapuu.

Vanahärra võttis dr. Visnapuu käe alt kinni ja ütles: «Oleme poolteist versta mu mõisast kaugel, võime seda teed jala tagasi minna, küll kutsar katkenud sõiduriista sinna talutab. Tahtsime ilusal päeval lusti sõita, aga nüüd pidi õnnetus tulema. Aga õnnetuse kannul käib õnn, kes teab, mispärasest see hea oli. Lapsed, astume nüüd kärmesti kodu poole, jala-käik on kehale kümme korda parem kui vankrisõit, eks ole, tohtrihärra?»

«See on õige, mida enam inimene oma käsi ja jalgu värskes õhus liigutab, seda enam lootust on temal pika eluea peale; istumine teeb vere paksuks ja paks veri sünnitab palju haigusi. Kui aga inimene ennast noorest põlvest saadik hästi liigutaks, parajat toitu sööks ja keskmises soojuses elaks, siis oleks meil vähe tööd,» ütles dr. Visnapuu tõsiselt.

«See on ka minu õpetus,» ütles vanahärra, «ma olen seda kullasse kirjutanud; ligi seitsekümmend aastat on juba möödas ja veel ei ole ma tohtrit ega apteeki tarvitanud ja ma vean kihla, et ma veel kärmemini joosta võiksin kui mu tütreid. Need on ennast koolis täitsa kangeks istunud; ma ütlen, need koolid ei kõlba tänapäeval kuhugi. Vaimu valgustatakse küllalt, aga ihu närtsitatakse poolsurnuks ja mitmed viiakse koolist otseteed hauda. Inimesed oleksid vist tuhat korda tugevamad, kui koole sugugi ei oleks.»

«Teil on omast kohast sula õigus, aga inimesed on ise selle juures süüdlased; nad võiksid niisama palju õppida või veel enam, kui nad koolis keha eest rohkem hoolt kannaksid,» ütles dr. Visnapuu.

«Mine pane sa õpetajatele mõistus pähe; ihu järele ei küsi keegi, kui

aga vaimu hästi vaevatakse ja poleeritakse, sest koolikatsujad ei päri mitte selle järele, kui kange tubli tervis kellelgi ihus, vaid kui tugev mõistus peas on; ihu ja vaimu peaks ühteviisi kosutama, siis oleks meil tugev inimsugu.»

Paruni kaks tütart käisid mõni samm meeste ees, pealtnäha terved inimesed, kuid parun ise tunnistab, et nemad koolis olevat kiduraks tehtud, kuna tema nüüd neid jälle pidavat kosutama.

Teeharude peal tahtis dr. Visnapuu lahkuda, aga parun ütles: «Teil on aega küllalt, astume minu mõisa ja peame lõunaoodet. Mul on teiega mõnda just tohterdamise asjus veel rääkida, meie peame ju tihti ka teie ametit pidama.»

Lahke lõbus olek vanahärra poolt tõmbas teda vägisi sinna minema.

«Kreeta ja Anna,» hüüdis parun, «tehke, et ruttu koju saate, katke laud, nõnda kuidas ma seda himustan; meie tuleme tohtrihärraga pea järele, kõht on minul kui hundil tühi. Edasi!»

Tütred hüüdsid: «Tulge aga varsti, kõik on pea valmis!»

Parun muigas ja ütles: «Kuuest lapsest on ainult need veel järele jäänud, üle nelja aasta ei elanud ükski, pean nüüd oma mõisad väimeestele jätma. Kreeta on juba pruut ja pulmad tulevad enne jõulu, aga Anna on nilpnina, ei taha ühelegi meie maa mõisnikupojale minna, ehk küll juba mõnigi tema ümber on lipitsenud. Pean ta vist väljamaale saatma. Kes teab, kus tal õnn paremini õitseb, kas Karlsbadis või Haapsalus, või koguni Itaalias, ah-ah-haa!»

«Aga parunihärra, ega suplemiskohad siis ometi kosimiskohad ei ole,» ütles dr. Visnapuu.

«Teie mõtlete, et kõik, kes merevett pruukima lähevad, seda haiguste pärast teevad, ei, palju enam lähevad nad haigusi veel otsima; mõnel on rahapung liialt pingul, tahab vähendada, teisel mõned tütred tanu alla saata, kolmandal poeg ilma naiseta.»

Suured suplemiskohad on inimeste kogunemispaidad, kus kõik valmis küpsetatakse ja keedetakse, mis pärast miljonid hammustama peavad, aga nad on ka surmasuretajad ehk tema kutsarikohad. Mõnigi oleks veel kakskümmend aastat enam elanud, kui ta vagusalt kodus oleks olnud, aga ta läks suure voo sees alla.»

Parun viis oma võõra kohe söögituppa; kahe inimese jaoks oli laud kaetud. Külma hanepraad, või, juust, kilu, kaaviar, saiapäts, pudel napsi ja pool tosinat õlut seisid laual.

«Astuge ligi ja kinnitage keha!» ütles parun.

Mõne suutäie söögi ja joogi järel läks parun veel lahkemaks ja rõõmuga ütles ta: «Mul on täna otsekui pulmapäev! Rõõmus ja rahul olen ma juba seitsekümmend aastat elanud ja oma ligimesi aidanud, kus võinud, aga täna, täna — mürin ja pragin! Nüüd kukub taevas ja maa kokku!» hüüdis parun ja jooksis ühele keskealisele härrale vastu, kes praegu jahiriides uksest sisse astus.

Vennalik kaisutamine, suudlemine, ja siis: «Siin on dr. Visnapuu, minu tänane võõras. — Anna, veel üks taldrik, nuga ja kahvel!»

Sisseastuja pakkus dr. Visnapuule kätt ja ütles: «Rõõmustan väga teid nägemast,» ja istus lauda ning jutt jooksis jälle ladusasti edasi.

Korraga ütles võõras: «Ma olen oma mereroti ka ühes toonud ja arvan, et tema suu ka savist ei ole. Kas ta ei võiks siin ka leiba võtta?»

«Anna,» hõikas vana parun, «kandke võõra eest hoolt! Mürin ja pragin! Ma pean teda ju teretama.»

Korraga seisis preili Ada ukse peal, teretas vana parunit alandlikult, andis ta käele suud ja astus siis dr. Visnapuu juurde, teretas teda kätt andes ja ütles: «Papa, siin ta on, kes minu V. rannas veest välja kiskus ja surmasuust päästis.»

«Kõik väga kena, tütar, mine ja kosuta enne keha, küll siis edasi kõneleme, teile aga, dr. Visnapuu, oleme meie suurt tänu võlgu.»

«Tänage, aus parunihärra, ennem jumalat kui mind,» ütles dr. Visnapuu alandlikult.

«Kõik väga hea, aga nüüd joome klaasi veini uue ja vana sõpruse peale.»

Klaasid löödi kokku ja igaüks mõtles iseäralikku oma südames.

Teises toas löödi ka klaasid kokku, kuid noopaaari õnne peale, kelle pulmad pea olid tulemas. Mõlemad preilid nähti väga rõõmsad olevat, üksinda Ada sõi ja jõi mõtetes. Tema südames liikus iseasi, mis kellegi vist meelepärast ei olnud.

Pärast sööma tahtis dr. Visnapuu jälle minekut teha, aga mõlemad parunid palusid teda päevaks või kaheks nende keskele jääda ja tulevase elukorra pärast mureta olla, sest igast kõnekäänust kõlas viimaks välja: «Meie käes on valitsus, ja keda meie ülendame, on ülendiratud, ja keda meie maha litsume, on maha tallatud.»

Dr. Visnapuu lubas selleks päevaks sinna võõrusele jääda, aga järgmisel päeval juba edasi astuda.

Pärast sööki mängisid mõlemad kodused preilid klaverit ja Ada kuulas dr. Visnapuuga pealt. Mõlemad vanad parunid läksid kirjutuskambri, kus nad iseekeskis mõnda oma juhtumistest jutustasid.

Viimaks küsis parun H.:

«Kes on see dr. Visnapuu? Minu tütar on kui ära nõiutud, päevad ja ööd ei mõtle ta muud kui tema peale. Just tema ahastust vaigistama sõitsin mina sinu juurde, ja nüüd oli just tema siin ees.»

Ilus on ta näost, see on tõsi, ja tark näib ta ka olevat, aga oma väimeheks ei tahaks ma teda ometi mitte, sest ta ei ole meie soost ega seisusest. Aga Ada on oma unistusele veel hoogu juurde saanud ja kes teab, mis otsa ta leiab. Vürst N. Peterburis vahib ta järele, on minule mõned ilusad kirjad kirjutanud, ja temale annaksin ma Ada hea meeleaga, aga mitte dr. Visnapuule.»

«Oleks mu hing seda teadnud, et asjad nõnda seisavad, ma oleksin

teda kohe oma teed minna lasknud, aga nüüd peame teda sel ööl enese katuse all hoidma. Niipalju kui rahva käest kuulnud olen, olevat dr. Visnapuu väga tark arst ja õppivat siin maad ja rahvast tundma,» ütles vana parun.

«Mina tahan temale hea summa raha kinkida ja sealjuures paluda, et ta minu tütre rahule jäta, kes ju vürst N. mõrsja on.»

«See on mehine; kohe täna õhtul võtame kaardid ette, joome punši ja siis teeme kaubad valmis.»

Sel ajal kui parunid kirjutuskambris juttu ajasid, juhtusid dr. Visnapuu ja Ada saali, kus palju vanade rüütlite nägusid paberi ja riide pealt neile vastu vahtisid. Ada seletas, et see olevat see ja see kuulus isaisa ja emaema, kes seda ja seda teinud.

«Teie suguvõsa on suur ja kuulus,» lisis dr. Visnapuu juurde, «mul aga ei ole ühtegi naisugust isaisa ega emaema.»

«Sest ei ole viga, aus tohtrihärra, isaisad ega emaemad ei tee meid pahemaks ega paremaks; sel põlvel vaadatakse ka vähem nende peale. Ise peab inimene oma jalul käima, ise oma võitlemist võitlema, siis tunneb ta oma elust rõõmu.»

«Kõik väga õige, aus preili, aga kõrgest soost peetakse suurt lugu ja neile on kõik väärtus lahti.»

«Suur nimi ja seisus aitab küll ülemale ronimisel, aga langemisel ei tee ta takistust. Teil on ju teada, kui palju suurtsugu mehi ja prouasid juba Siberi mägedes õhkavad ja mitu tuhat neid veel sinna saadetakse, kus nad oma saatuse iga talupojaga vahetaksid, ja kui palju on alamt sugu ausaid inimesi, kellest keiser kui ka tema valitsus suurt lugu peab.»

Juttu ajades ja vanu mälestusi vaadates juhtusid nemad ühte väikesesse kambrisse, kus väike sohvalaud ja mõned raamatud seisid. Ada istus sohva peale ja palus dr. Visnapuud enda kõrval aset võtta.

Ada alustas juttu ja ütles: «Kogemata juhtumise läbi oleme teineteist V. rannas esimest korda näinud; täna on meid sama juhtumine jälle teineteise ligi juhtinud, ärge siis pahaks pange, kui julgen teile, aus tohtrihärra, midagi oma südame pealt avaldada.»

Inimese elu juhatab, tema õnne ja õnnetust määrab jumal, kes mõtteid ja tegusid juhib. Sama jumal, kes mind marujõul merre viskas, sama jumal saatis teid mind aitama ja sama jumal on nüüd teie nime tuliste tähtedega minu südamesse kirjutanud. Küll olen ma teid püüdnud unustada, küll oma paremaid mõtteid kokku võtnud ja üht teist kuju teie kõrvale seadnud, aga päevad ja ööd seisab teie kuju puhtas kullas mu silmis.

Dr. Visnapuu, saage mu sõbraks; ehk küll vaesuses olete sündinud, kuid oma õppimisega olete kõrgemale haridusastmele jõudnud, ja doktori aunime ei saa iga laps kätte, olgu tema ka vürstihällis kiigutatud ja kullahunniku otsas kasvanud. Siin on mu puhas neitsikäsi, saage mu

sõbraks ja jääge ka selleks ja ärge küsige seisuse ega tema vaheseinte järele.»

«Kõik, mis ma praegu teist kuulen, toetab mu julgust, ja ma palun, aus preili, et ma teile veel enam oleksin kui sõber; ka teie nägu on mu südamesse kinni naelutatud, aga ma ei tohtinud seda mõtet mõelda, et ühe parunitütre kätt paluda. Siin on mu käsi ja üks puhas, lihtne süda.»

Ada andis Visnapuule käe, kes seda armastuses surus ja teda enam lahti ei lasknud. Noormees tõmbas parunipreili oma rinnale ja andis ta käele suud.

Üksteise kõrval istusid nad ja ei küsinud enam paruni ega saunamehe seisuse järele. Armastus põles leekides ja jumala inglid laulsid: «Rahu maa peal!»

Teisest toast kuuldi jalaastumist. Armastajad ärkasid otsekuu unest.

Ada ütles: «Veel peame kannatama, veel võitlema, veel naeru kuulma, aga armastus seisab igas marus kõikumata ja inimese tahtmine saadab teda üle kõikide müüride.»

Dr. Visnapuu tõmbas Ada veel kord oma rinnale ja ütles: «Kas võin kindlasti teie armastuse peale oma koda ehitada?»

«Jah, armas tohtrihärra!» ja magus suudlemine kinnitas tötust. «Aga nüüd papa juurde, ka tema peab kohe teadma, et ma teid olen võitnud.»

Ada kargas üles, jooksis läbi tubade kirjutuskambrisse, tõmbas isa pea oma sülle ja ütles väriseva häälega: «Armas papa, ma olen dr. Visnapuu mõrsjaks saanud, ära oma õnnistust sinna juurde mitte keela!»

Parun kargas üles, nagu oleks vapsik teda nõelanud.

«Kelle mõrsja? kelle?» kisendas ta.

«Dr. Visnapuu mõrsja,» vastas Ada.

«Minu ainukene tütar! Ära teota oma esivanemaid haua põhjas. Puhast kui kuld seisab meie suguvõsa kõigest alamt sugu verest ja nüüd tahad sina seda roojastada! Häbene oma silmad peast ja sama peaks ka dr. Visnapuu tegema! Kasi mu silmist!»

«Ma seisan siin, mu armas isa, kui kalju, ega astu enne üle selle läve, kui sa minu esimest mõrsjatundi õnnistad. Inimesed on pühakirja järgi ühest kannust tõusnud, sellepärast jookseb sinu ja minu sees sama veri kui dr. Visnapuu sees, ja ehk on tema veri veel puhtam ja kõigi tulevaste tormide vastu tugevam, ja ta on ju doktor.»

«Doktor või mitte doktor,» kisendas parun H., «aga ta on ilma rüütliõigusteta, ilma rahata ja varata, üks null inimeste hulgas. Sina pead vürstiprouaks saama, aga mitte talupojanaiseks. Lase rästas rästaga, kass kassiga paari hakata, kuid kotkas valib endale kotka. Mis meie temale võlgu oleme, seda tahan täna õhtul tasuda, ja siis näete teineteist elus viimast korda. See on mu tahtmine ja mõrsjaõnnistus.»

«Papa, ma olen dr. Visnapuule oma rüütlikäe, südame ja suu ja kõik oma hinge juba pandiks andnud, mind ei lahuta temast ei sinu parun ega von, ei su raha ega vara, ei su kotkad ega su rästad; tema ei ole mitte

mind otsinud, vaid mina olen tema endale valinud. Ta armastab mind, see on ülem asi — ja seda enam mina teda.

Armas isa, ma tean, et sa iga uudise juures esiti väga kõva oled järele andma, aga kui sa asja kord oled järele mõelnud, siis kiidad just seda heaks, mis enne sulle vastumeelt näis olevat. Sa tahad mind vürst N. mõrsjaks teha, aga kas ma temaga õnnelik või õnnetu olen, seda sa ei küsi.

Mina ei armasta vürst N-i sugugi, ja temal on vist palju teisi, kelle kaelas ta oma esimese armastuse palavust jahutab. Minule näis ta nagu poleeritud külgedega jääpank ehk marmorkivi olevat, mille peale kirjutatud: «Siin hingab armastus igavesti lumehanges!»

«Aga ta on rüütli-soost ja pealegi kuulsast soost, ta on meie sugulane. Ja see on minule kõige ülem asi: mina olen sind temale lubanud ja tuleval suvel on teie pulmad! Ma arvan, et sulle nüüd mõistus pähe tuleb.»

«Pai papa, ma arvan, ma võin selle peale julge olla, et sa oma ainukest last mitte ära ei ole kaubelnud?»

«Ei, ei, kulla tütar, kauplemisest ei ole siin juttugi, aga vürst N. on sind enesele abikaasaks palunud ja mina olen temale nõusolemist avaldanud, teada muidugi, et teie isekeskis nüüd peate asjad joonde ajama ja sellepärast sõidame tuleval talvel või suvel Peterburi, kus mõne ballipeo peame ja kuhu ka vürst N. kutsutakse.»

Dr. Visnapuu on koolimamsleid küllalt, kellele suureks õnneks on, kui soo pealt muru peale veerevad. Nüüd, armas laps, mine teise tuppa ja viida oma aega mu sõbra tütardega, minul on väga tähtsaid asju siin oma sõbraga läbi rääkida, aga see dr. Visnapuu peaks parem kohe siit kaduma. Oot-oot! ma teen temaga kindla ja lühikese protsessi.»

Parun H. kargas üles, astus saali, kus dr. Visnapuu pilte vaatas, tõmbas ta käe pihku ja ütles: «Austatud tohtrihärra, tulge mu järele, mul on teile nelja silma all midagi öelda.»

Ühes kõrvalises kambris küsis esiti parun, kuhu dr. Visnapuu reisitee teda viivat, ja kui ta kuulis, et ta homme Kuressaare linna jõuda tahvat, ütles parun:

«See on tore, mina sõidan veel täna õhtu poole sinna, tahate oma jalavaeva vähendada, siis astume tõlda ja sõidame; ma arvan, et mu sõbral midagi selle vastu ei ole. Kas olete minu pakkumisega rahul, tohtrihärra?»

«Täna väga, ma käin parem jala oma teed, kui et ma tõllas sõidan. Tõllas on umbne õhk ja ei saa midagi näha, aga jalakõndijal on igal pool puhas õhk ja suur silmaring, mis teekonna huvitavaks teeb.»

«Kõik väga kena, aga ka tõllas on ilus sõit, ei väsi jalad ega ka vaim!» lisas parun juurde. «Aga ma pean teile oma suurt tänu avalikult tunnistama ja kingin siin teile midagi, mis igale maailma lapsele, nii kaua kui ta siin maakera peal ümber jookseb, väga tarvis läheb. Aus tohtrihärra, ärge mu väikest kingitust ära põlake, maks ei ole see mitte, vaid kingitus selle armu eest, mis jumal minule teie läbi on saatnud.»

Nende sõnadega litsus parun H. ühe paberipaki dr. Visnapuule pihku ja palus seda enne mitte lahti teha, kui ta oma uue koha peal oma jalgadel seisab.

«Kuid veel üks palve on minul,» ütles parun ruttu. «Minu tütar on teid täna enesele otsekuu peigmeheks palunud. Minul ei ole nüüd suuremat selle vastu ühtigi, aga asi on minule väga äkitselt tulnud, ma palun minule, aus tohtrihärä, pisut järelemõtlemisaega anda, mis sellest peab saama. Sama olen ma oma tütrelt palunud, ja siin võõras majas ja võõra katuse all ehk võõra vara ja kulu peal kihlusi pidada, see ei ole sugugi mu tahtmise järgi.

Hoidke see juhtumine rahva eest enese teada, oma südames võite mu tüdarta ikka kanda, kui ta teile ka nii kallis on kui teie temale, aga ärge veel asja avaldage. Andke seepeale mulle kätt ja laske mind teie eest pisut muretseda, sest minul on terve riik sugulasi ja sõpru täis ja minu soov maksab igas kohas.

Esiti tuleb hea pesakene ja siis kodukanakene muretseda, aga mitte nõnda, kuidas suurem hulk teeb, et enne kanakene tuuakse ja siis veel kohta hakatakse vaatama, kuhu pesakene sünnib ehitada. Seesugused satuvad räästa alla ja jäävad kullide nokkida ja nirkide närida. Ma arvan, noormees, et minu sõnadest mõndagi õppida võite, ja kui selle järgi teete, siis ei kahetse teie pärast, kui ennast kord igavesti köidate.»

Dr. Visnapuu tänas kingituse kui ka õpetuse eest ja töötas parunitüttele truuks jääda, kuni aeg asju arutab.

Parun H. naeris südamest, et ta nõu väga hästi korda läinud, andis kohe kutsarile käsu hobused ette rakendada, palus oma sõpra lõunasöögiga rutata, et see võõras taim nende riigist ja õhust võimalikult peavõiks kaduda.

Sel ajal palus aga tütar oma isa sõpra tema eest kõik teha, mis võimalik, et nende armastust dr. Visnapuuga mitte vägivaldselt ei lahutataks, mis ka vana parun jõudumööda teha lubas.

Dr. Visnapuu nägi küll pea, et võõrastus õhus keerles ja et teda ainult üks pealiskaudne viisakus siin sallis.

Lõunasöök kanti varsti lauale, süües aeti väga lõbusat juttu jahipidamisest, maapidamisest ja ühest ja teisest juhtumisest. Ada silmad nähti nutust punased olevat ja ta olekust paistis kurvastus välja.

Pärast lõunasööki joodi veel kohvi, siis jättis dr. Visnapuu kõikidega jumalaga ja astus parun H-ga tõlda. Ka Adaga oli jumalagajätmine soe ja sõbralik, kusjuures Ada sosistas: «Teile truu surmani, küll aeg asja arutab.»

Enne päikese loojaminekut jõudsid meie reisijad Kuressaare linna, kus ka parun H. Visnapuuga jumalaga jättis ja veel samal õhtul oma sõbra juurde tagasi sõitis.

Vagusas kambris lausus ta sõbrale: «Tänu jumalale, et nüüd jälle temast lahti olen; ta vaev mu tütre pärast on makstud, kuid väga kahju,

et neid täna enne lõunat üksinda jätsime. Nad on salaja kihlusi pidanud ja seda on nüüd väga õel lahutada. Ma tunnen Adat; mis ta kord ette võtab, seda ta ka teeb. Ta on justkui ema suust kukkunud, aga jumal hoidku teda ühe Viljandimaa talupoja naiseks saamast!»

«Armas sõber,» vastas vana parun, «ka minu nõu on see, aga kui sina silmad kinni paned, kes seisab siis nende ühenduse takistuseks ees, ja eks uuemal ajal juba palju niisugust armastust ole ette tulnud ja selle armastuse osalised elavad väga õnnelikult. Minu arvamise järgi ei peaks rahvad mitte enam seisuse peale nii vanaaegsete silmadega vaatama, vaid enam selle järele küsima, kui kaugele keegi hariduses on jõudnud.»

«Tasa, tasa, sõber,» vastas parun H. «Teil on ka kaks tütart, ei tea, missuguse näo teie teeksite, kui täna mõni doktor majasse astuks ja ühe siit endale päriks.»

«Tänu jumalale, minu tütreid on juba pea tanu all ja mure nende pärast otsas; tehku nende järeltulijad, mis nad tahavad, siis olen mina muld ja põrm.»

Ada oli sel õhtul otsata kurb, ehk küll parunitütred teda igal viisil rõõmustada püüdsid. Isad aga ajasid oma äriasjad joonde ja lahkusid suures sõpruses alles kolmandal päeval.

Kuues peatükk

ISA JA LAPSED

Päike, sa eluõhutaja, vanad ja noored ootavad rõõmuga sinu kõrgemale-kerkimist. Külmal talv on meid küllalt nukrastanud ja toas ahju ääres hoidnud: tule, tule, sa taevalik, ja soojenda meie õhku, saada kasukad varna otsa, keela puude rikkumist, sulata lumerünkad meie aasadelt ja mäekinkudelt, pane vesi jões voolama, et laevad jälle võiksid võidu joosta ja kaupa kaugele maale kanda.

Pane sa, päike, seeme idanema, et taim sinu poole ennast sirutaks ja meie silmi oma rohelse värviga rõõmustaks. Kergita elu puupungas, et puu lehti laotab, koort pingule kisub ja jälle tugevamalt tuulele ja tormile vastu paneb. Vanarahvas otsis sinus jumalust, kummardas su palge ees ja veel tänagi vaatab mõnigi kartuses su silmi, ehk küll sa tundjale muud ei ole kui keha ilma eluta ja ühe suurema tahtmise täitja!

Kevad tõi igale hingele rõõmu, üksnes Mariet, Tiit Visnapuu tütart, nähti mõnikord kurvastuses seisvat. Talv otsa oli ta emale koduste tööde juures abiiks, luges vahel häid raamatuid; kevad kutsus põllupidaja väli-sele tööle, aga Marie käed ja keha olid koolipingis lõdvaks läinud. Ta igatses tihti vaimutööd. Üksluine taluelu rõhus vaimu maha. Tihti seisis ta muremõttes.

«Ma mõtlesin, et kodus üliväga õnnelik olla võin, aga nüüd näib nõnda

olevat, et suur koolitamine mind veel pole õnnelikuks teinud. Ma olen oma vanemate põlvest lahkunud ja pean endale töövälja otsima. Emal on õigus, kui ta ütles: «Tütar, meie maja saab sulle ehk nüüd võõraks jääma.»

Võõraks ei pea ta eladeski jääma; ma tahan temale vaimus truuks jääda, tema häda ja rõõmu oma südames kanda. Meil on koolitatud seisu- hädasti tarvis, kes igal pool oma rahva eest seisab. Mu vend on õpetatud meheks saanud ja ei keera enam talusse tagasi, aga eestlaseks jääb ta siiski. Kui igal rahval oma härrad, proud ja preilid on, miks ei peaks neid siis eesti rahval olema?

Kõige parem oleks, kui ma oma kodumaalt kaugele läheksin. Ma saaksin võõraid rahvaid ja nende kombeid tundma. Iseäranis oma suurel isamaal, see on Venemaal, tahan ma mõni aasta elada ja siis laiema silmaringiga oma väikesele isamaale tagasi tulla.»

Sügavas mõttes istus Marie oma isa ilusas koplis, kus kased endid taeva poole sirutasid ja veeojad nende juurte ümber keerlesid, ja ei pannud looduse ilu sugugi tähele. Ta tundis ennast otsekui võõras maailmas olevat. Seitsmendast aastast saadik kuni mineva jõuluni oli ta linnas koolis olnud ja tuli koolivaheajal vanemate juurde otsekui võõrsile, aga nüüd oli asi ümberpöördukt: nüüd oli isamaja alaline elukoht, aga linn oma ilu ja inetusega oli talle võõraks jäänud.

«Kus pean ma endale leiba teenima? Kus on mu tulevane elukoht?

Mu isamaja jääb mu nooremale vennale; mu vanem vend otsib praegu kohta ja leiab selle varsti, aga mis pean mina peale hakkama?»

Neid sõnu rääkis Marie kõvasti ja põõsa tagant kostis hää vastu: «Sinust saab esiotsa mulle perenaine.»

Dr. Visnapuu astus muretseja õe ette ja see langes venna kaenlasse.

«Oled sa juba koha saanud, et sa nõnda räägid, armas vend?»

«Koht on minul käes ja ma tulen oma vanemaid jumalaga jätma ja neid suure vaeva eest, mis nad minu pärast näinud, südamest tänama. Palun sind minuga ühes tulla ja mu tulevases majas perenaise ameti palga eest enda peale võtta.»

«Kuhu sa tahad siis minna, armas vend?»

«Minu koht on Peterburi linnas, kus mu suguvendadele ihulikud hädas ja haiguses abi tahan anda. Mu palk on nii suur, et see mind ja sind täiesti toidab ja sellest ka mustade päevade jaoks järele jääb.»

«Tänu jumalale, siis tulen rõõmuga sinu juurde — ehk küll pealinna õhk tervisele nõnda kostav ei ole kui meie isa koplis, aga seal oleme jälle haritud inimeste hulgas, kellest siin nii suur puudus on.»

«Ma oleksin, armas õde, küll parem siia oma rahva hulka jäänud, aga siin ei ole midagi peale hakata, sellepärast võtsin rõõmuga pakkumise pealinnast vastu ja olen väga rõõmus, et ka sind enesega võin viia. Meie vanemad on minu nõuga poolest saadik rahul. Suveks tuleme mõneks päevaks jälle nende juurde, et vabas looduses tervist kosutada.»

«See on ütlemata kena!» hüüdis Marie. «Aga millal meie kodunt lahkume?»

«Mõne päeva pärast, armas õde. Ma tahtsin juba ennemalt koju tötata, aga elujuhtumised, millest pärastpoole jutustan, hoidsid mind tagasi. Sinul näib isamaja mõruks läinud olevat, et sa nii südamest siit ära igatsed.»

«Õigust öelda,» vastas Marie, «on elu siin väga vagane ja ühetooniline. Ihu eest kantakse küllalt muret, aga vaimul ei ole äratust ja see teeb elu siin mõruks. Või arvad, et ma oma vanemaid ei armasta! Siis mõtled võõriti; nad on mulle üle kõige, aga mu süda sunnib mind suuremale väljale tööle ja sellepärast rõõmustan otsata, et sa mind siit välja viid.»

«Aga, armas õde,» ütles vend, «ka Peterburis on sinu elu üksluine, nõnda kui ta igal naisel on. Tema loob maja seespärase elu ja ilu.»

«See on tõsi,» vastas Marie, «aga seal puutume haritud inimestega kokku, mõttering laieneb, elujuhtumised annavad iga päev uudist, teatrid muretsevad omajagu, sealt leiame omataolisi sõpru ja naabreid ja nende keskel veereb eluratas rõõmsamalt edasi.»

«Võib aga ka kurvemalt ja pikemalt veereda. Juba mitmed on suures linnas oma vaiksesse sündimiskohta tagasi igatsenud. Suures linnas on enam ettevaatamist, enam tähelepanemist, enam muret, enam kartust ja ka enam rõõmu leida, ja õnnelik on seal see, kes elada oskab. Keeleosa-vus teeb seal enam kui käte virkus, seepärast peab seal iga sõna kaalu-tama, mis suust välja tuleb. Siin võime rääkida, mis süda igatseb.»

Nüüd tule vanemate juurde, meie tahame sinu pärast nendega rääkida; ma arvan, ema ei ole sugugi sellega nõus, et sa minuga ühes tuled. Tema arvas juba ette, et sa leeris peaksid käima, enne kui isamajast lahkud ja laia maailma astud, aga ma tahan kõik teha, et sa minuga saaksid ühes tulla.

Sa võid ka uues kohas leeris käia ja eks see ükskõik ole, kes sind täie inimese arusse tõstab. Koolipingil oleme usuõpetusega täiesti tuttavaks saanud. Koolitamata inimesele on leeriaeg ettevalmistamine, kus ta usu-asjus täiemalt teadmisi saab; õpetatud inimesele on ta aga kordamine.

Mina oma leeriajal ei kuulnud ühtegi uudist ega ususaladust, kõik oli ju kord kuuldud, ja nõnda on ka lugu sinuga, aga meie vanemad arvavad hoopis teistviisi ja neid ei tohi meie nende arvamisest kõigutada. Kui nemad aga oma tahtmise juurde jäävad, et sa enne leeritatud pead saama, kui sa minuga ühes tuled, siis täidame nende tahtmise.»

«Leeriaja peale ei ole ma veel mõelnudki; kõige enim lähaksin ma kodukohas oma õpetaja juures leeri,» vastas Marie, «aga see ei pea saksa keele leeri, ja oma emakeeles — pean oma häbiga tunnistama — ei ole ma midagi õppinud.»

«See on meile, eestlastele, küll suureks häbiks, et oma jumalatki võõras keeles orjame, aga süda jääb ikka eesti südameks, kui ka haridus võõral põllul on kogutud, ja seda peame meie tegema, sest oma keeles ei ole veel ühtegi ülemat hariduskohta. Meie kihelkonnakool ei jõua meid

ülikooli ette valmistada; meile ei jäänud muud üle kui võõralt põllult tarkust otsida, ja sealt oleme meie seda leidnud.

Ja ma arvan, õde, kui täna meie vanemad meile seda raha pakuksid, mida nad meie eest koolidele on maksnud, selle tingimusega, et oma tarkuse peaksime ära andma, ma arvan, meie mõlemad lükkaksime mammona tagasi ja jääksime koolis kogutud varanduse juurde.»

«See on tõsi, vend, ühegi hinna eest ei müüks mina teda ära; tarkusega võib raha teenida, aga mitte rumalusega, ja rahateenimine ei ole veel kõige ülem asi maailmas,» vastas Marie.

«Ja ometi on raha, kui seda mõistusega tarvitatakse, siin elus väga tarvilik. Poleks meie vanematel raha olnud, siis seisaksid meie pead kõigest tarkusest tühjad, meie oleksime võõra maa peale orjaohelikku pidanud jääma. Raha on meid ihu kui ka vaimu poolest vangist päästnud.

Üht asja pean ma oma armsa eesti rahva ja iseäranis noorrahva juures laitma, et nad rahast väga vähe lugu peavad, see tähendab, et nad seda õigesti ei tarvita. Kõrtsides, linna trahterites antakse tuhandeid ilmaaegu välja, ja kui tarvilikule asutusele raha küsitakse, on käed lukus ja suu kisendab ränkade maksude üle.

Ma mõtlen siin eesti oma asutuste peale. Võõrastesse maadesse saadetakse siit suured summad välja, millest mõnikord keegi kasu ei saa. Iseäranis eesti noorrahvas peaks oma maa ja rahva kasu kõige ülemaks arvama, seda esmalt taga nõudma ja alles siis võõra peale mõtlema.

Aga nüüd arvab mõnigi noormeis enesele ülemaks auks, kui hästi viina ja õlut jõuab juua, kui pea täis pori sees püherdada. Meie vanemad on küll peasegajaid jookke armastanud, aga nad on nendega targu ümber käinud, ja kui nad magusaks tahtsid minna, ei ole nad neid enam suhu võtnud,» seletas dr. Visnapuu.

«Lähme nüüd vanemate juurde, et otsust sinu üle saada!»

«Oh peaksid nad mind sinuga laskma minna, oleks väga minu meele järgi.»

«Saame kuulda, aga vanematel inimestel on tihti terasemad vaimusilmad kui noortel, sellepärast tahame nende sõna igapidi kuulata, sest sõnakuulmine on ka vürstile auks ja vana nõu on mõnikord tuhat korda ülem kui noore jõud.»

Vend ja õde kõndisid maja poole, kust isa ja ema neile vastu tulid.

«Noh, armas ema,» ütles dr. Visnapuu, «kas annad nüüd tütre minule perenaiseks?»

«Ega ma teda ei keela, aga enne peaks ta leeris ära käima,» vastas ema.

«Ta võib Peterburis leeris käia.»

«Peterburi on suur linn, rahvas ja elukombed võõrad, meie sooviksime, et ta parem Viljandi leeri läheks, ja siis võiks ta sinu juurde tulla. Meie isaga tuleksime teda saatma ja ka sind vaatama. Isa, mis sa arvad?»

«See oleks ka minu nõu, ja selle aja sees võiksid sina kui poissmees

ise oma maja talitada, oled ju Tartus seda ka õppinud ja kui üliõpilane endale ise lõunat keetnud.»

«Eks ta olnud vaene küllalt, aga pidin läbi ajama, kuidas odavam välja tuli. Siis on vist ikka parem, et Marie koju jääb. Ma arvan, enne jaanipäeva on Viljandis leeriaeg, ja siis sõidate minu juurde. Mariel on Viljandis palju koolisõpru, kes ehk ka leeri lähevad, ja see on temale lõbusam. Mis arvad sest, õde?»

«Koolisõpru on õnla küllalt, aga ei ühtki õiget sõpra. Nad vaatavad mu peale ikka üle õla ja mõned häbenevad minuga juttu ajada. Ma olen ju eesti laps, kelle eest sakslane kõrvale hoiab. Kes teab, mis neil südame peal mõrudust meie soo vastu on. Kodanikud teevad meiega veel tegetmist, aga mõisnikkudele oleme ninatubakaks, ehk jälle loevad nad meie rahvast mänguasjade hulka, iseäranis koolitatud eesti tütreid. Neist ei pea nad ühtigi lugu.»

«Ära nüüd, armas õde, nii valjult kohut mõista; inimesest lugupidamine tuleb sellest, kuidas inimene ennast ise üleval peab. On ta ülelliga pehme, siis sulab ta teiste vahele ära, kes aga igal pool mehhist vaimu avaldab, austatakse ka igaihest.»

Meie maal on seisuste vahel suured mäed ja sügavad jõed, neid on ajaratas sinna vahele veeretanud. Ajaratas purustab nad kord või ehitab veel kõrgemaks ja sügavamaks. Meie eesti rahvas on taluseisusest välja kasvanud, ta peaks enam kokku hoidma ja ühel meelel isamaapõllul tööd tegema, aga mitte üksteise kiskujaks saama. Ühendus kosutab, aga lahusus laastab rahva ja maa.»

«Tõsi, poeg,» ütles Tiit, «sa näid pead õige koha peal kandvat; annaks jumal, et ka sina omajagu tööd isamaapõllul ära teeksid!»

«Armas isa, meil läheb veel palju õpetatud rahvast isamaatööle tarvis ja need peaksid katsuma igal pool vaevaga ja tüdimatu vaprusena igasse ametisse tungida ja oma isamaad igal põllul teenida, siis läheksid asjad hoopis rutemini edasi, kuid eestlased peaksid kokku hoidma. Kui eesti rahvas tahab kultuurrahvaks saada, siis peab ta vaimu- ja ihupõllul enam tööd tegema, siis ei saa teda keegi vaenlane ära võita.»

Ja teiseks peaks eesti rahvas oma õpetatud meestest lugu pidama, kuid neist ei peeta tihti midagi.

Ma olen kodumaa läbi rännanud ja sel teekonnal mõndagi kuulnud ja tähele pannud ning pean kurbusega tunnistama: meie maal seisab veel mõnigi koht kesköö pimeduses ja iga valguskiirte saatjat peletatakse hundi hurjutusel eemale. Pimedale on aga väga raske teed näidata ja kurdile ära seletada, mis ta elu kergenduseks tarvis läheb, ja mõnigi mees rõõmustab kõige enam selle üle, et ta jalad kammitsas hoitakse.»

«Tänu jumalale,» ütles Tiit, «minul ei ole ühtegi kammitsat jalus.»

«Seisaks meie rahvas kõik juba sinu järjel, elaks ta oma päriskohtade peal või linnades oma majades, siis oleks juba esimene suur samm astutud. Aga suurem osa on alles rentnikud ja läheb veel mitu põlve mööda,

enne kui kõik pärisperemeesteks saavad. Millal teised sulle järele jõuavad, seda peab tulevik näitama.

Sellepärast oleks väga tarvis enam raha jõudu tähele panna ja varandust mitte vihata ning pillata, nagu väga mitmed meie rahva hulgast teevad, iseäranis poolharitud inimesed rahva seast.

Meie kadakasaksad, need on inimesed, kes mõni sõna võõrast keelt porsivad, aga kelle pead iga õpetuse poolest tühjad on, kellel ei isamaad ega rahvasugu, ei au ega häbi, ei minevikku ega tulevikku ei ole, need on mehed, kes ise mokas on ja paljusid veel oma võrku veavad, see on hästi jooma, hästi sööma, trilli-tralli lööma õpetavad, palju võlgu teevad ja kellelegi enam ei maksa.

Vaata, isa, niisugust rahvast olen ma oma kodumaateekonnal palju tundma õppinud ja see on meie eesti rahva õnnetus.»

«Kuidas võiks selle vastu abi leida?»

«Abi peaks kodusest elust, koolist ja kihelkonna- ehk kogukonnavalitsusest tulema. Kodu ei peaks noori inimesi mitte üleliiga hellitama, vaid neid tööle harjutama. Koolis peaks aga linnas ja maal selles keeles õpetatama, mida lapsed täiesti oskavad, aga mitte nõnda kui nüüd, kus eesti ja läti lastele linnades hästi saksa keelt pähe tuubitakse.»

«Ära nüüd nõnda ägedaks mine!»

«Isa,» vastas poeg, «võiksin ma nõnda rääkida, kuidas mu süda mõtleb, siis kuuleksid veel pahemat, aga küllalt sellest. Mina pööran kõigile kolonistidele selja ja arvan, et ma inimesi oma uues kohas leian, kes õpetatud inimesi ka inimesteks peavad, nendega inimeste viisil ümber käivad.»

«Armas poeg, ma ei mõista sinu jutust mitte sõnagi. Kes on siin kolonistid, kellest sa räägid?»

«Kolonistid on inimesed, kes võõra rahva hulgas aset võtavad ja oma vanadest eluviisidest kinni peavad, selle rahvaga aga, kelle hulgas nad elavad, ennast ei sega.»

«Nüüd saan ma aru, aga mis on minul nendega tegemist. Meie oleme ju nendest täiesti lahti; viis tuhat rubla läks küll nende kaukasse, aga ma olen nüüd veel rikkam kui enne, kuna neil tihtigi rahapuudus on.»

«Armas isa, sa mõtled üksinda iseenda peale, aga meie kohus on ju ka oma vendade peale mõelda. Kui Mooses seda mitte ei oleks teinud, siis seisaks iisraeli rahvas veel Egiptuses! Kuid üks vägev tahtmine kiskus neid orjakkest lahti ja tegi nad jumala rahvaks. Meil ei ole mitte Moosese võimu vaja, küll aga tarkust ja raha ning sellega võime meie oma maa jälle tagasi osta. Mõttele, isa, kui palju meie vendi veel lõõga veavad.»

«Ma tean küll, mis sa, poeg, mõtled, aga selle kurnamise peaks kõigepealt riigivalitsus ära keelama, siis tunneks rahvas, et üks isa nende eest muret kannab.»

«Nekrutite võtmisel oli suur nurin: «Miks peame soldatiks minema, kui meil käelaiust lappi ega hurtsikut ei ole, kuhu meie vanemad oma pead võiksid pista,» ja sama lugu oli ka Venemaal. Minu arvates oleks kõige

õigem, kui igas kuningriigis taluseisus mitte ühegi mõisniku all ei oleks
ega tema maa peal ei asuks, vaid iga vald täitsa kroonu päralt oleks.

Suurmaapidaja peaks oma tööd samuti sulastega tegema kui väikema-
apidaja, siis oleks kõik piinamine otsas ja siis tõuseks võistlus, kes pare-
mini maapinda jõuab harida, kas suur- või väikemaapidaja, ja mis veel
õigem, maksu peaks suur- kui ka väikemaapidaja ühte viisi riigivalitsus-
sele maksuma. Mina arvan, siis ei oleks meil ühtegi nurinat üksteise vastu,
kui kõik maksud ja kohustused ühte viisi maapinna peal lasuksid.

Mis sa arvad niisugusest korraldusest? Ära sa aga mõtle, et ma ka iga-
ühele; laisale kui ka virgale, ühevõrra omandust, see on raha ja vara
sooviksin; ei sugugi nõnda, aga maapinnale maks ühetasa ära jaotada,
seda sooviksin küll.»

«See mõte ei ole sugugi laita, aga siis peaks kroonu kõik päris mõisad
ära ostma ja need siis rendi peale andma, nimelt sellele, kes enam
pakub, arvad sina?»

«Mitte sellele, kes enam pakub, vaid hind peaks sissetuleku järgi arvu-
tatama ja iga kontraht eluaeg kestma. Vaata, kuidas siis rahvas ja riik
õitseks.»

«Seda ma ei usu, et rentnikkude käsi võib hästi käia, rahvas võiks aga
paremini alles siis kosuda, kui igapäevane pärisomandust on. Seda näeme
pärisperemeestest kõige paremini. Nad elavad igapäev hästi, seepärast
kandkem hoolt, et igal eestlasel oma pärismaa jalgade alla saaks ja nad
linnades endale majad omandaksid.

See on õigus, poeg, kui meie rahvas niikaugel oleks, küll siis kolonis-
tid neid inimesteks peaksid. Aga sa oled ühe kolonistiniu mineval sügi-
sel veest välja tõmmanud; kas ta sind ka tänas?»

«Ta tänas mind ja tänab veel tänagi, ja ta isa tänas mind ühe kingi-
tusega, mida ma esiti uue koha peal pean järele vaatama. Kuid armas-
tust minu vastu ei leidnud ma selle kolonisti südamest mitte, küll aga
lahkeid sõnu, libedat keelt ja kavalat meelt, kes selle peale pahase sil-
maga vaatab, et meie hulgast keegi kõrgema hariduse osaliseks saab.»

«Võib-olla, aga mis nende pahandamine kõik aitab: meie armuline kei-
ser on igapäev haridustee lahti teinud ja tema juures maksab see kõige
enam, kes maale ja riigile kasu toob; sellepärast oleks ka minu soov, et
sa oma tulevases ametis kõik kõrvalised asjad seljataha viskad ja riigi
kasuks oma ametis elad.

Meie maa ja rahva asjad tahavad veel küllalt selgitust, aga küll need
aegamööda ka selgivad. Läbi seinte ja üle müüride ei jõua meie veel
karata, ka sinna on ajahammast vaja.»

Mõned päevad elas dr. Visnapuu veel oma isa majas, ja siis tuli lah-
kumine. Öhtul kogunesid mitmed lähemad sugulased ja head sõbrad
Tiidu majasse.

Peeti kõnesid, löödi noormehe õnne peale kannud kokku, sooviti head
elu ja tugevat valmijõudu isamaa kasuks tööd teha ja maharõhutud

rahvast mulla põrmust jälle üles toibutada. Isamaalaulud kõlasid ja saat-
sid doktori viimsele mäekünkale, kust isamaja talle veel silma paistis.

Visnapuu vaatas oma isamaja peale tagasi ja pühkis pisaraid silmist.
Ta süda tundis rohkem, kui sulg seda suudaks üles tähendada. Veel kae-
lustas ta korra oma vanemaid ja õde, ja siis lahutas reisivanker teda
omastest.

Nüüd seisis ta tõesti oma jalgade peal ja pidi näitama, et ta nagu
mees jõuab ja mõistab eluraskustega võidelda.

Seitsmes peatükk

MARIE LEERIAEG

Neli nädalat enne suvistepühi algas Viljandi linnas linnakodanikkude
tütarde leeriaeg. Ka meie Marie oli nende hulgas. Õpetaja võttis ta väga
lahkesti vastu ja armastus paistis ta meelest iga tund nii tema kui
ka teiste laste vastu.

Siin ei tehtud seisuste vahel ühtegi vahet ja see oli enam kui õige.
Marie õppis mõnda oma leeriõde tundma ja nende vahele sigis sõbralik
armastus. Ühel õhtul oli ta leerisõsara Liina Lepiku juures võõrusel. Seal
astus tugev noormees uksest sisse, teretas lahkesti Liinat ja oli Marie
vastu väga aupaklik.

Jutt jooksis noorrahva keskel lõbusalt ja varsti sai Marie teada, et see
noormees tema vennaga Tartus suures koolis oli õppinud ja nüüd oma
isa juures T. mõisas valitsejaks olevat, mis isa kahe aasta eest ära ost-
nud ja mille pärijaks tema aegamööda saavat.

Noormees lahkus küll varsti, aga tema nägu ei ununenud Marie silmist.
Küll püüdis ta teda leeritunnis enesest eemale peletada, aga ikka vaatas
ta oma ilusate silmadega ta otsa, ta kõne kõlas ta kõrvus, ja mõnigi
kord ärkas Marie kui unest, kui õpetaja mingi küsimuse talle ette pani.

Kaarel Lepiku juures seisis asi just samuti. Ta oli küllalt nägusaid
neidusid oma elus näinud, kuid mitte seesugust, nagu Marie oli. Ka tema
silmis seisis Marie kaju, Marie hää helises ta kõrvus.

«Kahju,» ütles ta tihti, «et ma järele ei nõudnud, kes ta oli, aga küll
mu sõsar seda mulle seletab. Peaks ta eesti neiu olema, ma katsuksin
kord oma õnnenoota ta järele välja visata, aga kes teab, kes juba selle
neiu südames aset on võtnud. Enamasti on niisugused õied juba enne
leerimist mõrsjad ja viimsed nende järele vahtijad pühkigu suud puhtaks.

On ta kõrgemast seisusest kui mina, siis ei tohi ma ta ette astuda, sest
ma olen oma südames töötanud eht eesti neiu kosida ja minu tulevane
elu peab isamaale pühendatud olema. Leeriajal üht noort hinge armas-
tusvõrguga püüdma hakata ei oleks mitte sünnis.»

Kaarel Lepik püüdis iga päev seda nähtud nägu jälle unustada, aga ikka vilkus ta tema silmis.

«Visnapuu oli ju oma meele ja mõtte poolest eesti mees,» ütles ta viimaks, «siis on ka tema sõsar seda, ja tema peale mõelda ei ole ju patt.»

Leerilaste õnnistamispäeval oli noormees Kaarel ka kirikus ja ta silmad ei viibinud kellegi muu kui Marie peal. Kui Marie armulaualt tuli, soovis Kaarel temale õnne. Pärast seda astus üks paar eesti taluinimesi Marie juurde ja tegi sedasama.

«Kes need on?» küsis Kaarel.

Marie vastas: «Need on mu armsad vanemad, kelle katuse alla ma täna jälle pöördun.»

Kaarel teretas ka neid aupaklikult ja ajas mõne sõna juttu. Nüüd teadis ta, kes Marie oli, ja uuris enam tema järele, ja kõik, mis ta kuulis, andis temale julgust ja kindlust.

«Kui jumalal, Mariel ja tema vanematel midagi minu vastu südames ei ole, siis saab tast tulevane T. mõisa perenaine. Ma arvan, et mu vanemad niisuguse valikuga rahul on.»

Ka Mariel ei olnud jällenägemine kerge, sest armastustuluke põles tema südames.

«Kas teie, preili Marie, nüüd oma isamajasse jääte?» küsis Kaarel.

«Jah, mõneks nädalaks ehk veel ja siis sõidan oma venna juurde Peterburi linna ja jään temale perenaiseks. Mu vend on, nagu ehk teate, seal tohtriametis.»

«Ma tean, et ta tohtriks õppis, aga et temal nüüd koht Peterburis on, see oli minule teadmata.»

Lahkumine tuli äkitselt; veel üks suuandmine leeridõdede vahel, veel üks käeandmine armastajate vahel, ja igaüks tõttas oma kodu poole.

Tee peal küsis isa: «Marie, kes oli see noor saks, kes sinuga imelahkelt rääkis?»

«See oli T. mõisa omanik.»

«Olen temast juba ennemalt palju kuulnud, aga teda alles nüüd näinud, ta näib imelahke inimene olevat.»

Marie vastas: «Ta on minule peaaegu tundmata; kaks korda olen teda näinud ja kes teab, kas veel elurajad meid üksteise lähedale viivad.»

«Temal oli vist külm,» ütles ema vahele, «kui ta minule jumalagajätmiseks kätt andis, värises ta käsi ja hää.»

«Võib-olla, ilm on pisut vilu ja ta oli väikese kuue väel. Aga kena mees näib ta olevat; anna jumal meie rahvale tervist, ja hästi koolitatud peab ta olema. Ta on meie Juhani seltsis Tartus studeerinud.»

«Või õige studeerinud,» imetles ema, «siis on ta väga peenikeselt koolitatud, aga ma arvan, doktorieksamit ei ole ta mitte teinud, siis on meie Juhan ikka enam.»

«Võib-olla, et ta doktorieksamit ei ole teinud, aga oma lõpueksamit on ta teinud ja on nüüd kandidaat *juris*.»

«Ei mina, armas tütar, tea, mis need nimed tähendavad, ja minul on ükspuhas, mis nad on; peaksid nad aga kõik head inimesed olema ja selleks jääma, siis oleks vanematel oma vaevast suur rõõm.

Kas Juhan on Peterburist sinule ka kirjutanud?»

«Jah, muidugi, armas ema, küll kodus tema kirja teile ette loen. Ta kirjutab eesti keeles, mis mulle ja teile väga armas kuulda on, ja minule saatis ta postiga väga ilusa sõrmuse, teemandikiviga. Oot-oot, ma näitan seda teile. Täna hommikul sain tema kätte, on imeilus. Kirikusse minnes ei võinud ma teda sõrme panna, vaid pistsin tasku. Aga Juhan on minu pärast palju raha kulutanud!»

«Ega ta su pärast enam ei kuluta. Parem kallis ja kaunis, kui odav ja mõne päeva pärast mustaks läinud,» ütles isa.

«Ma olen enesele küll mõnikord sõrmust soovinud, aga eladeski ei oleks ma esimest teemandikiviga lootnud. Ta kirjutab, et meie armastus surmani pidavat nii selgeks jääma, kui see kivi on, ja sõrmust kandes pean ma tema peale mõtlema.»

«See on väga kena, kui lapsed üksteist armastavad,» ütles ema. «Ka kodune vend on sinu peale suure armastusega mõelnud, aga mis ma seda siin lobisen, küll sa kodus leiad. Ta ei võinud meiega ühes sõita. Üks pidi koduhoidjaks jääma.»

«Kodune vend on mulle niisama armas,» ütles Marie, «ehk ta küll ainult kihelkonnakoolis on õppinud, aga ehk on tema sellegipärast meist kõige õnnelikum. Ta on ihu ja hingega põllumees, ja õnn temale!»

«Üks teist pidi ikka koju jääma ja meid vanas eas toitma, ja tema teeb seda rõõmuga, ta on meie vastu igatpidi hea ja lahke, ja jumala õnnistus ei jää temale tulemata,» ütles ema.

«Sinu pärast, tütar, on minul aga tihti mure. Sa tahad suurde linna minna. Seal on suured kiusatused ja väga libedad teed. Saatan käib igal pool kui mõirgaja lõukoer ümber ja püüab õigeid oma võrku eksitada, sajad langevad iga päev seal tema võrku.

Meil ei ole küll midagi selle vastu, et sa oma vennale niikauaks pere- naiseks lähed, kui ta enesele ise perenaise majasse toob, aga valva ja palu, et sa enese ja meie häbiks ei lange. Sa ei ole lapsest saadik edev olnud, siis on meil lootus, et sa uues kohas ka nõnda jääd, kuidas sa praegu oled. Mõtle meie ja oma õnnistegija peale ja ta aitab sind igal pool.»

«See on ka minu südamlik soov,» ütles isa. «Kui sa sinna saad, siis kirjuta meile tihti, anna meile kõigest heast ja kurjast, mis tähtis näib olevat, teadet. Ja kui su elu kuidagi peaks libeda jää peale juhtuma, siis seisab su isamaja üks veel sinule lahti, ja kui meie kalmukünkasse peaksime pugema, küllap siis su vend sind kodus vastu võtab. Sa tead,

meie talu seisab kindlal, vagusal põhjal, ta on võlgadest prii ja tema peale võid ka sina tugevasti oma jalga toetada.»

Marie vastas: «Annaks jumal, et teil minu pärast ühtegi kurbust südamesse ei tuleks.»

Koju jõudes võttis vend Mihkel õe armastuses vastu, soovis temale täisealiseks saamiseks head õnne, viis tema siis kambrisse ja pani temale ilusa kuldkee kaela, mille otsas veel ilusam kulduur rippus.

Isa ütles ta: «Mullast olen ma kulda kaevanud. Jäägu meie armastus ikka nõnda seest- ja väljastpoolt läikima, kui see kuldkee su kaelas. Kui sa ajaratta jooksumõõtu vaatad, siis mõtle ka oma mullase venna peale, kes ikka mullast saab kulda kaevama.»

Et sa aga oma emakeelt ära ei unustaks, olen sulle siin mõned kaunimad raamatud ostnud ja need ilusalt kõita lasknud. Saagu nende sisu sulle ka nõnda armsaks, kui nende nägu sind vist enda külge tõmbab.»

Pisarad tulid Mariele silmi; ta surus oma venna vastu tuksuvat rinda ja ütles: «Su soovimise tahan ma kuldsete tähtedega oma südamesse kirjutada ja sinule igas seisuses su tänulikuks õeks jääda. Teie, mu vennad, ehite mind täna kullaga, üks kingib kalli sõrmuse, teine uuri, mis harva rikaste lastel on, aga need kullatükid, kui ma neid ehtimiseks tarvitan, ei pea mu südant enese külge siduma. Tuhat tänu teile mõlemale!»

Isa Tiit kinkis tütrele ühe rätinõela, jälle kullast, ja ema piibliraamatu, kuna ta tütart seda oma jalale lambiksi palus pidada.

Marie rõõm oli otsatu; ta ei oleks oma hinges selle peale võinud mõelda, et ta oma isa, ema ja koduse venna käest nõnda rikkalikult nägusaid kingitusi saab. Koolitatud venna käest oli ta küll lootnud, aga mitte jälle nii suurepäralist.

Kõige kenam oli aga see, et ta täna õhtul veel enne magamaminekut oma taevataati südamest kõige armu eest tänas, mis ta lapsepõlvest tänapäevani armulikult tema vastu üles näidanud, ja palus, et ta oma inglid iga tund tema ümber valvama paneks, teda kiusatuse orgu ei saadaks, vaid elutormide eest hoiaks. Rahu tuli nüüd ta südamesse, sest ta teadis, et üks vägev käsi tema elulaeva juhib.

Viimaks vilkus veel Kaarli nägu ta silmis ja ta palus: «Issand, sündigu sinu tahtmine, aga armsaks on ta mulle läinud!»

Samal ajal istus Kaarel Lepik emaga oma rohtaias. Ohk oli soe ja päikese viimseid kiired värvisid pilverünkad punaseks.

«Armas ema,» ütles Kaarel, «ma ei või üht asja oma südames kaua üksi kanda. Isale ei või ma seda veel rääkida, temal on ehk teised mõtted, aga sina oled mind ikka käte peal kandnud ja minu ees ei ole minul ühtegi saladust. Ema, ma olen täna üht inglit näinud ja see nägu ei kustu mu silmist ega südamest.»

«Ära jampsi, poeg,» ütles ema, «inglid ei jookse nähtavalt ümber, sa oled vist mõnda kena neidu näinud ja see mõlgub sul meeles.»

«Tõsi, ema, ma olen väga kaunist neidu näinud ja tema nägu seisab ikka mu ees.»

«Kas mina su inglit siis ka tunnen?» küsis ema naerdes.

«Ei, sa ei tunne teda mitte, aga kui sa teda tunneksid, sa kordaksid minu sõnu.»

«On ta mõni mõisniku või linnakodaniku laps, keda su silm nii vahtis, et nägu enam ei kustu?»

«Ei kumbki. Eesti pärisperemehe tütar, väga hästi koolitatud ja väga viisakas.»

«Ja sina tahaksid teda hea meelega, enesele kodukanaks tuua, eks ole tõsi?»

«Jah, kui teie aga luba annaksite.»

«Poeg, see on sugu varane mõte; meie sooviksime, et sa veel mõne aasta poissmehepõlve peaksid ja siis ühe rikka mõisniku tütre kosiks. Sa oled suuresti koolitatud, su tulevane elurada liigub enam mõisnikkude kui pärisperemeeste hulgas. Eks oleks kena, kui sind igal pool abikaasa pärast auga vastu võetaks. Isal on need mõtted juba enne mõisa ostmist peas olnud ja sellepärast saatis ta sind ka Tartu ülikooli.»

«Armas ema, sa mõtled võõriti: mõisaostmisega ei ole meie veel sugugi mõisnikuks saanud, ehk sind küll nüüd prouaks ja mu isa härraks ja mind noorhärraks kutsutakse, vaid me oleme, ehk meil küll suurem maatükk käes on kui mõnel mõisnikul, ikka eesti talupojad.

Meil ei ole ühtegi sõna üheski maa-asjas kaasa rääkida, vaid peame sellega rahul olema, mis meile maapäeval ette kirjutatakse, ja kui meie peakime poole sõnaga selle vastu rääkima, siis oleksime kohe vastuhakkajad ja meie mõisa põhi kõikumas.»

«See ei ole tõsi, poeg; isa ütles, et ta nüüd samasugune mõisnik olevat kui parun F. ja von G.»

«Ei, armas ema, isa tahaks kõrgemale lennata kui ta tiivad ulatavad. Annaks jumal, et kord ka eesti mõisnikke oleks, aga nüüd oleme muidu suuremad talupojad ja ükski mõisnik ei vaata meie peale parema silmaga kui pärisperemehe peale, ja kui mõni mõisnikutütar mind hädapärast ehk poolteadmata enesele meheks vastu võtaks, siis tooks ta suure ohvri, ta ohverdaks oma seisuseau ja teda lükataks seisusest koguni välja.»

«On siis meie mõisnikud taevast meie hulka maha kukkunud?» ütles ema naerdes.

«Taevast küll mitte, aga nad on oma esivanemate käest need õigused pärinud ja kroonu on nad kinnitanud, ja nüüd on nemad riik riigi sees, ja häda sellele, kes julgeb nende raudse riigi sisse tungida. Aga kui ma ühe õpetatud eesti neiu endale abikaasaks saan, keda ma südamest armastan ja austan ja tema mind samuti, siis on asi koguni teine.

Meie armastame ja austame teid ja meie seisus astub aegamööda ülema

pulga peale, ei mitte santimise ega kerjamise läbi, vaid oma seespäidise jõu läbi, ja kui meid juba tosinate kaupa on, siis võime ka viimati maa-valitsuses mõne sõna ühes rääkida ja kroonu seaks meid siis ühesugusele aastmele nendega, kellest meie nüüd alamad oleme.

Ma loodan, ema, et sa seda asja sugu sügavamalt läbi mõtled ja siis vist minule mu abikaasa valikus õiguse annad, ja siis soovid sa vist ennem pärisperemehe tütart kui mõnda mõisniku oma.»

«Sa oled kohtuameti peale studeerinud, sa tead seadust paremini kui mina. Ma tahan isaga asju läbi rääkida. Aga kes on siis sinu ingel?»

«Seda ei tea mina veel isegi, aga ta on ilus ingel!»

«Kaarel, sa oled peast jamps: ilus ingel, kena ingel, ikka ingel ja ingel, ja kui ma tema nime järele küsin, siis ei tea sa midagi, ega sa ometi oma varju ingliski ei pea?»

«Armas ema, minu ingliski ei tea mina muud midagi, kui et ta kaua koolis käinud ja nüüd minu õega ühes leeris käis ja tema vend minuga Tartus ühes studeeris ja nüüd tohter Peterburis on, kuhu ka minu ingel temale perenaiseks läheb; aga ma tooksin ta enne ära siia mõisa, kui et ta suurde linna läheb.»

«Kus vallas ja kihelkonnas ta siis elab?»

«Ta elab P. kihelkonnas ja V. vallas, ja tema isa nimi on Tiit Visnapuu ja mu ingliski nimi on Marie. Nüüd tead, ema, kõik, aga kena on ta ja temast räägib igaüks head.»

«Poeg, sa oled täna peast sugu segane. Armastus on seda teinud, sa oled teda vist täna kirikus näinud ja ehk sõna temaga rääkinud ja nüüd on tuluke takus.»

No las põleda, ma ei taha põlle sugugi peale visata ega veeämbri järele joosta, aga ma tahan su isaga Tiit Visnapuu üle rääkida. Ta tunneb palju rahvast, ehk tunneb ka sinu ingliski, ja kui tuluke muidu kustuda ei taha, sõidan ma sinnapoole ja tahan ääri-veeri mööda su ingliski järele kuulata ja siis oma mõtteid avaldada.»

«Täna, ema, aga tee seda pea, mu ingel lendab muidu pea ära Peterburi ja temaga ühes mu rahu ja rõõm.»

«Ära nüüd nõnda narr ole. Täna ei teadnud sa ühestki neitsist head rääkida, ja nüüd pistaksid tema põõ!»

«See tuleb sellest, et ma täna ühtegi niisugust ei näinud, ehk keda ma nägin, minus armastustuld ei sütitanud.»

«Ma tahan veel täna õhtul isaga ääri-veeri mööda sinu pärast rääkida ja siis sinule teada anda, mis ta sellest arvab.»

Ema ja poeg lahkusid.

Ema astus tuppa isa juurde, kes oma arveid läbi vaatas, ja ütles: «Jäta kord oma arvesorimine, igal õhtul istud sa poole ööni nende juures otseku kui mõni juut, kuula parem uudist.»

«Mis uudist, ega ometi Tõmmu ära ei ole kärvanud?»

«Sa oled ikka Tõmmu ja Päitsu, hobuse ja varsa juures oma mõtetega!»

«Need on põllumehe kõige ülemad mõtted ja ta loomad tema ülem vara ja rikkus. Mis uudist sa siis kuulutad?»

«Meie mõisas on pea pulmad, ah-ah-haa!»

«Pulmad, vist Priidu ja Truuta vahel? Anna, jumal, neile head õnne!»

«Mis meil Priidu ja Truutaga tegemist, neil ei ole pesa ega paika, ehk küll tihti sobitsevad.»

«Kelle pulmad siis?»

«Arva ära!»

«Ega ometi Kaarel rumalast peast kihlusi ei ole pidanud?»

«Tõsi, meie Kaarel on peigmees ja pulmad on pea, vanamees, siis keerutame veel Viljandi valssi.»

«Ja kes ta pruut on?»

«Tema pruut on ilus kui ingel, nagu ta ise ütleb, tark kui taevaneitsi, aga vaene kui kirikurott.»

«Siis on pulmadeni veel aega; vist mõni linnalipakas?»

«Ei, täis pärisperemehe tütar P. kihelkonnast V. vallast, Tiit Visnapuu tütar!»

«Tiit Visnapuu! Tiit Visnapuu! Oh, nüüd tean. Tiit on aus mees, kuu- lus oma kihelkonnas, ja ta tütar võib ilus olla, sest tema naine oli seda, aga minu pojale ometi liiga madalast soost. Minu poeg peab mõisnikutütre pähe kinni hakkama ja ma olen temale juba ühe valmis valinud.»

«Need ajad, armas mees, on möödas, kus vanemad lastele mürsjaid valisid, ja pealegi veel õpetatud rahva juures. Soovi veel õnne, aga muud midagi!»

«Ohjad on alles minu käes ja mina olen veel peremees mõisas. Ei taha ta minu valitsusega rahul olla, siis mingu minupärast kas Ameerikasse ja võtku endale naine; minu varandusest ei pea ta siis poolt kopikat saama.»

«Ära tee nalja! Sina tahad Kaarile mõisnikutütart. See viskab sinu ja minu toast välja ja toob omaväärilise karja sisse. Kerge on kimbatasse langeda, aga väga visa sealt välja ronida, ja kas tead, mis Kaarel täna veel ütles?»

«Mis siis?»

«Ta ütles, et sina ja mina ja ka tema muud ei olevat kui suuremad talupojad, kellele teiste mõisnikkude kõrval ühtegi õigust ei ole, ja meie peame samuti nende sõna kuulama kui muudki talupojad. Või oled sina juba mõnikord maapäeval ka sõna tohtinud ligi rääkida?»

Ei, Mats, sa oled peast nõder, kui sa oma pojale kuldkeed kaela köid- dad, millega ta kuuse otsa tõmmatakse; jää oma soo juurde, see toob õnne, aga sellest lahkumine õnnetust.»

«Sa näid otse studeeritud sõnadega mind võita tahtvat, aga eks sa tea, et ma oma pojale seda soovin, mille osaliseks ma ise ei jõua enam saada.

Mu poeg on kandidaat *juris* ja selle läbi juba pooleldi mõisnikuau sees;

oma teisepoolega toob ta poole mõisnikuau juurde ja rüütel on valmis, ja meie saame au veel haua põhja.»

«Sul võib ka omast kohast õigus olla, aga mulle oleks see ütle mata lõbus, kui ma oma poja tulevase abikaasaga kui oma tütre ga võiksin elada ja mul tema ees häbenen da ei tarvitseks. Ühe mõisnikutütre ees väriseksin ma ikka, sest ma tunnen neid sellest küljest, et nad ikka kui koor piima peal ujuda tahavad, ja ma arvan, et meie poeg samas mõt tes on.»

«Siis oled sina ta ära rikkunud.»

«Selle poolest ole mureta, kuid need on poja mõt ted, mis ma praegu sinule ette arutasin, ja ma arvan, et ta praegu veel tuksuva südamega oma armsa Marie peale mõtle b, ja väga kahju oleks, kui meie tema armastuse, esimese armastuse surmajaiks saaksime.

Sa oled mulle ikka õelnud, et esimene armastus kõige kõvem on; sa ise lükkasid ka kõik teiste soovitused kõrvale ja jooksid oma Epu järele kas tulest või veest läbi, ja kui sinu isa sind ka seekord raudkammit sasse oleks sidunud, ma arvan, sa oleksid selles üle võsade ja aasa minu juurde karanud. Iga kord, kui ma oma mõrsjaaja peale mõtlen, saan ma uuesti nooreks. Mats, see aeg oli kena ja ilus ja püha, seda ei unusta ma surmatunnilgi ära.»

«Epp, sa teed mu südame üsna pehmeks, aga anna minule mõtlemiseks sugu aega. Minu ja mu poja vahel on vaks vahet. Mina nõudsin endale tugevat abikaasat ja rahakorjajat, ja seda sa oled tänapäevani olnud, muidu ehk viriseksime praegugi veel väikeses taluonnis, kuna meil nüüd mõis on ja pealegi veel ilma võlgadeta.»

«Seda enam peaksid sa nüüd oma pojale õnne soovima ja selle eest muretsema, et see, mis meie kogunud oleme, võõraste käte läbi tulde ei lendaks ja meie oma vanapõlves sandikeppi ei kannaks. Mõisnikutütre tahtmised on ikka suured ja meie mõisamaa ei kanna neid üleval.»

«Sul võib õigus olla, aga anna mulle aega mõtlemiseks. Ma ei või oma plaanist nii ruttu kriipsu läbi tõmmata.»

«Mõtle siis peale, aga varsti tulen ma oma nõudmisega jälle su ette ja siis anna oma tõsine otsus ja näita oma plaani põhja. On ta meie plaanist parem, siis jumala nimel edasi, aga ma arvan juba ette, et sa temale kriipsu peale tõmbad.»

Epp jättis Matsi üksinda.

Mats mõtles ja nurises: «Uus kaev ei ole veel valmis ja juba sunnivad mind vana täis ajama. Ma olen veel mõisa peremees ja minu nina järgi peab pulmatants keerlema või muidu — tule jumal appi, mis see tähendas, püssipauk, ega ometi mu poeg armastuses peast nõdraks pole läinud ja endale tuleriistaga kurja teinud! Aga pauk kõlas meie ülemises toas ja tema elab seal. Temal on mitu tuleriista sein a peal rippumas. Jahti armastab ta enam kui oma elu.»

Mats viskas arved lauualaekasse ja tõttas ülemise korra peale otse poja kambrisse.

Poeg magas kahvatunud näoga sängis ja Mats mõtles ta surnud olevat. «Kaarel, Kaarel!» kisendas ta värisedes.

Kaarel kargas sängist üles, kiskus unisest peast püssi seina pealt ja ütles väriseva häälega: «Kus on kurjategija? Mis sul viga, isa?»

«Tänu jumalale, et sa terve oled; pane püss jälle varna! Mina kuulsin püssipauku ja tulin sind aga vaatama. Ma mõtlesin, et sa temaga mängisid ja ta kogemata lahti läks ja sind vigastas.»

«Ega ma laps ole,» vastas poeg, «kuid ehmatanud veri jookseb mu soontes.»

«Oih!» kisendasid mõlemad. Jälle paukus püss ja aknaklaasi tükid lendasid põrandale, kuna õue peal suur kisa tõusis.

«Appi, appi! mõrtsukad, röövliid!»

Kui välk tõmbas Kaarel revolvri seina pealt ja kargas poolalasti hoovi peale. Siin nägi ta kaht meest maadlevat.

«Pidage rahu!» kisendas Kaarel, «ehk ma tulen püssiga vahele.»

«Tulge appi, noorhärja, ja aidake seda varast siduda! Ta tahtis praegu meie kõige parema hobuse tallist ära viia!»

Kaarel tundis sulase Jüri häält, kargas temale appi. Veel paukus püss, aga siis seisis tuleriist Kaarli peos ja varas seoti kinni.

«Kus hobune on?» küsis Kaarel.

«Hobune on vist veel õue peal, aga see varganägu vedas teda juba ohelikkupidi, ja kui ma teda taga ajasin, laskis ta pistoliga. Tänu jumalale, kuul läks mu peast mööda, ma haarasin vargast kinni ja nüüd maadlesime esiti ilma kärata, kuni ta veel teise paugu laskis. See ei trehvanud, kolmas ka mitte, ja nüüd oleme ta ometi kätte saanud.»

«Oh sina peakelm, on vist mõni Põltsamaa hobusekoi. Vaadake, kuidas ta silmi pööritab. Pöörita aga pealegi, küll sa oma ameti nüüd varna paned!»

«Laske mind lahti,» kisendas varas, «ma olen õige inimene. Ma läksin siit mõisast läbi, leidsin lahtise hobuse väljalt, tõin tema ohelikkupidi talli juurde ja nüüd võtab see minu kui varga kinni. Tema ehmatuseks lasksin paar pauku tühjalt, aga nüüd istun kinni.»

«Kuule, kuidas kelm ennast puhtaks peseb! Mina panin tunni aja eest täku talli kõvasti kinni, viskasin ennast õlekoo peale maha ja nägin, kuidas see peavõrukael hobuse rihmad lahti lõikas ja siis tema tallist välja viis. Tänu jumalale, et ta käes on! Kuule, kuidas täkk talli poole jookseb!»

Sel silmapilgul jooksis hobune talli ja Kaarel leidis sulase seletuse tõe olevat.

Mats aga lõi käsi kokku ja näis kui peast jamps olevat.

Alles mõne aja pärast leidis ta sõnu: «Tänu jumalale, et mu poeg terve on!» ütles ta. «Kuul purustas ta magamiskambri akna, aga ta ise

jäi terveks. Aituma taevataadile. Viige see kurjategija pimedasse keldrisse ja siduge ta kõvade köitega kinni, et ta oma oimugi liigutada ei suudaks. Homme viime ta Viljandisse. Tule, mu poeg, ma vaatan, kas sa tõesti terve oled?»

«Ma olen tõesti terve, armas isa, ole minu pärast mureta! Armas jumal on mind hoidnud ja ta hoiab ja kaitseb mind veelgi kõige kurja eest.»

«Sa oled ikka mu armas laps.»

Rahvas jooksis kokku. Igaüks tarvitas oma suud, kisa ja kära täitis õue, aga Mats mõtles: «Kui poeg tõesti Visnapuu tütart endale tahab, ega ma temale teda keela, ta on söakas kui lõvi ja vagane kui tuvikene. See juhtumine on mind otse pehmeks teinud. Mis kasu saadaks mu kius, ma rõõmustan, et ta veel terve on.»

Teisel päeval viidi varas Viljandisse. Ta leiti ärapõgenenud vang olevat, kelle lõõg nüüd täis sai. Mats oli nüüd kui ümber muudetud ja tihti nimetas ta oma poega armsaks pojaks, mis emale ja pojale suurt julgust andis oma ettevõtetud plaani täide saata.

Tiit Visnapuu majas aga valmistati reisi vastu. Isa ise tahtis tütart saatma minna, et sugu pealinna elu tundma õppida, sest igatsus seda linna kord pealtnäha näha täitis juba mõni aasta ta südant, ja nüüd arvas ta õige aja tulnud olevat seda igatsemist täita.

Ena ja tütar õmblesid ja triikisid iga päev, sest kõik pidi ju korralik olema, ja doktorist poja peale mõeldi ka mitmes tükis.

Kaheksas peatiikk

VISNAPUU ELU PETERBURIS

Kus kaheksa aasta eest Neeva jõe ääres pajupuhmad pakatasid, kaugele kuusejäserikud sambla seest taeva poole vahtisid, kasevõsud lapsepõlves põdesid, kus hunt ulus, karu koperdas ja mõnikord põhjapõder sammalt sasis, kalamees vaeses onnikeses ohkas ja üle soo ja raba ei julgenud astuda, sest et kartis igavesti laugandisse jääda, — seal seisab nüüd ilus ja uhke pealinn.

«Siin peab mu pesapaik seisma,» ütles vägev tsaar Peeter. Tuhanded käed liikusid ja müürid kasvasid maast, mitmekordsed majad tekkisid rabastikku, tornid sirutasid ennast taeva poole ja inimeste hulk liikus julgesti uulitsal.

Rahvas rändas igalt poolt kokku raha saama. Töömees teenis tuhandeid, kaupmees miljoneid. Maa aga auras oma mädanenud õhku majadesse ja tõbi ja surm tegid meheviisil tööd ja teevad seda veel tänagi, nõnda et veel nüüdki pealinnas enam inimesi sureb kui sünnib, aga sel-

legipärast kasvab ta aasta-aastalt perekamaks ja inimesed tulevad ümberringi linnadest ja maalt sinna kokku.

Kus palju tööbe, seal on tohtrite kullaauk, kus vähe haigusi, nende näljapaik. Peterburis aga on inimeste tohterdajatel küllalt tööd, ja kes oma ametit hästi oskab, see saab ruttu haljale oksale, sest suurtsugu rahvas annab oma tervise eest suured summad välja.

Dr. Visnapuu oli esiti enamasti alama rahvaga tegemist, aga ta oli oma ametis ka nende kõige suurem sõber. Lahke sõna, hea nõu, keskmise hinnaga rohusedelid tõmbasid rahvast hulgana dr. Visnapuu tuppale.

Orjad teadsid temast imet oma peremeestele jutustada, ja varsti vee-resid tõllad tema ukse ette, ja lühikese ajaga ei teadnud dr. Visnapuu enam isegi, kuidas oma aega sisse seada, sest töö kippus ta oma tervist lõpetama.

«Oleks mu armas õde siin, temaga võiksin kord päevas mõne minuti kodumaa asjust kõnelda; lubas küll peale leeri kohe minu juurde tötata, aga tänini ootan teda asjata,» ohkas ühel päeval dr. Visnapuu ja viskas ennast leentooli peale.

«Ei ühtegi teatust ega kirja ei tule juba mõnda nädalat kodumaalt. Ehk on Marie haige, või on nad minu ära unustanud, ehk jälle on mõni noormees mu õe ümber lipitsemas. Oh peaks ta omaväärilise õpetatud inimese hõlma kukkuma ja oma maa iluks ja kasuks parem koju jääma!

Emal oli õigus, kui ta mulle ütles: «Kes suures linnas tahab elada, peab raudse tahtmisega enese üle valitsema.» Jah, juba selle lühikese aja sees näen ma selgesti, et siin kõige kõrgemale aule väravad samuti lahti seisavad kui kõige madalamale poriaugule. Tee jääb aga igaihe enda valida.»

Dr. Visnapuu toapoiss astus tuppale, kummardas aupaklikult ja ütles: «Üks noor naine ja üks vanapoolne eestlane paluvad teie jutule. Mina ei tahtnud neid koguni teid tülitama lasta, aga nad ei pannud mu keelust suurt tähelegi, vaid tahtsid otse teie juurde tormata. Kas pean nad sisse laskma või ära saatma?»

«Mine too nad kohe sisse,» vastas dr. Visnapuu.

Toapoiss pööras ümber ja ümises: «Tohtrihärra on imelik mees. Igaüks võib ta tuppale astuda, olgu see ka kes teab kust maalt või linnast.»

Ta saatis ootajad sisse, aga kuidas läksid ta silmad pärani, kui ta tohtrihärrat vanamehe kaenlasse nägi langevat ja temale suud andvat, samuti noorele ilusale neitsile.

Toapoiss pööras ümber ja ümises: «See on vist tema mõrsja ja see vanamees mõni kullahunnik; sest kes vaese ümbert kinni hakkab? Või on need mõned härra sugulased?»

Varsti sai ta käsu teemasin tuppale tuua ja ühtlasi teada, et see vanamees härra isa ja noor neitsi härra õde olevat.

«See tund on taevalik,» hõiskas dr. Visnapuu, «ja see veel ülem, et sa, armas isa, ise tulid! Oleks ema ometi ka siin! Teie sõidukulu oleksin

ma hea meelega tasunud, sest siin jookseb raha ise kukrusse. Veel täna hommikul saatis üks noor krahv, kelle ma ühest väga pahast haigusest päästsin, minule kakssada rubla, ja väiksemaid summasid olen ma tihti juba saanud. Isa, kui minu käsi nõnda edasi käib, siis kannab Tartus tarkuse õppimine tuhandeid intresse.»

«Andku jumal sulle head õnnistust, aga mina ei tahaks siin mitte üht päeva elada, ja ma kahetsen juba ette, et oma armsa tütre siia töin. Õhk on siin pakks ja kahjulik ja neile, kes ikka puhta jumalaõhu sees on elanud, üsna vastik. Su elukorter on küll korralik, aga ma arvan, oma toaga ei vahetaks ma seda iialgi.

Küllap igatsete varsti vana elukoha järele, iseäranis Marie, ja ma ütlen juba ette, et sa, Marie, pea jälle siit ära tuled. Vaata see linn õieti läbi, õpi tema elu tundma ja siis pööra temale selgi!»

«Armas isa, üheks nädalaks jääd nüüd ikka minu võõraks,» ütles Juhan Visnapuu, «käime igal õhtul teatris ja kui mul päeva ajal vaheaega on, vaatame selle linna suuremad ja kuulsamad paigad läbi, siis võid kodus ka midagi jutustada.»

«Ma arvan,» ütles isa, «kolmest päevast saab küllalt, ja siis läheb mu tee jälle kodu poole, ehk ma jään muidu siia kliinikusse. Minu rind seda õhku siin ei kannata.»

«Aga armas isa,» ütles Marie, «mina ei tunne ühtegi vahet meie koduse ja siinse õhu vahel. Mulle on elu siin veel lõbusam.»

«Noo, noo, küll sa varsti teist laulu laulad. Kõik ei ole kuld, mis hiilgab, ja kõik muld, mis mustab.»

«Jätame niisugused arutused,» ütles dr. Visnapuu, «joo me teevett, karastame keha ja siis sõidame veel täna teatrisse. Ma arvan, ega teie reisist nii väsinud ei ole. Eestlane ei väsi nii ruttu kui mõni teine rahvas, kelle juures väsimus ja haigus igapäevased nähtused on.»

«Väsinud ei ole meie suurt mitte, aga kui veel palju aega on, siis sõidame enne raudtee peale ja toome oma pakid ära. Piletid on meie käes.»

«Kas teil palju asju ühes on?»

«Omajagu ikka,» vastas Marie. «Kaks head sumadani.»

«Ma saadan oma teenri kohe nende järele, teil ei pruugi sinna minna.»

«Parem lähen mina ühes,» ütles isa.

«Kõige parem on, kui meie Mariega kahekesi läheme, ja sina, isa, võid seniks siia minu voodisse heita.»

«Minge siis, lapsed, pealegi, aga tulge ruttu tagasi, mu aeg läheb muidu igavaks, sest magada ma nii ruttu võõras kohas ei saa.»

Dr. Visnapuu andis oma teenrile käsu, et ta ühtegi võõrast tema äraoleku ajal tema tuppa ei laseks, ja käskis käepärast olla, kui tema isal midagi peaks tarvis minema.

Tiit Visnapuu heitis sängi, aga uni ei tulnud silmi. Ta nägi, kuidas teener tohtri kirjutustoas käis, mitmeid kirju vahtis, raamatuid soris ja siis jälle oma teed läks. Ta kuulis, et mitu korda helistati ja küsijaid

tohtrihärra käsu järgi jälle koju saadeti. Ta kõrvus huugas vankrimürin ja inimeste sammude kõmin uulitsal.

Iseeneses aga mõtles ta: «Olgu nende sissetulek küll suur, ilu ja rikkust nii palju — rahulik, vaikne elu puudub siin ometi ja ilma selleta olen mina kui kala liivakingul.»

Arvata tunni aja pärast jõudsid poeg ja tütar tagasi. Teener ja voriimees kandsid asjad majasse. Marie pani ennast korralikult riidesse. Tiit puhastas oma musta, punaste nõõridega kuue ilusti ära ja nüüd sõitsid kõik teatrisse.

Tükk oli ilus. Tiit ei saanud küll võõra keele pärast suurt temast aru, aga tütar ja poeg seletasid talle sisu. Teatris nähti mitmesuguste riietega rahvast, millest juba tunda võis, et nad iga nelja tuule poolt siia kokku olid tulnud. Rahvas aga näis etendusega väga rahul olevat. Muidugi teada, suures linnas on ikka kuulsaid mängijaid, ja kes õpilasi seal sallib!

Koju tulles lõi tornikell juba keskööd, aga rahvast voolas omasoodu uulitsal, otsekui mõnes väikses linnas laada ajal.

Dr. Visnapuu mõtles täna oma isa ja õega veel õige magusat juttu võivat vesta, aga vale, ta pidi kohe haige juurde sõitma. Koju tulles leidis ta isa ja õe mõlemad juba unevoodis.

Teisel päeval sõideti seltsis kuulsamaid Peterburi kohti vaatama, ja mis Tiidu ja Marie silmad tähele panid, oli kõik suurepärase, aus ja ilus. Väsinud vaimu ja ihuga keerasid nad lõuna ajal koju tagasi ja istusid leiba võtma.

Seal tuli teener ja andis dr. Visnapuule väikese sedeli, mida lugedes see näost valgeks läks ja värises.

«Üks suurtsugu naine tahab minu jutule tulla. Sööge teie edasi, ma võtan tema oma kirjutuskambris vastu ja ehk toon ta veel teie keskele lõunale.»

Ta kargas üles ja läks võõrast vastu võtma.

Marie käed aga värisesid ja ta mõtles: «Kes teab, mis vürsti- või krahviproua nüüd lauda astub ja kuidas ma tema vastu ennast üleval pean pidama.»

Ka Tiidule ei olnud sõnum meelepärast ja ta mõtles: «Peaks poeg temaga asja oma kambris ära õiendama ja meid vaevamata jätma.»

Sõõgilauas aga kuuldi selgesti sõnu: «Tänu jumalale, olen teid kord ometi leidnud, mu kõige suurem heategija, mu rikkus, mu südamekroon! Mu isa seisab küll vaheseinaks meie vahel, aga siiski pidin ma sammud teie maja poole seadma, mu süda ei andnud mulle rahu.»

Ma vaevasin oma isa, kuni ta mind mu ema ja vennaga siia sõita lubas; ma andsin märku, et ma vürst N-i tahan näha, ja ta andis järele. Teie olite magnet, mis mind siia tõmbas.

Vend, vaata, kus mu päästja, mu peigmees seisab, ja ära vannu ega nea oma sõsarat, et ta oma südame igatsemise järele jookseb.»

«Mis see tähendab?» mõtles Marie. «Mu vend on peigmees, ta mõrsja

otsib ta üles, isa seisab nende armastuse vahel. See on kõik väga ime-lik. Vend ei ole sellest mulle midagi pajatanud. Siis olen mina pea ainult tülinaks majas ees ja parem, kui juba oma armsa isaga jälle kodu poole pööran.»

Dr. Visnapuu kuulas poolkõlmalt neid armastusjutte pealt ja ütles viimaks: «Meie vahel, armas Ada, seisab veel üks väga kõva vahesein, veel kõvem kui teie isa tahtmine. Kui teie seda võiksite kaotada, siis võiksite üksteist omaks nimetada.»

«Meie vahesein!» karjatas Ada. «Eks teie ole suurlinna kuulus tohter, aumärgid tõstavad teie rinna ja aunimed teie nime kuulsaks ja kõrgeks üle teiste. Ma olen juba igas ülemas ringkonnas teie nime auga kuulnud nimetatavat ja veel räägite teie vaheseintest! Nimetage mulle see vahesein ja ma kisun ta veel täna maha!»

«Ma rõõmustaksin, kui teie seda jõuaksite teha, aga ma arvan, see on teile ja minule üle jõu töö, sest see vahesein on eesti rahva must k u u b.»

«Ah-ah-haa, eesti rahva must kuub on meile vaheseinaks! Doktorihärra, ärge naljatage, kuidas võib must kuub meie vahele ennast laotada?»

«Kui teie, armas Ada, seda mitte ei usu, siis palun teid ja teie venda nõnda head olla ja minu kõige ligemaid sugulasi, mu omakseid, mu armast isa ja kallist õde teretama tulla ja nende keskel lõunaleiba maitsta, mis ühel poissmehel just lõunaks juhtus olema.»

«Täna teid, teie omaksed on ka meile igapidi armsad inimesed.»

Dr. Visnapuu viis oma võõrad söögituppa. Tiit Visnapuu ja Marie tõusid lauast püsti ja dr. Visnapuu ütles: «Siin, armas Ada, on mu armas isa ja siin mu kallid õde.»

Üks terav vaatamine mõlemalt poolt, ja kaks naist langesid minestavalt leentoolide peale.

Tiit küsis: «Mis temp see on?»

«Isa, hoiä Mariet kinni,» ütles dr. Visnapuu, tõstis noore paruni abiga Ada käte peale, kandis tema suurde tuppa sohva peale ja palus venda oma õe pead külma veega niisutada ning tõttas siis õe juurde ja tegi seal sama.

Tiit aga hüüdis: «Marie, mis tempe sina teed? Ega ma sind siia surema ei vedanud!»

Marie toibus varsti, vahtis kartes igale poole ja ütles: «Vend, ma olen vist rasket und näinud, üks põlastusväärne kuju seisis mu silmade ees ja tahtis mu hinge kinni suruda. Tänu Taarale, et see nägemine möödas on!»

«Pidage siin lõunat edasi, mul on veel ühe haigega siin tegemist, ja siis kaovad kõik hirmutajad kujud meie silmade eest igavesti, sest haigeteiga peab õrnemalt ümber käima kui mähkmes lapsega, ja iga õlekoo tuli ei aja veel armastuse puuriita põlema.»

Suures saalis aga ajas Ada oma silmad lahti ja kisendas: «Eesti must

kuub! Eesti must kuub! Vend, aita mind siit hirmsast majast minema... Eesti must kuub!» ja ta langes jälle minestusse.

«Aga õelge, aus tohtrihärra, mis tähendab kõik see tänane lugu?» küsis Ada vend tõsiselt.

«Mis see minestus siin tähendab, on minul teada, aga mispärast minu armas õde samasugusesse olekusse langes, on minule tundmata. Olete ehk teie minu õde kuskil enne näinud ja temaga kõnelnud?»

«Seda ma olen,» vastas noor parun. «Viljandi linnas juhtusid meie teed kord kokku, armastusjumal tegi tööd meie vahel, õigemini minu juures. Ma olin nii julge, et ma noorustuhinas oma tundmusi teie õele avaldasin, aga ta oli kivine minu vastu.

Ma olen tema nägu veel kaua oma südames kandnud, aga kui ma järele mõtlesin, seisis suur vahesein meie vahel, ja ma unustasin aegamööda selle näo jälle ära, ning palun nüüd teie, ja kui lubate, ka hea meelega teie õe käest andeks, et teda kord julgesin võõrastele radadele ahvatleda. Siin on mu käsi, paluge oma õde, et ta tuleks ja mulle ka andeks annaks.

Ma loodan, et teil, tohtrihärra, ka enam esimene armastuslõike minu õe vastu südames ei põle, aga temal ehk küll esimene teie vastu. Ta on minule ikka ja ikka teist rääkinud, ta tahaks teile seda tegudega ära tasuda, mis teie temale V. rannas tegite. Ilma teieta puhkaks ta juba mulla põrmus.

Ehk küll jumal seda nõnda saatis, ometi tegite teie jumala abiga, mis teie püha kohus teha oli, ja see köidab minu õde teie külge, ja ma arvan, et ta mõne muu mehega tunneks ennast väga õnnetu olevat.»

Ada tegi silmad lahti ja ütles: «Jah, vend, sa oled praegu tõtt rääkinud, mu isa tahab mind vürst N-le abikaasaks anda. Mu süda ei kannata seda mõelda, aga nüüd, kus ma arvasin ennast juba oma etteseatud märgile lähenevat, laotab ennast eesti must kuub sinna vahele.

Õelge mulle, armas doktor, kas teie isa südamest meie armastuse vastu seisab? On minu sugu temale ta eluajal ehk ülekohut teinud, teda ja ta omakseid piinanud ja vaevanud, et ta nüüd sellest rõõmu tunneb, kui ta meie soole kätte võiks maksta?»

«Armas Ada, minu esivanemad on sakslaste poolt küllaltki vaevamist ja piinamist kannatanud, minu vanaisa on ühe hobuse vastu vahetatud ja omastest lahutatud, nõnda kuidas terve meie suguselts seda väga hästi mäletab. Teoorjuse ajal on kepid meie liha lõhkunud ja kodumaad oleme oma verega rammutanud, aga need asjad on unustuse kaissu libisenud ja minu isal ei ole vist midagi teie soo vastu südames, aga teie sool näib vana vaim alles jäänud olevat...»

Teie sugu ei tahaks üheski tükis meie rahvaga käsikäes käia, vaid ikka kui koor piima peal ujuda; sellepärast oleks, mu aus Ada, vist kümme korda parem, kui teie vürst N-le abikaasaks läheksite ja mind kui üht kadunud varandust ära unustaksite.»

«Aga doktor, teie olete mulle selle peale käe ja südame tõotanud, et minuga tahate elada ja surra, ja nüüd lükkate mind enesest ära.»

«Mina ei lükka teid sugugi enesest ära, vaid seda teeb meie seisus, meie sündimisvahe, meie iseolek. Mina olen eesti mustas kuues üles kasvanud, mu sugulased rändavad veel tänapäev selles kuues, neid ma armastan, nende juures leian ma rõõmu ja südamlikkust armastust.

Kui ma nüüd nende juures õnnelik olen ja teil nende hulgas piinlik on, eks siis meie abielu viimaks piinapõlveks saaks. Siis ei oleks mina ega teie õnnelik; parem siis, et meie selle unenäo, mis meid kord ühendada töötas, ärgates aegsasti silmist ära hõõrume.

Kui meie aga praegustele oludele ja seisustele vaheseintele selga jõuak- sime pöörata, siis saaksid teie vanemad teid kui kadunud tallekest taga nutma ja iga päev ootama, millal teie jälle maharõhutud isa hõlma tagasi pöörate.»

«Teil näib kalk süda olevat.»

«Ei sugugi kalk! Minul on Tartus hea sõber, ka eestlane; ta salgas oma rahvust, käis iga päev sakslaste hulgas, kosis viimaks saksa perekonnast kodukana ja elas esimesed aastad nähtavalt õnnelikku elu. Ehk küll isa ja ema tema õnne üle avalikult rõõmustasid, olid nad südames kurvad, sest et nad poja olid kaotanud, kelle eest nad kõik oma raha olid välja andnud.

Kuid täna sain kirja sõbra käest, milles ta oma elu silmaveega kahetseb. Ta abikaasa pööras temale äkitselt selja, nad lasksid endid lahutada, ja kolm last on nüüd ilma emata, sest ka lapsed on ta isale jätnud. Mu süda lõhkes seda kuuldes ja nüüd tuli mulle ka mu enda tulevik meelde.»

Ada kattis oma silmad rätiga kinni, nuttis kibedasti ja ütles: «Teie viskate mind põrmu, mõnda talutüdrukut peate teie vist minust paremaks ja kallimaks. See on raske kanda!»

«Teie arvate, et ma talutüdruku endale abikaasaks valin. Siis eksite väga. Teie silmis oleme meie, kui meie ka kõige kõrgema õpetuse ja hariduse pulga peal seisame, ka veel talupojad, sest teie ei tee veel vahet eestlase ja talupoja vahel.

Teie mõtete järgi peaks ka saksa rahvas vist kõik mõisnikud olema, aga kui meie üle piiri jalad Saksamaale, see on teie isamaale tõstame, siis leiame, et ka seal suurem jagu rahvast talurahvas on. Ja ometi on nad ka sakslased.

Et teie kõiki sakslasi mõisnikkudeks peate, seda ei või mina teile pahaks panna, sest teie pole palju ülemseisuse eestlasi veel näinud, aga oleks väga soovida, et teie kui ka teie vanemad meie rahvast enam austama hakkaksite ja teda mitte üksinda oma mängukanniks ei peaks, sest teie olete meile oma rikkuse ja hea elupõlve eest tänu võlgu.

Teie käed ei ole kulda mullast toonud ega teie jõud ja ramm teie lossid tugevaks teinud, vaid seda on eesti higi ja käed korda saatnud. Meie

aga loodame, et eesti rahvas teiega ühele pulgale jõuab ja siis Vene riigi küljes kui elav liige rahus ja rõõmus edasi elab.»

«Ärge visake nii suurt kivi meie peale,» ütles Oskar, «meie vanemad on küll teid sõja läbi enda alla heitnud, aga nad on teile ka väga palju head teinud, teile ristiuskü õpetanud, teile kirikud ja koolid ehitanud. Kui nad oma vaeva eest teie tööd tarvitavad, siis oli see enam kui õigus.»

«Neid asju visatakse meile igal pool ette, kuid ma olen palju eestlasti kuulnud ütlevat, et neile priius oleks palju enam olnud kui need head teod, ja ristiusk ei ole ju piinamise, vaid armastuse usk. Ja kui teie toredate majade ehituse juures ka ülevaatajad olite, siis jooksis ehituskulu ometi rahva enese taskust sajavõrra jälle tagasi.»

«Teie arvamise järgi ei ole meie siis eestlastele head midagi teinud, vaid üksinda kurja,» ütles parun Oskar.

«Mis mina sellest asjast mõtlen, jätan siin ütlemata, sest teie võimused on veel otsata suur, ja häda sellele, kes võimumeestesse julgeb puutuda. Kõige armsam teile on see mees, kes teie kätt musutab ja teie kintsu sillitab, palja peaga teie ees seisab ja kõik järele kiidab, kui asi ka sugugi kiiduväärt ei ole.»

«Armas õde,» palus Oskar, «lähme siit ära, siin on meie vastaste pesa; nii jämedalt ei ole ma veel meie vastu kuulnud kõneldavat.»

Ada tõusis sohva pealt üles, kummardas suurelilselt, ja mõlemad astusid uksest välja.

Väljas ütles Oskar: «Mis tempu sa, õde, teed? Sa jooksed meie vaenlase järele, tahad teda meheks saada, kas sul häbi ei ole? Kui ta nüüd päris talupoja viisil kõik linna kära täis karjub, mis peab siis vürst N. ütleva? Oled sina aga rumal!»

«Armas vend! Ma tegin oma südameigatsemise järgi; ma olen mõnda aega võidelnud, ma tahtsin seda unustada, kes mind surmasuust päästis, aga ikka uemas ilus, tugevuses seisis ta nagu päeval ja öösel mu ees. Vend, ma olen palju kannatanud, palju järele mõelnud, täna tahtsin viimaks õnne katsuda, aga nüüd on lootus otsas, meie vahele laotab must kuub oma varju ja lahutab nagu tugev müür meid teineteisest.

Jäägu see müür seisma, kuni tugevam vägi tema maha löhub. Aga hea meelega tallaksin ma selle ussikese enese jalgade alla ja siis peaks ta vingerdades veel tänase päeva peale mõtlema.»

Dr. Visnapuu keeras omaste juurde tagasi ja ütles: «Nüüd on unenägu möödas ja viimne side meie vahel katki kistud. Iga seltskond keerab oma-suguste juurde tagasi ja katsub õnne ja õnnetust eneste keskel jagada. Saagu nemad oma teel edasi, meie oma; mulle oleks kõige armsam, kui need kõrvu, aga mitte ristati ei jookseks.»

Isa aga vaatas tõsiselt oma armsate laste otsa ja ütles: «Ma viiksin teid hea meelega jälle oma koju tagasi. Seal elab rahu ja rõõm, truudus ja üksmeel, aga siin olete igapidi vihma käes ja jumal hoidku teid, et

teie mitte tormide tuustida ei jääks. Teie olete küll keisri ligidal, kes meie vaeste eest isalikult juba on muretsenud ja veel muretseb. Aga ta on ka inimene, kes igäühe südamesse ei või vaadata ega iga kiusatuse eest oma alamaid kaitsta.

Paluge, armsad lapsed, parem taevaisa, et tema teid oma hõlma võtaks, sest maailm on kuri ja täis kavalust. Mina aga pöoran homme sellele elule selja ja raudruun viib mu jälle oma maale tagasi. Kõige suurem kartus on minul Marie pärast. Ta on siin kui võõras lind võõra parve hulgas. Tulge minuga parem koju tagasi!»

«Armas isa, ma jään siia ja tulen siis tagasi, kui elu mõruks läheb, ja ma usun, et siis mind jälle oma katuse alla võtad.»

«Jää siis, armas tütar, aga mõtle iga silmapilk oma jumala peale, kes sulle teed juhatab, sest ilma tema tahtmata ei lange ükski põrmu ega jää kalju otsa. Tema ise olgu teie saatja! Kui tema peale loodate, küll ta toimetab kõik hästi!»

Teisel hommikul pööras raudteejaamast murelik paar linna tagasi. Isa tormas auruvankris kodu poole. Samal ajal jalutas vürst N. oma tulevase mõrsljaga ilusas rohtaias, sest eilne juhtumine oli nad teineteisele ligemale saatnud.

Üheksas peatükk

ÕUNAPUUOTSIJAD

Läbi lõhnava metsa viis ilus tasane maantee. Kerge vanker paksu hobuse järel veeres Tiit Visnapuu talu poole, mis veel kolm versta kaugel ilusate puude all seisis. Vankri peal istus viisakas riides noormees ja tema kõrval tugev naine. Naise näost paistis mureta olek ja lõbus meel vaatajale silmi.

«Kui meie teekäik asjata on, kui su ingel ära on reisinud, mis siis?» ütles ema pojale.

«See oleks suur õnnetus. Ma palusin, armas ema, sind juba ammu seda reisi ette võtta, aga sa viivitasid aega, ja kes aega viidab, kaotab tihti eluõnne.»

«Ära heida, poeg, süüd minu peale! Sa tead, kui suur talitus meil on ja mina pean majas ees ja taga olema, järele vaatama, õiendama, õpetama, käskima, noomima ja mõnikord veel pealegi käratama, kui kõik korras peab seisma, ja ma oleksin väga rõõmus, kui sinu tulevane ingel ühe jao vaeva minu pealt ära võtab; tema on noor ja virk ja, ma usun, mitte roosiõiekene, kes ühtegi öökülma ei kannata. — Aga, poeg, see siin on tugev mets, kuused tahavad taevani tõusta, kui kahju, et ta mitte eestlaste päralt ei ole!»

«Teaksin ma, et ta eestlaste omandus oleks, mul tuksuks süda soojemalt! Kahju, et meil ka niisugust metsa ei ole!

Meil on ka omajagu metsa, aga ta on majast kaugel ja suuremalt jaolt madala maa peal, kuid ta on ometi meie mets.»

«Jah, poeg, oma metsas olen ma kui jumala templis, seal ei tohi mind keegi hirmutada. Õnnelik, kel oma pesa, oma maa, oma mets, oma veeallik on! Ta tunneb ennast inimese maa peal olevat, ta elu on tuhat korda lõbusam kui sellel, kel midagi ei ole.»

«Seda olen ka mina tundnud,» vastas poeg, «ja olen mitu korda jumalat tänanud, et tema melle seda õnne on jaganud oma pinna peal lühikest eluaega edasi elada.»

Aga kui minu ingel nüüd enam kodus ei ole, siis keerame jälle tühjalt tagasi. Kuid nende elukorda õpime tundma, teeme asja, et tahame midagi osta, küsime ühe ja teise asja järele, ja kui neid on, ostame ka midagi, näiteks õunapuid.»

«Jäta see talitus minu hooleks, ma tean neis asjus nõu leida.»

Nõnda jõudsid ema ja poeg Tiidu talusse.

Majad näitasid juba eemalt ilusat pilti, puude vahelt paistis sile katus korstnaga nende silma, iga muu hoone korralikus olekus, õu puhas. Kõik see rõõmustas vaatajate südant.

T. mõisa pärisperenaine teretas lahkesti Tiidu naist, kes neile vastu tuli, ja palus, et hobust siin tükk aega puhata lubataks.

«Jumala nimel,» vastas majaperenaine, «teie näite mulle, kui ma ei eksi, otse tuttav inimene olevat. T. mõisa proua, eks ole?»

«Ärge mind prouaks nimetage, olen ju sama perenaine kui teiegi, ehk küll sugu suurema maatüki pidaja. Aga kuidas teie käsi käib?»

«Ikka tasahiljukesi, tütar ja isa sõitsid Peterburi, kust isa küll pea tagasi ootan, aga tütrest olen ilma, ja see kurvastab mind väga. Kes teab, kuidas nende reis korda läks, ehk kuidas mõlemad lapsed seal suures linnas elavad! Ma olen tõesti nutnud ja ega enne rahu ei leiagi, kui mu tütar kord jälle koju tuleb!»

«Sellest on kahju,» ütles Epp, «et meie teie lapsi ei näe; teie tütar peab ju väga hästi koolitatud olema.»

«Eks ta ikka ole, on oma väikesest põlvest saadik raamatute kallal istunud ja seda tänapäevani teinud, ehk küll pühade ajal teda ka hästi majatalitusega tutvustasin.»

«See oli kena, ka mina ei andnud oma lastele hõlpu, vaid nad pidid koolivaheajal tööd tundma õppima.»

«Ja see on vist teie poeg ja tulevane T. mõisahärä?»

Kaarel Lepik kummardas, andis majaemale kätt ja ütles: «Ma rõõmustan väga teid nähes; olen teie tegevusest juba palju kuulnud. Teie pojaga olime Tartus head sõbrad ja tõsised koolivennad. Teie tütart õppisin oma õe läbi sugu tundma. Mu rõõm oleks veel suurem, kui neid siit oleksin eest leidnud.»

«Astuge tuppa, puhake jalgu,» ütles Mall, «ju teil vist sugu asja ka ehk meile oli?»

«Meie tahtsime teilt mõnda õunapuud osta,» ütles Kaarel, «ja tulime neid vaatama.»

«Sealt tuleb mu poeg Mihkel, tema on kärner, küllap temal vist mõni puu müüa on, aga ega neid nüüd viia ei või.»

«Meie tahame aga nüüd valmis kaubelda ja siis sügisel või tuleval kevadel neid siit ära vedada,» vastas Kaarel.

Pärast teretamist astusid noormehed õunapuuaeda ja naised tuppa.

Kaarel näitas ühe noore õunapuu peale, mis aias lusthoone ees kasvas, ja küsis seda osta.

«Seda puud ei või mina müüa, see on minu õe oma; tema on selle istutanud, kastnud, pookinud ja loodab temast kord head vilja saada. Nüüd on ta küll minu hoole all, aga ehk tuleb ta ise pea jälle koju ja siis istub ta tundide viisi selle puu juures.»

«Aga kui teie õde peaks kellegi noormehe hõlma kukkuma, kuhu jääb siis see puu?»

«Siis kaevame ta siit välja ja istutame tema aeda; ehk kui temal aeda ei ole, siis jääb ta mulle õe mälestuseks, aga minul on veel puukoolis puid küllalt, neid võite osta.»

Kaarel vaatas teraselt puud ja mõtles oma südames: «Minu aias on selle puu ase ja tema istutaja ase mu südames.»

Sel ajal istusid Mall ja Epp lahkes toas. Pea auras kohvimasin laual ja jutt keerles ühe ja teise majatalituse ümber. Küll tahtis Mall noorhärnat ka lauda kutsuda, aga Epp ei andnud seda luba, vaid tahtis naistejuttu nelja silma all puhuda. Ikka armsamaks ja ladusamaks läks Epp ja viimaks puistas südame pealt välja, et nad kosjakäiku käivad ja tema poeg Kaarel kõigest hingest Mariet armastavat.

«See on väga kahju, et ta praegu kodus ei ole, aga arvan, et teil midagi nende õnne vastu ei ole, kui aga lapsed ise teineteisele kõlbavad.»

«Ei mina tea selle juurde ei ega jah öelda, sest mu tütar on veel väga noor ja suurt kaasavara ei ole temal loota.»

«Vara pärast ei ole meie kosjakäiku ette võtnud, ehk teda küll ära ei või põlata, aga minu poeg armastab lahket südant, armastajat meelt ja oma eesti sugu enam kui raha ja vara, mille poolest jumal meid juba on õnnistanud, ja mina loodan teie tütrest armast miniat, kes minu peale vanade päevade sees mitte üle õla ei vaata ega oma laualt nurka ei lükka, ja mina luban temale igapidi emaks olla, teda, kus vaja, armastuses õpetada, temaga igapidi käsikäes käia. Tüli, vaen, vihkamine, rõhumine peab minu majas tundmata olema ja selle poolest on mu teinepool täiesti minuga ühel nõul ja tegudes ühel meelel.»

«Minul ei ole teie nõu vastu midagi, aga lapsed peavad teineteist tundma õppima ja kui süda leiab südame, siis ei keela ma oma õnnistust ja sama mõtleb ka mu mees. Kahju, et teda kodus ei ole.»

«Täna teid sõnade ja mõtete eest ja arvan, et teie tütar mu poega ära ei põlga. Küll mu poeg seda omal ajal korda saadab, ja siis oleme sugulased, sõbrad ja käime kui sugurahvas käsikäes, ja seda sooviksin ma igale eestlasele ja iseäranis eesti naistele, kes veel enam kui mehed üksteisest lahku löövad ja ühendusest lugu ei mõista pidada. Kes juba vähe kõrgemale pulgale on jõudnud, need vaatavad viltu oma kaasõdede peale, peavad ennast ülemaks ja kes teab kui targaks, ja tahavad, et nende ees alamad ja vaesemad roomama peaksid.

Mu armas poeg on mulle selles küsimuses palju selgust toonud; meie tahtsime temale suurest soost naist kosida ja mõtlesime selle läbi kõrgemasse seisusse tõusvat, aga ta seletas meie silmi niikaugemale, et nüüd väga tänulikud oleksime, kui teie tütar meid ära ei põlgaks, sest tema on meie suguveri, tema tahtmised on meie tahtmised ja meie elame jumala abiga siin ilmas õnnelikkude elu.»

Kaarel astus tuppa; ta oli mõne puu välja otsinud ja lubas neid sügisel ära vedada. Mihklile aga näis asi ometi segane olevat, sest Kaarilil voolasid sõnad enam õe Marie kui puu kohta, ja see ajas noormeest teisele mõttele.

«Suru tugevasti oma tulevase ämmaema kätt, tema on meie plaaniga rahul, ja nüüd ole viks poiss ja vaata, et su ingel mitte teise südamesse ei lenda. Kõige parem, kui sa kirjutad oma inglile Peterburi ja annad oma nõu juba teada.»

«See ei ole õige tee,» vastas pereema, «mina ise tahan tütrele kirjutada ja teda jälle koju kutsuda, teie poolt, iseäranis teie poja poolt tervisi saata, ja ma arvan, et ta siis enam kaua Peterburis ei viibi.»

«Tehke seda, armas ämmaema,» palus Kaarel, «ja kui Marie koju tuleb, tahan kohe siia tötata ja tema kätt ja südant enesele paluda.»

«Tere ka, kodurahvas!»

«Tänu jumalale!» karjatas Mall, «et sa jälle kodus oled,» ja tõmbas mehe oma rinnale. «Kas Marie ka ühes töid?»

«Mariest oled ilma, ega need, kes linnas koolis käinud, enam maaõhus taha elada. Mariele näis Peterburi elu hea olevat, aga mina ei suutnud kolme päevagi seal paigal seista. Tere ka, külalised, otse T. mõisa omanikud!»

Tänu jumalale, et jälle kodus olen, aga küllap Marie tuleb ka varsti koju ja siis ei vea ma enam teda linna! Poeg saadab palju tervisi! Temal on ööd-päevad tööd, ja ma arvan, ta mõtleb tihti sealjuures ka omaste ja oma vana pesa peale. Annaks jumal, et ta sealt tervelt veel pääseks! — Võta mu asjad vastu, poeg saadab külakosti. Kes teab, mis ta kõik sinna kokku kraamis.

Oo, see on ilus, et ka minu katuse alla pea olete pistnud! Kaarel on aja jooksul sirgeks meheks paisunud. See on ilus, et eestlased, kes kõrgema hariduse saanud, suurpõllumeheks hakanud, ka oma vähemaid vendi ära ei unusta. Olge veel kord tere tulemast!»

«Ärge meid nii palju, armas Tiit, ülendage, oleme ühe jalaga veel talu-
toas ja see oli omal ajal väga armas,» ütles T. mõisa perenaine.

«Meie tahame ikka käsikäes käia,» lisas Kaarel vahele, «sest tugev on
see rahvas, kes kokku hoiab, ennast hädas ja rõõmus ühendab. Eesti rah-
vas peab silmad lahti pidama, oma sõpru ja vaenlasi tundma õppima, et
oma elujärge kinnitada.»

«See jutt on mu meele järgi, sedaviisi peab iga eesti poeg mõtlema ja
on sellele emale auks, kes niisuguse poja on kasvatanud. Ma sooviksin, et
kõik rahvused Venemaa pinnal seda isamaa-armastust südames kannak-
sid mis eestlased.

Bulgaaria rahvas seisis niikaua Türgi ikke all, kuni vägev vene kotkas
neid päästis. Seda päästmist ootas eesti rahvas ka vene kotkalt ja see
aeg ei seisa mitte enam kaugel, mil tema täiesti vabaks saab.»

«Jätame poliitika nende arutajalle,» ütles Epp vahele, «meie oleme
hoopis teise asja pärast teile sõitnud!»

«Siis olete üsna asja pärast tulnud,» ütles Tiit. «Seda ma mõtlesin, ega
teie muidu ei oleks hobust ette rakendanud. Väga rõõmus oleks see meile
kuulda olnud, kui teie lihtsalt vana Tiitu vaatama oleksite sõitnud.

Sest teie mees ja mina olime poisikesepõlves suured sõbrad, aga tont
teab, kuidas meie teineteise vastu külmaks oleme jäänud; must kass ei
ole meie vahelt küll mitte läbi jooksnud, aga see tuli vist sellest, et meid
elu lahutas. Või asja pärast tulite, no see võib ka asi olla!»

«Just niisugune, mille läbi meie vist veel mitu korda teid vaatama sõi-
dame ja teie ka meid, aga küll Mall asja seletab; meie tahtsime noori
õunapuid osta ja need on minu poeg välja valinud ja kauba vist ära tei-
nud, sügisel tuleme teid jälle vaatama.»

«Jumala nimel,» vastas Tiit, «olete iga kord mu kallid, armsad küla-
lised!»

«Meie tahame pisut enam kui teie õunapuid,» lisas Kaarel vahele, «mina
tahan teie maja ilu ühes tema õunapuuga ära viia, aga kahju, et ta täna
meie keskel ei ole.»

«Tahate mulle ehk väimeheks tulla?» naeris Tiit, kes täna otse nalja
täis oli.

«Just seda,» vastas Kaarel, «ja loodan, et teil selle vastu, armas isa,
midagi rääkimist ei ole, kui teie armas tütar mind oma peigmeheks vastu
võtab.»

«Või sedaviisi! Olete juba kihlused tagaselja kes teab kus männi või
pärna all ära pidanud ja nüüd tulete veel meid vaevama. Seep see nüüdse
aja komme ikka on!»

«Ma ei ole teie tütrega veel sõnagi sellest asjast rääkinud!»

«See on vale, teie räägite minu tütre ja tema teist, see tähendab ju,
et teie teineteist tunnete, teineteist näinud olete ja armastusjumal teie
vahel tööd teeb.»

«See on tõsi, et meie teineteist pisut tunneme, aga meie ei ole veel sõnagi armastusest teineteisega kõnelnud.»

«Siis on hea, jätke siis kosjajutt katki, tuleb aeg ja näitab, et teie teineteisele kõlbate, siis ei jää ka meie õnnistus jagamata.»

«Täna teid nende kalliste sõnade eest!» ütles Kaarel ja andis Tiidule kätt.

Nüüd aeti veel lõbusat juttu ja igaüks lahkus rõõmsasti oma poole.

Mall aga istus veel kaua oma õunapuualas ja tänas jumalat, et tema hea inimese Mariele peigmeheks juhatanud, palus õnne ja õnnistust nende ettevõtmisele, sest ilma selleta ei maksa raha ega viljasalved, ei lehmarkarjad ega suured põllud midagi. Kus tema õnnistus puudub, seal laguneb abielumaja, kui ta ka kullakünka otsa on ehitatud ja siidi ning sametiga kaunistatud.

Samal ajal käis Kaarel Lepik T. mõisas mööda tuba ja mõtles: «Armu-kene on kaugel, tulevane kaasa lendu läinud, hoia, taevaisa, ta südant minule ja ära teda suures linnas mõne teise hõlma saada. Tohtrimajas käib palju rahvast ja Peterburis on maalt maasikad pea nopitud. Oleksin ma nädal enne sinna sõitnud! Aga ta ema lubas pea kirjutada, küllap ta seda täidab. Mu süda väriseb otse, oh peaks jumal kõik hästi korda saatma!»

Mats lõi aga käega vastu lauda ja ütles oma armsale Epule: «Kaarli pulmas keerutame Viljandi valssi!»

Kümnes peatükk

PETERBURIS JA TIIDU TALUS

Peterburi elu oli Mariele otse meele järgi. Kõiksugused lõbusad hoidsid meele rõõmsa, aga aegamööda läks kõik tuttavaks, ei pakkunud enam uudist. Pealegi ikka sama vankripõrin, ikka ühesugune rahvajooks, kui ajaksid nad läinud päeva taga, ikka samad paljad uulitsakivid, ei rohelist murupinda, ei puulatva, ei lillepõõsast, ei mesilasesuminat kuskil; iga inimene vaatab külma südamega teise otsa ja tahab aga teada, kui palju ta päevas teenib, et elada võiks. Kõik see läks noorele tütarlapsele pea igavaks.

Mures istus ta oma toas, pisarsilmil mõtles ta kodurahva peale. Vend oli harva kodus, temaga läks jutupuhumine igapäevaseks. Ta himustas jälle omaste hulka pääseda, ehk jälle võõraste juurde omaenda leiba teenima.

Ka Kaarel Lepik tuli talle vahel meelde, need mõtted pidi ta varsti maha rõhuma, sest kuidas võis talutütar mõisapärijat võita. Süda läks ikka haledamaks ja viimaks viskas ta ennast sohva peale ja nuttis. Ta tundis ennast üksi olevat ja see tundmine toob igale õrnale südamele ahastust:

«Preili, siin on teile vist üks kiri, kirjakandja tõi ta praegu siia.»

Kui välk kargas Marie üles, kiskus kirja lahti ja hüüdis: «Mu ema, mu armas ema! Ta on mulle oma käega kirjutanud, vist on ta haige, vist on temal mind tarvis.»

Tuhat mõtet jooksis läbi pea ja silmad lugesid:

«Armas tütar!

Käed on minul kirjutamiseks kohmetanud, nad oskavad küll piimavaagnaid loputada, lehma lüpsata, leiba küpsetada ja kõike talutööd teha, aga mitte hästi sulge vedada. Mu armas tütar, kaua oled sa koolis minust kaugel viibinud, aga koolilinn on kodulinn. Nüüd oled sa mulle nagu kadunud. Igal õhtul ja hommikul mõtlen su peale, iga tund palun jumalat sinu ja Juhani eest kaugel linnas.

Oh, ma tahaksin sind jälle oma majas näha! Tule ära koju, mu tervis on otsas, vist viskab kurbus sinu pärast mind mure- ja haigusevoodisse. Juhan saab ilma sinutagi läbi. Nüüd oled suurt linna küllalt näinud ja selle elu tundma õppinud. Ma arvan, meie vaikne onnikene on meile ja sinule armsam kui suured paleed.

Meil olid pärast sinu ärasõitmist haruldased vöörad. Mõtlesin ometi, T. mõisa rahvas, Kaarel Lepik oma emaga. Isa tuli just sind saatmast koju ja leidis nad siin eest. Nad tahtsid sügise poole jälle tulla.

Ma arvan, armas tütar, et sa kauaks enam minust kaugel ei viibi. Tule ema rinnale, mu hing igatseb su järele! Isa ja kodune vend on tervise juures ja teevad oma igapäevast tööd. Tervita Juhani ja anna see kiri ka temale lugeda.

Kaarel Lepik rääkis imearmsate sõnadega sinust ja soovis, et ma sulle tema poolt palju tuhat tervist ja rõõmsat elu peaksin soovima. Ta kahetsetes väga, et sind siit ei leidnud, ja tema ema samuti. Palju tuhat tervist, mu lapsed, ja head reisi kodu poole!

Su haiglane ema.»

Viimaseid ridu lugedes läks Marie nägu tulipunaseks. Ta võttis käärid laua pealt, lõi kas tüki kirja alt ära ja pistis selle kleiditasku.

«See paberisiil on ainult mulle! Vend, säh, loe, mis ema siin kirjutab. Ta sõnad on lihtsad, aga nad tulevad südamest! Oleks ta siin, ma annaksin ta armsale käele suud! Õöd ja päevad kannab ta oma lapsi südames!

Kõik võib otsa saada, emaarmastus kestab lõpmata! Õnnelik on laps, kel veel ema on! Ema rinna najal on kõige armsam koht! Armas vend, ma jätan sind vist pea jälle üksinda, üksinda vööra rahva hulka!»

«Ole minu pärast mureta, armas õde, ja kui sa siin enam elada ei taha, siis sõida parem koju; ma tahan jälle katsuda üksinda läbi ajada, ehk see küll minul praegu raske on, aga ma näen, et su elu siin ikka mõrumaks läheb. Sa oled siinse eluga hanjumata ja tihti üksi, ja see toob igavust südamesse.

Mina ajan oma ametis tund tunni järel lõbusalt mööda, sest kuskil ei saaks ma nii rohkelt kõigi tõbedega täiesti tuttavaks kui siin, ja kuskil ei maksta nende rohitsemist nii ausasti. Kui ma kord ka siinsest elust ära tüdinen, siis tulen ära ja siis ostame ühe maanurga, kus jälle ühes võime elada!»

Dr. Visnapuu luges vagusalt ema kirja, Marie aga läks teise kambrisse, tõmbas paberilehe taskust, luges ja mõtles: «Kaarel Lepik T. mõisast soovib mulle head tervist! Ta on minu emaga kokku juhtunud! On minu järele küsinud! Mis ajab teda mind tervitama?»

Ma sõidan veel hommepäev kodu poole! Peaks ometi mu vend mind koju saatma tulema, aga temal on palju tööd ja muret. Praegu on temal mitu kuulsat haiget rohitseta, aga kui nad terveks saavad, siis tõuseb ta nimi hulga kuulsamaks. Ei, ta jäägu oma talituse juurde!

Küllap armas raudruun mind rahulikult isamaale ja kodurajale viib. Need paarkümmend versta viimasest jaamast isakoju viib mind igamees rõõmuga edasi, kui aga ausasti makstakse, aga ma pean veel täna poodi minema ja armsale kodurahvale mõne väikese kingituse ostma, nad rõõmustavad Peterburist toodud annete üle! Ja kes kingitusest rõõmu ei tunneks?»

«Õde, sa tahad siis mind tõesti üksi jätta?»

See kiri on küll lihtne, aga iga sõna on armastus, mis sind minu juurest ema hõlma tõmbab!

Aga ühe ilusa rätiku pead sa minu poolt emale koju viima, sa tead, missuguseid ta hea meelega kannab. Millal tahad siis juba teele minna?»

«Hommepäev, armas vend. Ma ei suuda ärasõitu enam ära oodata.»

«Kui aga seal emarmastuse taga veel mõni teine armastus ei põle! Ega see nii suur patt ei oleks, kui sa minule oma südame lahti teeksid, sest ilma armastustulukeseta ei näi ta sul enam põues põksuvat!»

«Ma kurvastan, vend, küll, aga vist tuule pärast, mis siin linnas mitte nii armsasti ei puhu kui isa aasal, ja päikese pärast, mis siin nii hellalt ei soojenda kui kodumaal!»

«Tahad sina siis oma eluaja isamajas mööda saata?»

«Seda ma ei tea,» vastas õde, «aga mind tõmbab nüüd isesugune vägi sinna, ja iga päev, mis ma veel siin istun või seisan, kasvab mulle kuuks ja iga nädal aastaks. Loodan Vanaisa peale, et ta mind igal pool edasi aitab, kui õnn mulle naeratab või õnnetus mind taga kiusab.»

Aga, vend, ma pean sulle otse ütlema, et ma täna otsatu rõõmus olen; ma ei tea isegi, mis rõõm see on, kuid süda kargab otse rinnus — nii kurb kui ma pisut aja eest ka olin.»

«See on hea märk; rõõmusta siis, kuni veel rõõmu aeg on, inimene ilma rõõmuta on kivi sarnane, kuid nüüd läheme poodidesse ja vaatame, mis sa kodurahvale viid, muidu saab aeg otsa, ja täna õhtul sõidame teatrisse.»

«Mul oleks kõige armsam, kui meie täna õhtul koju jääksime. Kes teab, vend, kas meie teineteist veel elusalt näeme. Sinu amet on väga kardetav. Ühtepuhku vahid sa surmasuhu ja ta võib sind kord ka ära neelata.»

«Surelikud oleme kõik, aga just teda tuppa kutsuda ei ole minu asi, vaid ikka tema vastu võidelda. Kui ta ka viimaks mind neelab, siis on vahva vastuhakkamine ometi tuhat korda mehisem kui oigamine ja eest ära jooksmine. Sinu tahtmine aga sündigu; meie jääme siis täna koju, täna ei võta kedagi vastu, tulgu kes tuleb. Dr. Visnapuu ei ole kodus.»

Vend ja õde talitasid oma talitused poodides ja pöörasid pea koju, kus kõik asjad ausasti reisi jaoks sisse pakiti. Õhtul istusid vend ja õde laua juures ja lõid veiniklaasid reisiõnne peale kokku.

«Mul on üks suur palve veel südame peal,» ütles viimaks Juhan Visnapuu. «Sa rääkisid minule kord väga palju T. mõisa rahvast, iseäranis sinu leeridest. Ma arvan, sa ehk saad temaga jälle kokku. Tervita teda õige südamest minu poolt. Ta oli ikka kirikus mu silmailu ja mu süda tuksub jälle kõvasti, kui ma tema näo oma vaimusilma ette sean. Kuidas meeldib see neiu sulle?»

«Ma ei või teda üheski tükis laita. Ta oli vaimu kui ka ihu poolst terve ja omajagu haridust oli temal ka.»

«Kas ta peaks ka kõik ära seedinud olema, mis kool tema vaimule pakkus?»

«Ma arvan küll, sest ta võis kõige raskemate elujuhtumiste üle targasti rääkida ja majapidajaks on ta kui loodud. Sa ei tee, vend, sugugi pattu, kui sa tema peale mõtled. Võib aga ju olla, et ta oma südame juba ära on kinkinud.»

«Juba ära kinkinud! Kas see peaks tõsi olema?» Ehmunult kargas dr. Visnapuu tooli pealt üles ja sammus mööda tuba.

«Seda ma nüüd selgesti ei tea, aga eks nende aastate sees seda ikka juhtu.»

«See oleks mulle suur hoop. Usu, õde, minule on ta rohkem kui keegi teine südame külge kasvanud.»

«Siis soovin sulle head õnne! Kõige ennem näeksin mina, et sa selle õie enda majailuks valiksid, kui kellegi muu. Ta ei ole uhke ega kergemeelne ja on sinuga ühest soost. Ma arvan, et kui sa käe tema järele välja sirutad, siis ta sinna külge jääb.»

«Peaks ta veel saada olema. Mu amet on mind väga niisugustest mõtetest eemal hoidnud. — Kuule, õde! Ma tahan temale kirjutada ja sina toimetad kirja sinna. Saab näha, mis ta vastab.»

«Tahad kohe kosjakirja kirjutada?»

«Seda mitte, aga — noh — ma kirjutan.»

Juhan Visnapuu istus kirjutuslaua taha ja kirjutas. Natukese aja pärast luges ta kirja Mariele ette:

«Armuline preili!

Palun Teid mitte pahaks panna, et julgen Teile kirja teel mõne sõna saata, kuid seal on mu armas õde Marie suurem süüdlane ja peale selle veel mu unenägu: kui ma oma silmad kinni surun, siis kannab mu vaim mind kohe T. kirikusse. Ma istun oma vanal kohal ja Teie, aus preili, oma kohal. Tihti vaatame teineteisele silma, mina tõsiselt, Teie pisut rõõmsalt, ja siis vaatame jälle kantsli või altari poole. Mis tähendab see korduv unenägu? Kui võimalik, palun Teie poolt seletust.

Teie ja Teie omastele head tervist soovides

jään alandlikult Teie

dr. Visnapuu.»

«See on alles kiri! Liina ei tea, kas sa siin peast segane või selge oled, ja vastus on vist ka seda moodi.»

«Just seda ma soovin; vastuses näen ma Liina südant kui peeglis ja tean sedamaid, kui palju ta sekundis tuksub.»

«Saab näha, aga mina ei oskaks niisuguse kirja peale midagi vastata.»

«See on vale. Kui sa niisuguse kirja selle käest saaksid, kelle järele su silmad rõõmuga vaatavad, kelle häält sa kikkis kõrvul kuulaksid, keda sa — no olgu peale —, siis mõistaksid sa paljugi vastata... Kui ta aga sellelt tuleks, kellele sa hea meelega selja pöörad, siis ei vastaks sa midagi.»

«Sul võib õigus olla, mina omalt poolt ei taha Liinale sõnagi sinust rääkida, aga vastust sinu kirja peale tahaksin ma hea meelega lugeda. Anna käsi selle peale.»

«Ma tunnen sind, õde, oled juba ammu hea kirstukapp, mis kõik hästi varjul hoiab; kui sa aga kodus kihlusi peaksid pidama, siis saada mulle kohe kihlakaart!»

«Sa olen täna peast ära, armas vend, iga sõna on kihlus. Mina jään vanatüdrukku ja tulen viimaks sinu varju alla. Mis arvad, kui nüüd teenistusse lähen ja endale vanaduspäevade jaoks raha korjan?»

«Sõida aga enne koju ja siis astu teenistusse, kui su süda kutsub, aga teeni oma teistpoolt ausasti.»

«Vend, sa teed otse nalja, on sul mõni midagi kõrva pistnud?»

«Ei keegi. Mu süda ütleb mulle, et sa pea tanu alla saad. Noh, head õnne!»

«Aga, vend, ma olen ju väga noor!»

«Mina kui doktor *medicus* annan sulle loa, et hommepäev võid kihlused pidada ja pulmad ka.»

«Sa oled täna käest ära! Ma tahan aga veel neitsipõlve pidada, see on kuldne.»

«Ja kui kuldne põlv mööda läheb ja sa juba kisendad: «Armas Jeesus, korista!» siis ei ole koristajat enam kuskil.»

«Pane parem, vend, oma suu lukku ja vaata, kust sa endale hea pere-naise saad, oled ju selleks vana küllalt!»

«See oli õige pauk õigel ajal. Tuleval aastal sel ajal palun sind oma armsa abikaasaga minu pulma ja T. mõisa Liinat ka, kas pruudiks või pruutneitsiks, aga minu pulmas peab ta tantsima!»

«Täna väga, aga oma armsa abikaasa jätan koju, sa võid teda minu kõrvale mõelda. Liina aga tehku oma tahtmise järgi.»

«Armas õde, nüüd mängime ühe partii šahhi, kes kaotab, peab esimesena pulmad.»

Vend ja õde mängisid ja Marie kaotas.

«Vaat, sinu poolt tulevad enne pulmad ja siis tulen mina järele.»

Teisel päeval sõitis Marie aurutõllas kodu poole, aga venna eiline nali ei tahtnud peast kaduda. Ka Kaarel Lepiku nägu tõusis tihti ta vaimusilma ette ja iga kord ütles Marie süda: «Kui see eesti noormees mulle käe pakub, ei lükka ma teda sugugi tagasi!»

Viimases jaamas sai ta kohe hobused palgata ja reis läks omasoodu edasi.

Kui Marie oma isa õueväravas kinni pidas, nägi ta paari ilusat hobust õues rohu kallal närvivat ja toaukse ees jättis ema üht noormeest jumalaga.

«Kes on see noormees?» küsis Marie iseeneses. «Ta näeb kui Lepik välja!» Ta veri tõusis näkku, ta kuulis, kui ema ütles: «Näe, seal ta tulebki!»

Noormees pööras ümber ja mõne sammuga seisis ta yankri juures ja aitas Marie maha. «Tere, oodatud õilmeke,» ütles Lepik ja surus neitsi käsi.

Marie aga tõmbas käe lahti ja jooksis ema kaela, musutas teda ja ütles: «Sa oled ju, armas ema, õige priske ja terve, ja kirjas seisis, et sa tõevoodis oigad.»

«Olin ka haige-segane, aga tänu jumalale, et jälle kodus oled; ma igat-sesin väga su järele!»

«Aga mis käib Kaarel Lepik siin?»

«Seda saad ehk tema käest veel täna kuulda; ta tahab sind oma sõsara juurde külaliseks paluda ja oli sellepärast siin sinu järele kuulamas.»

«Tema sõsaraga tahaksin ma hea meelega kokku saada. Juhan saadab teile palju tervisi, on ise ka terve.»

«Armas härra Lepik, olge nõnda hea ja aidake mu asjad tuppa kanda; ma arvan, isa ja mu vend ei ole mitte kodus.»

«Nad on heinamaal ja teevad kuhja,» ütles ema, «kuid voorimees võib ka asju kanda.»

Aga juba tõstis Kaarli tugev käsi pakid murule ja kandis nad kamb-risse. Ta keeras voorimehe juurde tagasi ja küsis: «Kui palju raha saad? Või oled juba palga saanud?»

«Preili lubas kaks rubla viiskümmend kopikat ja need on veel maks-mata.»

«Säh, siin on kolm rubla ja nüüd sõida oma teed!»

«Olge terve, ma sõitsin preilit ausasti.» Ta käänas hobused ümber ja kadus oma teed.

Pea jooksis aga Marie välja ja hüüdis voorimehe järele.

Kaarel aga ütles: «Ta sõitis juba ära.»

«Aga ilma söidurahata.»

«Ega see ime ole, noort neitsit veetakse ikka ilma maksuta, kes teab, kes juba raha eest muretsenud.»

«Ega ometi teie,» vastas Marie, «siis palun seda kohe minu käest vastu võtta.»

«Ei mina nõnda kergelt raha välja anna.»

«Siis on ta raha ära unustanud!»

Härra Lepik, teie õele saatis minu vend Peterburist ühe väikese kirja; olge nõnda hea ja viige see tema kätte. Ma sooviksin ise temaga veel kokku saada.»

«Olge hea, istuge vankrisse ja sõidame sinna,» ütles Lepik naerdes.

«Täna mitte, aga teine kord; täna olen reisist pisut väsinud ja veel parem oleks, kui teie õde mind vaatama tuleks. Meie elame väga vaikses kohas ja meil on ilus õunapuu.»

«Aulik preili Marie, mina käisin mõne nädala eest siin teie venna käest õunapuid ostmas ja seal tahtsin mina üht noort puud vägisi saada, aga teie vend seisis selle vastu, pidavat teie puu olema. Selle tingimusega andis ta viimaks ometi järele, et kui teie lubate, siis võin ma selle oma aeda istutada.»

«Ah minu õunapuu! Kas ta ilusasti kasvab? Olete teda näinud?»

«Tulge, lähme teda veel vaatama ja siis teeme kauba.»

«Ega teie minu õunapuud ära ei jõua maksta,» ütles Marie naerdes, «ma olen tema istutanud, pookinud ja suureks kasvatanud.»

«Eks kuule, mis hinna eest ta saada on?»

Mõlemad läksid kärmesti õunaaeda. Iga puu ja iga lill äratasid Marie's imetlemist. «Kui ilus, kui kaunis on siin!» hüüdis ta tihti.

«Kas Peterburis mitte ilusam ei olnud?» küsis Kaarel.

«Ma ei mõtlegi enam sinnapoole, ja see õhk! Aga mis lopsakalt ta kasvab! Vaadake, kui palju on ta minu äraoleku ajal pikemaks veninud! Eks ole ilus puu?»

«Jah, ilus on ta tõesti, just niisama sirge ja kena kui ta istutaja. Õnne-lik, kes puu ja istutaja kord pärib.»

Marie lõi silmad maha. Kaarel võttis tasakesi ta käe oma kätte, vaatas lahkelt ta otsa ja ütles väriseval häälel:

«Marie! Ma palun seda puud ja tema istutajat endale, puud mu aia iluks ja tema istutajat mulle armsaks abikaasaks!»

Rahulikult laskis Marie oma käe Kaarli käes seista, aga ta suust ei tulnud sõnakestki.

«Kas tohin teie peale loota?» küsis Kaarel ja tõmbas Marie oma rinna vastu.

«Kui mu vanemad selle vastu ei seisa, siis jumala nimel.»

Veel üks kerge surumine ja suuandmine, ja käsikäes tõttasid nad toa poole, langesid ema ette põlvili ja palusid õnnistust.

Ka isa astus kambriist välja ja mõlemad vanemad laotasid oma käed õnnistades noorpaari üle.

«Kuis see nii kergesti on läinud?» küsis isa.

Kaarel vastas: «Marie õunapuu tegi seda; sellepärast peab ta meie aias kasvama ja iga kord seda tänast õnnelikku päeva meelde tuletama. Elagu, kosugu, kasvagu, õitsegu ja kandku magusat vilja see noor õunapuu ja seda enam veel tema istutaja.»

Emma aga võttis nuttes tütre kaenlasse ja ütles: «Ma olen sinu leidnud ja pean sinu jälle kaotama.»

Kaarel aga lisas juurde: «Teie olete tänuliku poja leidnud ja see on vist suur kasu; meie jääme ju naabrusesse elama, võite iga päev tütrat näha ja tema samuti teid.»

«See on õige,» vastas Tiit, «ma olen selle üle kõige rõõmsam, et mu tütar eesti mehe on leidnud. Kui kõik eestlased nõnda teeksid, oleks vist palju vähem abieluõnnetust.»

«Hunt hoiab hundi, karu karu, rebane rebase poole, miks ei peaks siis eestlane eestlase poole hoidma. Peaks mu poeg Peterburis ka ühe eestlase endale abikaasaks leidma, ma tantsiksin veel Viljandi valssi, et tuba kõmaks.»

«Ega ta vist muulase pähe kinni ei hakka,» lisas Marie juurde, «ehk tema teeb veel enne pulmad kui mina.»

«Ah jaa, armsad vanemad, millal tulevad pulmad?» küsis Kaarel.

«Mis ajal soovite, mul ükspuha,» vastas Tiit.

«Seda parem veel minule,» vastas Kaarel, «kui lubate, siis kolme nädala pärast. Pikk peigmeheaeg on minule mõru ja külanaistel liiga palju aega jahvatada.»

«Armas Kaarel, pikenda veel aega,» palus Marie, «mul on veel palju enne seda tegemist.»

«Nüüd jookseb töö väga hõlpsasti, masinad aitavad enam kui sada kätt.»

Marie tõmbas Kaarli enda järele, surus magusa musu ta huulte ja ütles nelja silma all: «Peame pisut pikemat pruutaega, ta on mulle väga lõbus, ja kes teab, mis sinu sõsaraga võib juhtuda.»

«On ta juba mõrsja?»

«Seda küll mitte, aga üks lipitseb ta järele, kuid sellele ei taha ta miski hinna eest minna. Peaks ta minu venna vastu võtma, kes Peterburis on.»

«Mis juttu sa ajad, tohter ja minu õde?»

«Ma arvan, et nad on kui teineteisele loodud. Oot-oot, ma teen vennale tuld taha, ja siis peame pulmad ühel päeval! Ja ühes majas, üks ole kena!»

«Aga tohter ei ole veel kordagi minu õega ega see tohtriga sõna rääkinud.»

«Meie ei olnud ka midagi rääkinud, aga esimene armastus ei kustu, ja mina tean selgesti, et minu vend ülepea sinu õde armastab, aga ära sa seda oma õele ütle. Oma emale võid sa seda teada anda; saab näha, kuidas tema mõtleb. Aga, armas Kaarel, ma ei ole küsinudki, mis sinu vanemad meie armastuse kohta ütlevad? Ehk on nemad üsna selle vastu?»

«Nad ootavad sind juba ammu meie majasse!»

«Tereta neid ka südamest minu poolt ja palu neid pea meile võõrusele, et mina neid õieti tundma õpin, kuid armsad on nad mulle juba nüüd. Aga mu vend, mu vend! See sõidab rõõmu pärast vist kohe siia ja peab ka kihlused!»

Ma olen oma vanemad koguni ära unustanud, neile tõin ju mõned kingitused Peterburist ühes, kuid kahju, sinule ei teadnud ma midagi kaasa võtta!»

«Sa kinkisid mulle iseenese ja oma õunapuu, need on kõige paremad kingitused. Sinule aga kingin — tule parem jälle vanemate juurde!»

Kaarel tõmbas Marie kambrisse, võttis taskust ilusa sõrmuse, pistis selle Marie sõrme ja ütles: «Puhas kui kuld peab meie armastus olema.»

Ka vend Mihkel tuli heinamaalt koju, õde surus tema vastu rindu ja ütles: «Vend, ma olen täna Kaarel Lepiku mõrsjaks saanud. Ta viib minu ja mu õunapuu oma aeda!»

«Seda ma mõtlesin,» vastas vend, «aga sinu õunapuu asemel õitseb Viuu õunapuu.»

«Ja Viuu vist kord sinu kõrval, üks ole tõsi, vend! Kosi Viuu, ta on sulle kui loodud ja ta armastab sind lapsest saadik.»

«Täna, õde, enne saadan sind majast kõige õunapuuga minema ja siis toon Viuu asemele, ja ma arvan, et see mu vanematele kõige mõnusam kuulda on. Sinna on aga veel aega ja Viuu veel väga noor.»

«Ma näeksin, et täna kõik õnnelikud oleksid. Vaat, seal läheb vist sinu Viuu väravast mööda, vikat ja reha seljas. Oota, ma kutsun ta sisse; olen temale ühe ilusa rätiku Peterburist ühes toonud.»

Ja enne kui vend sõna suust sai, lendas Marie Viule järele, tõmbas tema oma rinnale, musutas teda ja palus pisut oma õue tulla.

Viuu astus häbelikult Marie järel. Kui roosiõis seisis ta kenades tööriietes, ta ei saanud sõna suust, kui Marie kena siidrätiku ta pea ümber sidus ja ütles: «Selle saadab sulle mu vend Peterburist, mõtle sa aga ka mu noorema venna peale.»

Viuu ei mõistnud kaht lugeda. «Olge terve, preili,» kogeles ta viimaks, andis Mariele kätt, hüüdis igapähele jumalaga ja pööras kodu poole.

Tee peal mõtles ta: «Mispärast palus Marie mind oma noorema venna peale mõelda, ega tema rikas mind vaest ometigi liigutama tule, ehk küll karjapõlves temaga koos mängisime.» Silmad tilkusid tal vett ja süda tänas rätiku eest, sest niisugust ei olnud veel ta pea ümber saanud.

Ta tee läks heinamaalt läbi. Ta istus viimaks tee äärde maha, viskas vikati ja reha eemale, laotas rätiku põlvede peale laiali ja ütles: «Mis imekena rätik! Selge siid, arvasin esiti veel poolsiidi olevat, aga, aga ta on eht, ja kui kenad lilled!»

Ta karjatas, sest Mihkel istus ta kõrval maha, pani käe ta ümber ja ütles: «Armas Viiu, mu meel on täis haledust ja mu silmad veest märjad.»

«Mispärast siis?»

«Ma nägin teid mõlemaid, sind ja minu õde kõrva seisvat. Mu õde kalulis riides, peenikeste kätega, ja sind vaestes hilpudes, mis sind vaevalt katavad. Nad on siiski puhtad, nagu sa ikka puhas ja kena oled, su käed tööst kriimustatud ja su nägu päikesest põletatud. Ma nägin, kui suurt rõõmu sa rätiku pärast tundsid, ja mu süda põles häbist mu sees ja mu silmad läksid märjaks ning ma nutsin.»

«Sellepärast ei oleks sa koguni nutta võinud. Sinu õde on kõrgesti koolitatud ja maatööle kõlbmatu; mina olen ka omajagu õppinud, kuid ma tunnen tööd tehes kõige suuremat rõõmu, sest töö toidab ju ka sinu õde.»

Kui su isa oleks laiselnud ja sinu ema mitte kärmesti käsi liigutanud, siis oleks su õrn õde nüüd ehk ka, vikat ja reha seljas, heinamaale rännanud, ja Peterburi tohter sinu kõrval heina maha löönud. Aga ma ei kahetse sinu venda ega õde sugugi, vaid soovin, et veel palju niisuguseid meie hulgast kõrgemale elujärjele tõuseksid, aga vaimu poolest sinu venna ja õe sarnasteks jääksid.»

Veel kõvemini surus Mihkel Viiu oma rinnale ja ütles: «Aga Viiu, mu süda on väga täis haledust, mu silmad ei saa vist enne kuivaks, kui sa mulle siin halja rohu peal midagi töötad.»

«Mis siis?»

«Töötad sa mulle naiseks tulla ja mind kui eesti meest igapidi toetada?»

«Aga Mihkel, mõtle ometi, mis sa räägid! Mina vaene, sina rikas; mina rumal, sina tark, mina —»

«Ei tea, mis mina veel tuleb,» lisas Mihkel vahele, «aga ma palun sind enesele!»

«Aga mõtle, su vend on tohter, su õde preili!»

«Need ei kõlba minu majasse; tohter on oma teed läinud ja õrn õde läheb T. mõisa prouaks. Ta on täna kandidaat *juris* Kaarel Lepikuga kihlusi pidanud ja jumal andku neile õnne.»

Mina olen kandidaat heinaniitja ja põllukündja, ja minu naine peab magister lehmatalitaja, söögikeetja, võitgija ja professor majapuhastaja olema, ja seda loodan ma sinust, armas Viiu. Tüdrukud ei jookse sul

ees ega taga, vaid sa pead tihti ise tüdruku eest jooksma ja oma kätega kinni hakkama, ja minu armastus tuleb sind igal pool aitama.

Viiu, anna käsi, ma teen su pärisperenaiseks, ja mu ema, mu isa, ja ka mu õde võtavad sind kahel käel vastu.»

«Ma näen, et sul, armas Mihkel, tõsi taga on; ma olen küll veel noor ja nõrk, annaks jumal, et ma su maja ja sinu enda tugevus võiksin olla. Aga enne, kui ma kahekümneaastaseks saan, ei saa sa mind mitte! Siis tahan ma su oma olla ja ma loodan, et sa sõna pead.»

«Võta see kinnituseks.»

Mihkel musutas Viiut.

Viiu kargas üles ja ütles: «Võõrad peame aga teineteisele olema, mitte üht musu ei luba mina enam sulle, ja iga inimese ees pead sa mind võõraks tunnistama. Ja seda teen ka mina, ja äkitselt laseme end kirikus kuulutada ja siis tulevad kohe pulmad. Küla vesiratastel ei pea meie juures midagi jahvatada olema, kas lubad seda täiesti, Mihkel?»

«Jah, jumala nimel, kui sa aga mu omaks jääd! Oh, kui rõõmus on nüüd mu süda,» ütles Mihkel.

Viiu vajutas end veel kord Mihkli rinna najale, surus kindla musu ta huulte, tõmbas vikati ja reha maast ja jooksis nii kuidas jalad kandsid kodu poole.

Mihkel vaatas talle kui unes järele ja ütles: «See on hirv, seda ootan ma kas või kuus aastat, sest temast saab eht eesti pärisperenaine!»

Viiu jooksis, kuni koku sai, ta süda oli otsatu rõõmus, sest ta teadis nüüd, kus tema tulevane pesapaik seisis. Ta tänas jumalat, kes tema, vaese neitsi peale armulikult vaadanud oli, ja palus, et ta tema armast Mihklit kui ka kõiki tema omakseid armulikult kaitseks. Ema nägi küll, et tütrel midagi südame peal seisis, aga ükski nõudmine ei toonud sõna üle Viiu huulte.

Samal ajal sõitis õnnelik peigmees Kaarel Lepik oma mõisa tagasi. Ema tuli talle vastu ja küsis: «No kas kuulsid midagi oma inglisi?»

Poeg kaelustas ema ja ütles: «Täna pidasin kihlused; ma olen peigmees ja teie hooleks jääb nüüd pulma vastu valmistamine. Peate vist õige pea Tiidule sõitma ja kõik asjad korda seadma.»

«Tänu jumalale,» ütles ema, «isa peab seda ka kohe teada saama.»

Ka isa tuli pojale vastu, soovis ette õnne ja lisas juurde: «Ma arvan, et see parem on, kui sa eesti soost kodukana tood. See, kelle mina valisin, oleks ehk mind viimaks pankrotiks teinud.»

Ka õde Liina soovis vennale õnne. Sealjuures andis vend temale dr. Visnapuu kirja ära.

Liina luges ja luges, aga ikka rahutumaks läks ta süda. «Mis pean ma vastama? Mis tähendab see kiri?»

Sada korda tõusid need küsimused ta südamesse, aga vastust ei tulnud kuskilt. Viimaks andis ta kirja venna kätte ja ütles: «Sina oled kõik seadused läbi uurinud, mis pean ma selle kirja peale vastama?»

Kaarel luges kirja ja naeris täie häälega; siis tõmbas ta õe oma kirjutuskambrisse ja küsis: «Kui dr. Visnapuu täna siia jõuaks ja sind endale abikaasaks paluks, mis ütleksid sa siis temale?»

Liina punastas ja ütles: «Dr. Visnapuu ei tee seda eladeski.»

«Aga võtame näiteks, et ta siin sinu ees selle palvega seisaks, mis tuleks siis sinu suust — ei või jah?»

«Ma ei ole veel sõnagi dr. Visnapuuga elus rääkinud ja sina lobised niisugust juttu.»

«Tiit Rebast sa ei taha vastu võtta, kuidas oleks aga lugu dr. Visnapuuga?»

«Tema võtaksin ma ennem vastu kui Tiit Rebase, kes küll hästi on koolitatud, aga sealjuures ometigi rumaluhkeks on jäänud.»

«Siis on minu nõu, et sa dr. Visnapuule just samasuguse kirja kirjutad kui tema sinule, see on, sa ütled ennast just samasugust und igal öösel nägevat ja palud teda kui targemat sinule unenägu ära seletada, ja ma usun, et üks ilus seletus tuleb, mis ehk pillimängu ja tantsuga lõpeb, ja siis võite eluaeg head und näha ja üksteise silmi vahtida. Siis ei ole teil enam õpetaja jutlus tülikis vahel.»

«Vend, sa teed nalja, aga ma tahan sinu nõu peale vastata.»

Liina kirjutas:

«Aulik dr. Visnapuu!

Täna teid tervituste eest! Teie kiri on väga imeline ja seda enam, et ka minul just samad unenäod vaimusilma ees tihti vilguvad. Mind pahan-dab aga, et see mitte ilmsi pühapäeval ei sünni, ehk ma küll igal pühäl kirikusse rändan ja oma vanas kohas istun, kuid Teie koht on tühi või istub seal Tiit Rebane, K. mõisa rendihärra. Aga kui ma tema peale vaatan, tuleb mulle hirm. Teie olete kuulus tohter ja tunnete vaimuvigu; julgen Teilt nende viirastuste seletust paluda ja arvan, et Teie sellega kergesti toime saate.

Teid lahkesti tervitades

Liina Lepik.»

Liina näitas kirja vennale.

«See on kena,» naeris vend, «ja mina omalt poolt annan temale lühidalt teada, et mina tema õega olen kihlused pidanud. Sinule aga, armas õde, soovin õnne, sina saad hea mehe ja see on enam kui terve K. mõisa kuld, hõbe ja nuumhärjakari.

Küllap see punapart enese lõhki vihastab, aga see on võõramaa jooksikutele paras, kes oma kukrud Venemaal täis topivad ja siis meid veel hästi tänitavad ja uusi vereimejaid jälle siia saadavad. Kuid meie rahvas on selle poolest pime, sest iga jooksik, kes hästi siin oma suud laiutada jõuab, võetakse kahel käel vastu, selle kõrval istuvad oma lapsed hiire kombel nurgas. Küll aeg seda ka kord muudab ja meie oma lapsi päeva ette toob.

Edasi, mööda eesti rahva eluradu!»

KAHEKORDSED KIHUSED

Parun H. mõis on kui maapealne paradiis. Jõekene jookseb läbi rohu-
aia, ilusad metsatukad kaunistavad silmapiiri, rammusad põllud näitavad
majapidamise jõudu ja hooned kõnelevad, et siin sajad käed meistri juha-
tuse all kivi kivi peale on liitnud. Külad aga annavad märku, et kõik
piim ühte kannu jookseb ja külarahvas vesiste silmadega ja kahvatunud
paledega kõrdikaussi vaatab.

Parun H. käib rahutul sammul läbi tubade ja mõtleb: «Jõledus kattis
mu silmi, et ma oma tütre ja poja ühes emaga Peterburi linna saatsin ja
neile mõnisada rubla veel tasku pistsin! Suur jõledus! Mu tütar igatses
vist dr. Visnapuu järele, kes ka nüüd seal elab; teda tahtis ta näha saada
ja oma armastusvalu vist temale kaevata.

Kus mu silmad olid, et ennemalt asja ei märganud? Ja-jaa, ta tahab
vägisi võõraste valda lennata ja ennast oma sugukonnast lahutada. Mu-
rega lähen siis mulda ja häbi katab silmi! Peaks mu tütar hull olema, siis
lükkan ta oma majast ja sugukonnast välja, ehk see küll mulle valusa
haava lööb.

Aga seal sõidab väike postikäru ukse ette, vist toob ta telegrammi, et
juba kihlused dr. Visnapuuga peetud. Tulgu see sõnum! Ma kannatan
selle löögi ära. Kui mees, kes ka surres ei värise! Eks nad ole juba kaua
küllalt Peterburis.»

Postipoiss astus sisse ja andis kirja paruni kätte. See luges, kargas
püsti, lõi käsi kokku, naeris suure häälega, mille juurde postipoiss kaht
ei teadnud lugeda.

Siis jooksis parun ühest kambrist teise, tuli viimaks viierublase pabe-
riga postipoisi juurde ja ütles: «Siin on su jootraha ja tee, et sa minema
saad!»

Postipoiss tänas, kraapas paruni kintsu, jooksis siis oma hobuse juurde
ja mõtles: «See võis aga teade olla! Ma ei ole parunit veel oma eluajal
nõnda rõõmsana näinud; ei tea, mis maailmas on sündinud!»

Parun aga langes sohva peale ja hüüdis: «Mu tütar, mu kallid tütar!
Sa oled päästetud. Iga summa, mis nüüd nõutakse, luban ma hea meelega
maksta, mu häbi on mulle auks saanud! Mu tütar on vürst N. mõrsja.» Ta
kõlistas kella.

Toapoiss kargas paruni juurde sisse ja ootas käsku.

Parun hüüdis: «Mine anna tervele mõisaperele käsk, et nad täna õhtu
poole ilusais riideis tantsuplatsile kogunevad. Muretse pillimeeste eest,
viina ja õlut saavad nad nii palju, kui nad joovad, ja tantsigu ennast kas
või lõhki! Meie preili on vürst N. mõrsjaks saanud Peterburis.»

Pea kihas terve mõisahoov. Opman jooksis kõige enne parunile õnne
soovima; siis tulid veel õllepruul ja kirjutaja, ka pereemand ja toatüd-

ruk, aga muud mõisaorjad puhastasid oma riideid õhtuse tantsu tarvis.

Parun oli kui peast nõder rõõmu pärast ja oleks vist terve maailma oma rinna vastu surunud. Ta laiadel väljadel aga ohkas rängas töös eesti peremees oma perega ja lõikas sirbiga rukist peotäis peotäie järel, kandis nad hakki ja pani kuhilasse...

Kui õhtul mõisarahvas rõõmupidul lauas istus, kükitas ka vallarahvas põllu peal kõrdikausi ja räimede juures; mõnigi silmapisar veeres lusi-kasse ja mõnigi soov tõusis taeva poole...

Ka vürst N. majas oli sel õhtul rõõmus elu. Ta pidas oma avalikkude kihlust suurepäraselt ja seda ta võis, sest ta mõisad tõid tuhandeid tuhandete peale sisse ja ta amet andis veel tuhandeid juurde. Vürst N. oli Adaga väga kaugelt sugulane ja parun H. rahakukkur kaalus palju. Noorpaar näis väga õnnelik olevat, kas ka südames, see oli iseasi, sest suurt-sugu rahvas küsib harva südamearmastuse järele. See tuleb alles abielus või siis sureb juba esimestes nädalates ja siis püüab vahesein lahutust tuua.

Ada vend ja ema nähti kõige õnnelikumad olevat; nende nimed kõlasid nüüd igaühe suus, ehk küll mõnigi krahvi- ja vürstitütar südames tuld sülitas, et ta täna Ada asemel ei olnud.

Ka dr. Visnapuust räägiti õhtusel ballipeol enamasti head. Ta olevat tark, sest tema antud rohud aidanud alati, aga ta ise olevat lihtlabane inimene, kes mitte peenikeselt ei oska suurt-sugu rahvaga ümber käia, aga loodeti, et aeg selle vea parandab ja ta siis Peterburi esimeseks arstiks saab, kelle hoole alla igaüks ennast täiesti võib usaldada.

«Ka mina olen temale tänu võlgu,» ütles vürst N. «Ma jäin kahe nädala eest äkitselt haigeks; mu majatohter ei võinud aidata, ma saatsin dr. Visnapuu järele ja tema rohi aitas mind mõne päevaga jälle jalule. Ja kui sul, armas Ada, midagi selle vastu ei ole, siis tahaksin ma teda meie tulevaseks majaanstiks paluda, ja ma arvan, et ta mu pakkumise vastu võtab.»

Esiti lendasid mustad pilved üle Ada näo, siis aga naeratas ta rõõmsasti ja ütles: «Kui dr. Visnapuu kutsumise vastu võtab, siis ei ole minul selle vastu midagi.»

Oma südames aga mõtles ta: «Ma tahan ta elu mõruks teha, ta peab mu ees kui ussikäsi vingerdama, ma rõõmustan juba ette ta vaeva näha.»

Kuidas oli aga Ada kihlus nii ruttu tulnud? Ada ema oli vürst N. emaga suur südamesõber ja käis teda juba esimesel päeval pärast pealinna jõudmist vaatamas, kus ka emade vahel laste õnne ja õnnetuse üle räägiti ja asjad küpseks tehti.

Just kui Ada dr. Visnapuu majast paha südamega koju tuli, oli vürst N. seal ees ja lühikese jutu järel palus ta Ada kätt ja südant, mis temale ilma suure vaevata lubati ja — kihlus oli valmis.

Suurt-sugu rahva juures tehakse abielukontraht, kus täiesti ära määratakse, mis mõrsja oma peigmehele kaasa toob, ja kui keegi sureb, mis

siis varaga sünnib. Ka siin pani advokaat kontrahi kirja, mõlemad emad kirjutasid oma nimed alla ning enne avalikku kihlust ka mõlemad noored hinged.

Kontrahi järgi sai Ada pool miljonit rubla raha ühes, peale selle palju majaasju ja ühe mõisa Eestimaal. Seda oli isa Adale juba ammu lubanud, kui ta vürst N. prouaks peaks saama.

Selle testamendiga oli vürst N. väga rahul ja kirjutas rõõmuga oma nime sinna alla. Ada ei lugenud seda läbigi, vaid kirjutas ilma mõtlemata oma nime sinna kõrvale.

Enne jõulu pidi pulmapidu olema ja pärast seda noorrahvas Itaaliasse reisima, aga mitte laevaga, vaid aurutõllas, sest Ada kartis oma õnnetusepäävast saadik vett, ehk ta enne küll just veesõidu sõber oli.

Itaalia-reisi üle rõõmustas Ada otsatult; ta võis nüüd oma silmaga mõnda näha, mille üle raamatutest pikalt ja laialt oli lugenud.

«Rooma linnas tahaksin ma püha isa jalale suud anda, kui ma kõik seda ilu ja au näha saaksin, mis tema kojast varjul seisab,» naeris Ada. «See maa on mu meele järgi!»

Pärast ballipidu mõtles Ada oma elulugu õieti järele ja leidis, et tema vanematel sula õigus oli teda õnnetusest eemale hoida, kuhu tuulemaru ja vesi teda äkitselt visanud olid.

Viimaks ütles ta: «Dr. Visnapuu, sulle olgu andeks antud; sa oled targem minust ja käisid minuga kui haigega ümber; su isa must kuub on aga minu viimaks koguni terveks teinud. Kadugu sellepärast vaen ja viha mu südamest, ja kui ta mu tulevase abikaasa kutse vastu võtab, peab ta ka minu juurest lahke südame leidma, ja kui ta endale ühe omaväärilise abikaasa otsib, siis peab see ka minu sõbraks saama. Ma ei taha oma elupäästja õnnele mitte risti ees olla, vaid tema õnnekarikat temale veel magusamaks teha, sest tema rahvas on ka minu õnne põhi ja allikas.»

Ada sõitis oma ema ja vennaga mõne päeva pärast jälle koju, kus isa tütre oma tuksuva südame vastu surus ja teda oma roosiõieks ja armsaks lapseks nimetas.

Samal ajal jõudis ka Liina Lepiku kiri dr. Visnapuu kätte; see luges ja luges; kui ta veel kuulda sai, et Marie Lepiku mõrsja on, ei suutnud teda enam ükski vägi kinni pidada, vaid ta tõttas ise unenägusid seletama.

Ühel päeval pidas voorimees T. mõisa ukse ees kinni. Tugeva habemega noormees kargas vankrist maha ja astus tuppa. Toas õmbles akna all noor tütarlaps, muud inimesed olid vist kaugel.

«Tere, preili Liina!» kõlas lahke hääl. «Ma tulen ise teie unenägu seletama.»

Ehmatuses kargas neiu üles, tahtis ära joosta, aga tugev käsi hoidis teda kinni ja hääl palus: «Armas Liina, vaadake kord nii teravasti mu silmi, kui kirikupingis seda tegite, ja siis jookske, kuhu tahate.»

Liina lõi silmad maha ja palus: «Aulik tohtrihärra, lubage mulle, et ma

oma riideld vähe kohendan. Meie siin maal ei ole iga kord mitte võõraste vastuvõtmiseks riides.»

«Just nõnda olete mulle kõige kenam,» ütles dr. Visnapuu, «vaadake aga kord mu silmi ja meie unenäod on ära seletatud.»

Liina vaatas tõesti oma ilusate, suurte silmadega dr. Visnapuu otsa.

See aga ütles: «Nüüd olen neid kord näinud ja palun jälle näidata, veel tuhat, tuhat korda! Ma olen tuhande versta tagant neid silmi vaatama tulnud, ma soovin südamest neid silmi varsti ühes Peterburi ära viia ja siis iga päev nende sisse vaadata.»

Kas lubate, Liina, siin on eesti süda ja eesti käsi! Teie vend toob mu õe siia, siis lubavad teie vanemad kindlasti, et teid oma õe asemele viin. Saage mu eluseltsiliseks, mu abikaasaks!»

«Ma näen, tohtrihärra, et teil tõsi taga on. Siis jumala nimel, ma usun, et ka mu vanematel midagi selle vastu ei ole.»

Dr. Visnapuu tõmbas Liina oma kaenlasse. Seal läks uks lahti ja Liina vanemad astusid tuppa.

Dr. Visnapuu astus neile vastu, teretas alandlikult, ütles oma nime, tõmbas siis väriseva neiu vanemate ette ja ütles: «Teie tütar on praegu minule oma südame lubanud, mille järele ma juba lapsepõlves olen igatsenud. Meie oleme ühest kannust ja loodame, et teie meie armastust õnnistate.»

«See on kui pilvist välk meie majasse! Esiti poeg, nüüd tütar. Olete ehk teie meie poja mõrvoja vend veel?»

«Jah muidugi, just see! Ega minul muidu julgust ei oleks teid teie kallist tütrest lahutada.»

«See on suur õnn meie majale,» ütles isa, ja silmad seisid temal vees, «suur õnn, sest teie nimi on igal pool juba kuulus; teie oleksite suurest soost abikaasa saanud, aga nüüd tulete meie madala katuse alla.»

«Mina pean abieluõnne kõige ülemaks ja ma arvan, et meie teie armsa Liinaga seda lelame.»

«Jumal õnnistagu siis teid,» ütles isa ja samuti ema.

«Aga nüüd on minul veel üks palve!»

«Mis siis?» küsis Mats.

«Pange hobused rakke ja sõidame kohe kõik minu isa juurde: isa, poeg, ema, tütar ja tütre peigmees ja minu õe peigmees.»

«Kas teie isamajas veel pole olnud?»

«Kellel kosjasõidul aega isa ja ema peale mõelda? Kuidas meeldib teile minu ettepanek? Kus on teie poeg?»

«Ta on põllul töörahva juures.»

«Siis toome tema ära ja täna õhtul peame minu kihlused minu isa muru peal. Aga see on rõõm!»

«Parem on, meie toome teie vanemad siia.»

«Ei, see ei lähe, nad on väga pikaldased kohmima ja siis on juba päev õhtul, kui hobused veel sealt tagasi jõuavad. Aga meie läheme kui rohu-

tirtsud neile kaela peale ja teeme neile niisama suurt rõõmu, kui rohu-tirtsud Hommikumaa rahvale kurvastust sünnitavad.»

Liina palus ka vastu, aga dr. Visnapuu ei andnud enne järele, kui hobu- sed ette rakendati ja sõit algas.

Tiidu majas oli rõõm otsata, sest nende hing ei võinud ette arvata, et nende poeg kui peigmees majasse astuks ja oma mõrsja ühes tooks, pea- legi eesti neiu, misüle iseäranis dr. Visnapuu ema südamest rõõmustas.

Ta arvas oma poega kes teab kust kodukana toovat, ehk veel niisugust, kellele silmagi ei tohiks vaadata, ja nüüd, nüüd võis ta tema oma rinna vastu suruda, ja Liina tegi sedasama.

Nüüd aeti asjad toime: enne jõulupühi pidid pulmad olema, kahekord- sed pulmad. Õde ja vend pidid ühel päeval altari ette astuma.

Liinal tükkis aga see hirm peale, et ta kaugele võõra rahva hulka pidi rändama, kus võõrad kombes valitsevad. Kuid dr. Visnapuu kõne lahutas pea need pilved: ta mõistis Peterburi elu kuldseks maalida ja andis loo- tust, et ta pea jälle oma isamaale tagasi pöörab.

Lõikusekuu õhtu oli soe ja vagune. Maja ees pärna all joodi veini ja lasti noorrahvast kui ka nende vanemaid ja peale selle eesti rahvast elada.

Ka kõneldi noorrahva tulevikuplaanidest, iseäranis võitlesid dr. Visna- puu ja kandidaat *juris* kõneväljal, kuni koit punama hakkas. Üldse soo- viti, et eesti rahvas ise enda au igal pool hoiaks ja kaitseks, sest selle läbi tõuseks ta iga rahva ees lugupidamisse.

Samuti sooviti, et eestlased oma lapsi nõnda kasvataksid, et nad isa- maale truud, usule kindlad, riigile kasulikud oleksid ja igas seisuses, kuhu jumal neid seab, edasi püüavad ja näitavad, et nende sees veel vana vaim elab, kes igast takistusest üle saab ja tormis kindlalt seisma jääb.

Dr. Visnapuu soovis, et eesti pojad, kes juba kõrgemat haridust saanud, oma kaasvendadele kõiges oma töös ja talituses heaks eeskujuks oleksid, vaesematele vendadele, kus tarvis, kätt pakuksid ja neid ülespoole aitak- sid, sest mida enam õpetatud rahvast ühe rahva seast tõuseb, seda tuge- vamaks läheb rahva jõud ja tööramm igal põllul.

Ta soovis ka, et terve rahvas oma paremaid töömehi igal pool toetaks, sest ühendus teeb tugevaks ja võidab võõra väe.

Eesti rahva vaenlastele on seesugune ühendus küll kõige suuremaks okkaks silmas ja nad rõõmustaksid selle üle, kui selle väikese rahva hul- gast sada parteid tõuseks, kes üksteist taga kiusaksid ja nõnda iseenelele hauda kaevaksid. Ühendus teeb tugevaks, seepärast ühendage ennast igaüks isamaa töös, sest meid aitab üksnes haridus, kokkuhoidmine ja ühendus!

«Mis asjad need kõik on, mis meie elu köidikutest hoiavad?» nii küsib ehk mõni lugeja.

Need on meie väga lühikese aja peale tehtud rendi-kontrahid, mis põllu- mehele kindlat põhja jalge alla ei sea; teiseks abiteo-orjus, mis veel

mõnda valda ja kihelkonda piinab ja rahvast ihu kui ka vaimu poolest kütkes hoiab.

Kolmandaks ei ole eesti väikestel põllumeestel ühtegi sõna maapäeval kaasa rääkida, vaid nad peavad sellega rahul olema, mis suurpõllumehed seal otsuseks teevad, ja seda kulu kandma, mis mõisnikud määravad. See tähendab, suurpõllumehed on pärisperemeeste vara üle veel igapidi peremehed. Siin oleks hädasti tarvis, et pärisperemeeste saadikud sõna kaasa võiksid rääkida.

Neljandaks oleks soovida, et patrooniõigus kirikhärrade valimisel, mis juba nõnda suurt tüli on sünnitanud ja vist veel sünnitab, ära kaotataks, et kogudus ise enesele hingedarjase valiks, kellega ta täiesti rahul võiks olla.

Viiendaks oleks soovida, et meie koolid ministeeriumi alla saaksid, selle läbi saaks tervele maale ühesugune õppeplaan. Riigikeel, mida siamaani väga vähe tuntakse, saaks kõvemale jalale, sest teda on meile hädasti tarvis. Saksa keel saaks oma loomulikkusesse piiridesse seatud, et ta mitte vägisi kellelegi peale ei tükiks. Kooliõpetajate elujärg oleks kindlam, neid ei võiks igaüks oma tahtmise või paha tuju läbi ametist ära lükata, vaid kui mees kõlbmatu on, siis kaebab ta peale ta ametipidamine.

Meie naispere, Mall, Epp, Marie ja Liina viitsid väga lõbusasti aega, võtsid kord meeste jutust osa ja siis arutasid nad jälle oma asju, aga armastus ja üksmeel paistis igaühe silmist.

«Peaksime meie elus veel nii õnnelikult kokku saama!» sooviti mitmelt poolt.

Liina süda võis siinjuures kõige raskemaks minna, sest tema lahkus kodumaalt ja läks kaugele, aga ka tema otsaesisel pühkis dr. Visnapuu murepilved ära.

Kõige murelikum näis Mihkel olevat, sest tema kodukana puudus teiste hulgast, ja ehk küll mõnikord teda ja Viit meelde tuletati, mida iseäranis Marie tegi, jäi ta siiski vaikseks ja mõttesse ja läks kõige enne puhkusele, sest eelolev päev nõudis jälle suurt töörammu.

Tiit ja Mats aga olid nii vennalikud, kui vennad seda kõige suuremas armastuses olla võivad; nad arutasid tasahiljukesi, kui palju kumbki oma varandusest lastele kaasa anda võis ja tahtis.

Kaarel aga kui seadusetundja soovis, et mõlemad isad niisugusel lool enne surma midagi lastele kaasa ei annaks, vaid neid oma testamendis pärijateks nimetaksid.

Sellega ei olnud Tiit ja Mats sugugi rahul, vaid vastasid nagu ühest suust: «Mis meie nüüd teeme, sellega peate rahul olema, sest kellele oleme siis oma vara kogunud, kui sellest meie lapsedki rõõmu ei tunne. Kõike ei saa teie küll kätte, kuid elu alustuseks ja maja seadmiseks anname siiski teatava osa.»

Päevatõusu ajal lahkusid võõrad. Väsimus oli neile aga tundmata ja

igauks ütles suu ja südamega, et see üks kuldne koosoleku- ja kihluspidu olnud.

Mõne päeva pärast sõitis dr. Visnapuu jälle oma ametisse, aga selle töotusega, et kui isad kõige parema aja arvavad olevat, tema jälle nende hulka kodumaale sõidab pulmapidu pidama, mille vastu nüüd mõlemalt poolt täie hooga valmistuti.

Kaheteistkümnes peatükk

PULMAD

«Enne jõulu, enne jõulu!» kõlas nüüd kolme noorrahva südames. Enne jõulu pidi neid eluks ajaks ühendatama. Ehk küll lumi sel ajal maad katab ja vahel ka juba pakane külm paugub, pidi see aeg neile roosi-aiaks saama, ja jõulurõõm ka esimene elurõõm olema.

Nõnda kavatsesid meie jutu noored tegelased, aga nad unustasid küsimata, mis taevataat sinna juurde ütleb.

Tema aga tõmbas neile kriipsu arvest läbi ja ütles:

«Veel on aega!»

Ühel oktoobrikuu päeval jõi vürst N. oma armsa emaga kohvi ja ajas lõbusalt juttu. Korraga kukkus kohvitass ema käest maha, vürstinna langes tagurpidi sohva peale, tõmbas veel kord tugevalt hinge, värises, ja eluküünal kustus igavesti.

Küll toodi arstid kohe aitama, küll hõõruti ja tehti tööd, aga süda ei tuksunud enam. Äkiline surmasõnum langes kui kaljurüngas H. mõisa härraste peale ja ka noormehe enda südamele.

Pulmapeost ei võinud enam juttugi olla, vaid leinariided tuletasid iga päev meelde, et meie kõik surelikud oleme. Täna see, homme teine, ja nõnda langeme kui lehed puust ja ei tule enam siia maailma tagasi, kisendagu ehk mitu järelejääjat kui palju tahavad, ja õnnis see, kes iga tund valmis on aruandmisele astuma.

Dr. Visnapuu orjas üle jõu oma ametis ja lõpp oli see, et ta ise voodisse heitis ja pidi ennast teistel tohterdada laskma. See oli vali hoop T. mõisa ja Tiidu pererahvale.

Soetõbi möllas Juhan Visnapuu närvides. Kuus nädalat ei teadnud ta maast ega ilmast, vaid sonis ikka oma ametist ja Liinast.

Küll tahtsid öde ja mõrsja tõvevoodi äärde tõtata ja haiget rahustada, aga tohtrid keelasid neid seda tegemast, sest nad arvasid, et ka noored nõrgad naised sama tõve kätte võiksid langeda. Kõik rõõm pööras kur-
buseks. Mall ja Epp nähti kui ilma peata olevat. Ja mõrsja silmad seisid iga päev vees.

Vend Mihkel, kes seda tõbe juba noores eas oli põdenud, tõttas Peter-

buri, et oma vennale abiks olla ja tema vara järele vaadata. Ta saatis küll iga nädal sõnumeid koju, aga need ei äratanud suuri lootusi.

Esimesel Kristuse tulemise pühal, mil rõõmsad pulmad pidid olema, tõi kiri kurbadele jälle uut rõõmu. Mõhkel Visnapuu kirjutas, et tõi lahkuvat ja tema kallis vend juba mõne päeva toitu võtvat.

Liina jooksis sõnumit kuulates oma kambrisse, langes põlvili ja tänas silmavees jumalat kalli elu hoidmise eest. Tiit laskis kirikus poja paranemise puhul tänupalvet pidada ja jagas rõõmsa südamega vaestele ohvreid. Ema oleks hea meelega iga tund Peterburi lennanud, kui temale loojast tiivad oleksid antud.

Vürst N. sai oma ema surma läbi miljonilise varanduse täielikuks pere-meheks. Üks nurjatu laps oleks surma veel tänanud, et vanamoori ära koristas, kes mõnikord takistuseks ees oli.

Nii ei olnud vürst N. Iga päev puudus temal ema, kõik tema kallid toad olid tühjad ja koledad. Ta muidu rõõmus meel muutus kurvaks, ei maitsenud temale hästi söök ega jook, ei rõõmus seltskond ega teatri-mäng, ei muud lustipidud. Tal puudus ema, ja see tuli sellest, et ema oma last armastuses oli kasvatanud.

Ema oli oma poega kõigest pahast igapidi püüdnud kõrvale hoida. Ehk see esiti küll pojale südamevalu tõi, nägi ta viimaks, et emal õigus oli, ja see teadmine tegi lahkumise kõige raskemaks; aga ta oli nüüd juba ise nii tugevaks kasvanud, kes ise iga tormi vastu võis panna ja oma õnne ja õnnetuse üle võis valvata.

Pärast matust, millest ka H. mõisa härrased osa võtsid, tehti kindel otsus, et pulmad jaanipäeva aegu pidi peetama. Jõulust jaanipäevani on aga pikk aeg ootajatele, ja kui juba ühe tunni sees palju asju võib juhtuda, võib ka nädalate ja kuude jooksul asju juhtuda, mille peale inimene mõeldagi ei või.

Ka Viljandimaal peeti nõu jaanipäeval pulmapidu pidada ja paluti taevaisa käest selleks õnne ja õnnistust. Dr. Visnapuu tervis paranes aegamööda, aga ta nägi juba ette ära, et Peterburi õhk tema tervisele pea võiks otsa peale teha, seepärast müüs ta kõik oma varanduse seal ära, pani raha kasu kandma ja tahtis linnale selja pöörata.

Seal tuli vürst N. ühel päeval tema juurde ja palus teda enesele tulevaseks majatohtriks, mille eest ta temale väga hea korteri lubas anda ja veel parema palga. Siin võitis armastus ameti vastu kartuse tervise pärast.

Visnapuu võttis pakkumise vastu ja see oli ka õige. Juba mõne kuu pärast seisis ta oma vanas tervises ja ta arstlik kuulsus kasvas iga õnneliku tohterdamise järel, mis ta vürsti soovi peale ette võttis.

Maikuu hakatuses sai vürst H. mõisast kirja, mis tema hoopis ära kohutas. Ada oli äkitselt haigeks jäänud ja vürsti paluti võimalikult pea ühe hea tohtriga sinna tõtata. Vürst sõitis dr. Visnapuuga teele.

Haige juures ütles dr. Visnapuu, et siin väga kardetav haigus peajude sees möllavat, mis paljudest närviärritustest tulnud, aga ta püüdvat teha, mis inimesel võimalik on. Juba nädala pärast oli suur hirm möödas ja igäüks tänas jumalat ja dr. Visnapuud, kes vahetpidamata haige eest hoolt kandis.

Ühel päeval küsis vürst N. dr. Visnapuult, kas ta pulmade peale veel mõelda tohtivat, ja dr. Visnapuu ütles, et seda just mõne nädala pärast soovida oleks.

«Ma tahan aga siis kohe reisi peale minna. Kas see ka võimalik on?»

«Veel parem,» ütles dr. Visnapuu, «kuid soojadesse maadesse. Ülepea vilub preili Ada vist iga kliimaga, kuid nüüd on meelelahutust kõige enam tarvis.»

«Ja teie, aus tohter, tulete meiega ühes?»

«Väga hea meelega, aga ma olen ise peigmees ja tahan ka jaanipäeva ümber poissmeheelule selja pöörata.»

«Seda parem, siis reisime ühes. Teie abikaasa on minu abikaasale hea seltsiline. Ma arvan, et ta ometi teieväärilise hariduse on saanud.»

«Mu armukene on lillekene varjulisest võsastikust.»

«Seda parem, sest ka minu oma ei ole veel suure seltsi hulgas palju elanud ja peab veel mõnda õppima, kuid see on talle kerge asi. Minu reisiplaan on valmis: meie sõidame Helveetsiasse ja Itaaliasse ja jääme terveks aastaks sinna või niikauaks, kui meile meeldib.»

«Sündigu teie tahtmine. Ma arvan ka, et mu mõrsjal selle vastu midagi ei ole.»

«Reisikulu olgu minu poolt teile pulmakingituseks ja täispalga saate ikka edasi.»

«Täna,» ütles dr. Visnapuu, ta süda rõõmustas otsata, et nüüd kohti näha saab, mida ta juba ammu näha himustanud. Mõne päeva pärast võis Ada juba oma tõvevoodist lahkuda. Kui tänulik oli ta, kui nägi ja kuulis, kes tema surmasuust päästnud.

«Misläbi võin teile tänulik olla?» küsis ta ühel päeval dr. Visnapuu käest.

«Üksinda selle läbi, et oma tulevast elutuge südamest armastate ja jumala abiga minu heategusid ja ka mind ennast unustaksite, sest ma olen ainult oma ametikohuseid täitnud.»

«Jääge ikka oma ametile nii truuks ja teie soov läheb täide.»

Mõne nädala pärast peeti pulmad H. mõisas ja kahekordsed pulmad Tiidu majas ja T. mõisas.

Juba pulmade ajal andis dr. Visnapuu kõigile teada, et ta oma noore abikaasaga pika reisi peale läheb. Liina seisis esiti vastu, andis aga viimati järele ja kõigel oma eluajal ei kahetsenud ta seda iialgi.

Kaarel ja Marie aga alustasid oma tööd vanemate juures, ja rõõm, rahu ja jumala õnnistus sai neile osaks.

Dr. Visnapuu reisist võõral maal võiks siin terve raamatu kirjutada.

Niipalju aga nimetame siin, et Ada ja Liina suurteks sõpradeks said, igas rõõmus ja kurbuses teineteist õelikult toetasid, ja see oli väga kaunis. Samuti dr. Visnapuu ja vürst N. Alles kahe aasta pärast veeresid nad Venemaa pealinna tagasi.

Sel ajal pidas aga Tiidu majas vend Mihkel pulmi. Isa oli esiti poja nõu vastu, sest Viuu ei toonud kaasavara majasse peale kahe virga kää, armastaja südame ja lahke meele. Aga kui ta poja kindlat nõu nägi ja tema mõistlikku seletust kuulis, andis ta järele ja ta ei ole seda ka elus sugugi kahetsenud, sest Viuu käes jooksis majatalitus välgu kombel, ta oskas kokku hoida ja igas tükis isa ja ema meele järgi teha, ja see võitis noortele vanemate õnnistuse.

Niisugust vahekorda ei leita iga vaese ega rikka pojanaise juures, vaid enamalt jaolt tahavad noored perenaised kohe kõike valitsust enese kätte kiskuda. Nii tõuseb harilikult majas nurin, nurinast riid ja riust vihkamine, mis kõik majaõnne rikub.

Nõnda sündis Kalmu Matsil. Ta vaene tõi ise pojale majasse naise, kes esiti mesimagusalt kõik majavalitsuse enese kätte kiskus ja siis aegamööda vanemate vastu kivikülmaks läks, kuni ta viimaks mehe ema, kes viiskümmend aastat majaperenaine ja varakoguja olnud, kui sandi majast välja lükkas ja ta ühes äiaga saunaonni toppis, kus nad tihti nälga ja külma kannatasid ja koristamata olekus vaevaga oma päevi lõpetasid.

Viiu aga kandis oma mehe vanemaid igapidi käte peal, ja kui valitsus tervelt tema kätte langes, andis ta ämmale igas tükis eesõiguse, kui see ka iga kord kerge ei olnud.

Kõige suuremat rõõmu tegi aga igaihele see, kui kord suured külalised Peterburist tuppa astusid. Vend dr. Visnapuu, tema abikaasa ja vürst N. oma abikaasaga, ja igal paaril oma paar poega kää kõrval. Vana Tiit nuttis rõõmupisaraid ja sama tegi Mall.

Noor perenaine tundis enast kõrgete külaliste ees õige alam olevat, aga kui need teda austasid ja armastasid, sulas ta rind ja rõõmus olek astus asemele.

«Pange see must kuub veel selga, milles ma teid kord Peterburis nägin,» ütles Ada Tiidule.

Ja kui see seda tegi, tõmbas Ada oma mehe Tiidu ette ja ütles: «See must kuub on meie eluõnne rajanud, ta on mu noore ea eksitusest päästnud, ta oli kaua mul hirmutuseks ja nüüd näen ma esimest korda, et ta mu õnnistuseks on saanud.

Elagu meie aus tohtrihärä, tema aus isa kõige oma musta kuuega, ja kaevaku mustakuuemehed ikka enam ja enam kulda mulla seest ja saatku oma järeltulijad kõrgemale elujärjele, aga niisuguseid, kes oma rahvale igal ajal truuks jäävad!»

Veel samal päeval sõideti H. mõisa ja siin oli vanemate rõõm kõrgete külaliste üle otsata. Vürst N. ütles tihti, et ta tervel väljamaareisil nii

õnnelikke päevi ei olnud elanud kui siin, rõõmsa rahva hulgas, puhta õhu sees ja ilusa taeva all.

Jah, kui vaheseinad vajuvad ja kõrgus madalusele kätt annab ja teda inimeseks pidama hakkab, siis saab inimese maapealne elu jälle inimlikuks. Siis ei nurise alam ülema ega ülem alama peale, vaid rahu ja rõõm elavad mustas kuues ja kalevises kasukas.

Mõned aastad on ajamerre kadunud. Dr. Visnapuu on Peterburi linnale selja pööranud ja enesele T. mõisa kolme tamme alla ilusa maja ehitanud; seal elab ta oma kapitalist ja rohitseb neid, kes talle oma häda kaebama tulevad.

Suveõhtutel aga istub ta omaste keskel ja jutustab oma vaheldusrikkast elust ja noorrahvas kuulab seda suure lõbuga. Ta lapsed aga ronivad riigiteenistuses pulgast pulka kõrgemale.

JAKOB PÄRN

sündis 30. oktoobril 1843 Põhja-Tartumaal Torma külas Lahvardi talus Kristjan Pärna ja tema teise naise Leenu esimese lapsena. Kokku oli Kristjan Pärna peres kahest abielust neliteist last. Isa Kristjan oli oma aja kohta haritud mees, ta oskas lugeda ja kirjutada ning tegutses kiriku vöörmünderina ja koolivanemana, oli ka töökas talupoeg ja suutis vaatamata suurele perekonnale saada lõpuks pärisperemehekski.

Isa ja ema ning sünnitalu nime on rahvusliku liikumise aja viljakaim jutukirjanik Jakob Pärn jäädvustanud oma jutustuses «Oma tuba, oma luba» (1879), mis muuski osas tihtipeale langeb kokku perekonnalooga.

Jakob Pärn alustas õppimist Torma kihelkonnakoolis, kus oli õpetajaks Carl Robert Jakobsoni isa Adam Jakobson. Koolis tutvus Jakob Pärn ka noore Jakobsoniga ning sai temalt innustust edasiõppimiseks. Kodused olud ei võimaldanud Pärnal niisama libedasti haridusteed jätkata kui Jakobsonil. Alles peaaegu kahekümneaastase noormehena õnnestus pääseda edasi õppima Tartu kreiskooli, seejärel Tartu õpetajate seminari. Lõpetanud seminari 1869. aastal, töötas Pärn algul Põltsamaa elementaarkoolis, 1871. aastal aga määrati ta Lihula algkooli juhatajaks.

Lihula oli tol ajal vaimselt mahajäänumaid kolkaid, kus ka kooliasjandus oli õige algelisel järjel. Vähe oli õpilasi, väike oli ka koolijuhataja sissetulek. Kuid ometi oli Lihula-ajajärk Pärna kui kirjamehe elus kõige viljakam. Ka kooli viis ta peagi õitsvale järjele, Lihulasse hakati saatma lapsi kogu Läänemaal. Rahvalalgustaja tegevus aga ei saanud kohaliku koorekihi hulgas äratada muud kui pahameelt: Pärn õpetas lastele eesti keelt, mida kooliprogramm ette ei näinud, lisaks kõigele aga oli «Sakala» kaastöeline ja levitaja ning kirjutas ise talurahva elust jutte, kus avaldas lausa ohtlikke seisukohti. 1882. aastaks oli olukord niivõrd teravaks läinud, et Pärn palus end koolijuhataja ametist vabastada.

Pärast Lihulast lahkumist sattus Pärn oma suure perega väga raskesse olukorda. Poolteist aastat kestis uue töökoha otsimine, see viis vaese kirjamehe meeleheitele. Lõpuks aitas Otepää pastor Jakob Hurt tal saada Otepää kihelkonnakooli juhataja koha.

Otepääl töötas Jakob Pärn kaksikümne viis aastat (1883—1908), oli hoolas ja kohusetruu koolimees, tegutses karskus- ja põllumeeste seltsis, pidas kõnesid, jätkas ka kirjanduslikku tööd, kuid hoidus konflikti sattumast kohalike võimumeestega — suure lasteperega (Pärna üheteistkümnest lapsest surid neli küll noorelt) oleks olnud võimatu uuesti rändama minna.

Aastail 1908—1916 töötas Jakob Pärn Volmari (Valmiera) õpetajate seminaris, ei vabanenud aga elu lõpukski majanduslikest muredest. Läinud pärast 45-aastast pedagoogilist tööd halva tervise tõttu pensionile, suri ta juba samal, 1916. aastal Elvas.

Jakob Pärna jutulooming on üsna suur, ta on kirjutanud õpetlikke lugu-

sid nii lastele kui suurtele, lisaks pedagoogilisi teoseid. Pärna jutud on enamasti moraliseerivad ja skemaatilised: virk ja hoolas vaenelaps, sulane või teenijatüdruk jõuab haljale oksale ning abiellub õnnelikult, laisk ja lohakas perepoeg või -tütar aga lõpetab elu viletsuses. Pärna retsept parema elujärje saavutamiseks on naiivne, seda näitab kas või paralleel tegeliku eluga: kui Lahvardi Kristjanil kulub talu pärieksostmiseks kolm aastat, siis tema prototüübil, Jakob Pärna isal, kulus selleks paarküm- mend aastat. «Oma toa, oma loa» probleem on Pärna juttudes keskne ja kordub mitmetes variantides. Omal ajal oli aga jutustusel suur edasiliiku- misele virgutav mõju, seda on isegi nimetatud renditalupoja aabitsaks.

C. R. Jakobsoni vaateid polnud rahumeelne ja jumalakartlik Pärn kunagi päris heaks suutnud kiita, Otepää-ajajärgul tugevnes veelgi Jakob Hurda mõju. Hurda eeskujul muutusid Pärna vaated rahvuslikule liikumisele üsnagi konservatiivseks. Ohutades eesti rahvast haljale oksale pürgima, jõudis Pärn selleni, et seadis juba ideaaliks eesti soost mõisniku. 1883. aastal avaldatud peaaegu romaani mahuga jutustuses «Must kuub», mis kir- janduslikult on Pärna teiseks tugevamaks teoseks «Oma toa, oma loa» kõr- val, esitab ta peale muu ka oma ühiskonnakriitilisi seisukohti. Pärna krii- tika on muidugi kaugel sügavuti tungimisest, tema leplikule ja truualam- likule meelele näis küllaldane olevat, kui tasapisi parandataks talupoegade renditingimusi, arendataks kooliharidust jne.

Ometi tõuseb Jakob Pärna jutulooming 1870.—80. aastate kirjanduspildis esile oma algupärasusega. Ajajärgul, mil enamik kirjamehi pakkus lugejale mugandusi ja tõlkeid, käsitles Pärn rahvast erutavaid probleeme ja tõusis elukõige oma viljakuse tõttu rahvusliku liikumise kõrgaja tähelepanda- vaks proosakirjanikuks.

BIBLIOGRAAFIAT: Mõistlik majapidaja ja lastekasvataja, 1869. Muistena juttud noore rahvale, 1871. Pere tüttar ja Vaene laps, 1872. Lühikesed juttud armsa lastele, 1873. Mis inimene külvab, seda tema ka lõikab! 1873. Räbala-Hans ja Serva-Aadu ... 1873 [1874]. Ustav sulane; Vanad jutud, 1875. Vanaema varandus, 1875. Wilhelm, 1878 [1879]. Oma tuba, oma luba ... 1879. Juhan ja Adele ... 1879. Uni ei anna uuta kuube, magamine maani särki, 1879. Üksainus tütar, 1879—1880. Kirjalikud tööd koolis ja kodu, 1879. Lahtine aken, 1882. Mesilastest ning nende pidamisest, 1882. Head sõbrad, 1883. Must kuub, 1883. 24 juttu lastele, 1883. Jumala abiga Omast jõuust, 1884.

Käesoleva väljaande aluseks on järgmised raamatud:

Jakob Pärn, Oma tuba, oma luba. Kolmas trükk. Redigeerinud A. Raud, eessõna kirjutanud C. H. Niggol. Eesti Kirjanduse Seltsi Koolikirjanduse toimkonna kirjastus, Tartu 1923;

Jakob Pärn, Must kuub. Jutustus eesti rahvusliku ärkamise ajast. Kolmas trükk. Teise trüki järgi redigeerinud Aino Paltser. Eesti Kirjanduse Seltsi Koolikirjanduse toimkonna kirjastus, Tartu 1923.

Toimetus on teinud mõningaid ortograafilisi parandusi.

Hind 30 kop.
78 175

Hind 30 kop.
78 175

«Loomingu»
Raamatukogu
1979

11—13

XXIII aastakäik

LR

JAKOB
PÄRN

OMA TUBA,
OMA LUBA
MUST KUUB

